

Institut projektového řízení a. s.

www.institutpr.eu

Analýza kvality příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a jejich následného vzdělávání

2017

**Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost**

Zpracováno v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí“, číslo projektu CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0001687.

OBSAH

<u>SHRnutí ZÁVĚRŮ VÝZKUMU (MANAŽERSKÁ ZPRÁVA).....</u>	4
Cíle Analýzy kvality příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a jejich následného vzdělávání.....	4
Metodologie zpracování analýzy	4
Analýza příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči.....	5
Analýza následného vzdělávání pěstounů	9
Analýza vybraných zahraničních systémů příprav a následného vzdělávání	13
Závěry a doporučení v oblasti příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči	15
Závěry a doporučení v oblasti následného vzdělávání	16
<u>1. CÍLE ANALÝZY A METODOLOGIE VÝZKUMU.....</u>	19
1.1. Cíle analýzy	19
1.2. Metodologie výzkumu	20
1.2.1. Fáze I (přípravná)	21
1.2.2. Fáze II (realizační)	21
1.2.3. Fáze III (interpretační).....	25
<u>2. VÝCHODISKA ANALÝZY.....</u>	27
2.1. Předchozí výzkumy a analýzy	27
2.1.1. Analýzy a výzkumy v oblasti příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči	27
2.1.2. Analýzy a výzkumy v oblasti následného vzdělávání pěstounů	31
2.2. Právní a metodická úprava příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči v České republice.....	32
2.3. Právní a metodická úprava následného vzdělávání osob vykonávajících náhradní rodinnou péči v České republice	40
<u>3. ANALÝZA KVALITY PŘÍPRAV ŽADATELŮ O NÁHRADNÍ RODINNOU PÉČI .....</u>	44
3.1. Úvod.....	44
3.2. Přípravy žadatelů o přijetí dítěte do rodiny z pohledu zadavatelů (krajských úřadů)	47
3.2.1. Hlavní město Praha	47
3.2.2. Jihočeský kraj	49
3.2.3. Jihomoravský kraj	50
3.2.4. Karlovarský kraj	52
3.2.5. Kraj Vysočina.....	54
3.2.6. Královéhradecký kraj	55
3.2.7. Liberecký kraj.....	56
3.2.8. Moravskoslezský kraj.....	58
3.2.9. Olomoucký kraj	59
3.2.10. Pardubický kraj	60

3.2.11.	Plzeňský kraj.....	62
3.2.12.	Středočeský kraj	63
3.2.13.	Ústecký kraj	65
3.2.14.	Zlínský kraj.....	65
3.3.	Podrobný rozbor vybraných modelů příprav v České republice.....	67
3.3.1.	Model č. 1 Trialog Brno (vlastní metodika + PRIDE).....	67
3.3.2.	Model č. 2 Obecně prospěšná společnost Dobrá rodina (PRIDE + akreditované vzdělávací kurzy) .	70
3.3.3.	Model č. 3 Amalthea z.s. (adaptovaná metodika BAAF a Fostering Network).....	72
3.3.4.	Model č. 4 Sdružení pěstounských rodin (vlastní metodika vycházející ze zkušeností pěstounů).....	75
3.3.5.	Model č. 5 Centrum psychologické pomoci (vlastní metodika + PRIDE)	78
3.3.6.	Model č. 6 Poradna pro rodinu Pardubického kraje (vlastní metodika)	81
3.3.7.	Model č. 7 Ústecký kraj (příprava zajišťovaná krajským úřadem na základě jeho vlastní koncepce).	82
3.4.	Přípravy k přijetí dítěte do rodiny z pohledu účastníků a absolventů.	85
3.4.1.	Výzkum mezi účastníky příprav	85
3.4.2.	Výzkum mezi „absolventy“ příprav (pečujícími osobami).....	90
3.5.	Shrnutí	95
3.5.1.	Způsob organizace příprav	95
3.5.2.	Tematický obsah příprav a jejich cíl.....	99
3.5.3.	Způsob monitoringu kvality příprav	101
4.	<u>ANALÝZA STAVU NÁSLEDNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ.....</u>	104
4.1.	Úvod.....	104
4.2.	Formy následného vzdělávání pěstounů	104
4.3.	Témata následného vzdělávání a jejich přínos pro náhradní rodinnou péči	110
4.4.	Plánování následného vzdělávání	113
4.5.	Monitoring kvality následného vzdělávání	116
5.	<u>POPIS ZAHRANIČNÍCH SYSTÉMŮ ODBORNÉ PŘÍPRAVY A VZDĚLÁVÁNÍ.....</u>	119
5.1.	Východiska pro výběr příslušných zahraničních systémů.	119
5.2.	Příklad zahraničního systému 1 (Spolková republika Německo)	120
5.3.	Příklad zahraničního systému 2 (Irsko).....	123
5.4.	Příklad zahraničního systému 3 (Dánsko)	127
6.	<u>ZÁVĚRY A SYSTÉMOVÁ DOPORUČENÍ .....</u>	130
6.1.	Závěry analýzy v oblasti příprav k přijetí dítěte do rodiny	130
6.2.	Závěry analýzy v oblasti následného vzdělávání náhradních rodičů	134
7.	<u>ZDROJE INFORMACÍ A POUŽITÁ LITERATURA .....</u>	137
8.	<u>SEZNAM ZKRATEK .....</u>	139
9.	<u>PŘÍLOHY .....</u>	140
	Příloha č. 1: Způsob stanovení reprezentativního vzorku obecních úřadů obcí s rozšířenou působností.....	140

Příloha č. 2: Způsob stanovení reprezentativního vzorku osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí.....	141
Příloha č. 3: Dotazník pro krajské úřady (šetření v oblasti příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči).....	142
Příloha č. 4: Dotazník pro obecní úřady obcí s rozšířenou působností (šetření v oblasti následného vzdělávání pěstounů).....	142
Příloha č. 5: Dotazník pro pověřené osoby (šetření v oblasti následného vzdělávání pěstounů)	142
Příloha č. 5: Podklad pro kvalitativní rozhovor pověřené osoby (šetření v oblasti příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči)	142

Shrnutí závěrů výzkumu (manažerská zpráva)

Cíle Analýzy kvality příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a jejich následného vzdělávání

Analýza kvality příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a jejich následného vzdělávání (dále jen „Analýza kvality příprav a následného vzdělávání“) se zaměřovala na dvě témata v oblasti náhradní rodinné péče v České republice:

1. Odborné přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a fyzických osob vhodných stát se pěstouny poskytujícími pěstounskou péči na přechodnou dobu včetně příprav dětí žijících v rodinách osob, které chtějí poskytovat náhradní rodinnou péči.
2. Následné vzdělávání osob pečujících a osob v evidenci podle § 47a odst. 2 písm. f) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Analýza se zaměřila na výzkum kritérií kvality vzdělávání žadatelů o náhradní rodinnou péči, a to jak ve fázi odborných příprav, tak následného vzdělávání, včetně identifikace silných a slabých stránek tohoto procesu, stávajících mechanismů zajišťování vzdělávacích služeb pro pěstouny a ověřování kvality a výstupů příprav a následného vzdělávání. Součástí analýzy byl rovněž popis tří zahraničních evropských modelů procesu příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a systému následného vzdělávání náhradních rodin. Zpracování Analýzy kvality příprav a následného vzdělávání bylo koordinováno s pracemi na *Analýze stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR* (texty analýz se doplňují, v rámci obou analýz byly zkoumány shodné zahraniční systémy atd.) Součástí výstupů analýzy je rovněž doporučení (odůvodnění), jak nastavit celkovou koncepci příprav a následného vzdělávání včetně způsobu sledování kvality příprav a následného vzdělávání.

Metodologie zpracování analýzy

Zpracování analýzy bylo rozvrženo do tří fází:

- **Přípravná fáze.** Sekundární analýza dat z dostupných informačních zdrojů, stanovení okruhů výzkumných otázek pro další šetření, zpracování podkladů pro kvalitativní rozhovory a dotazníková šetření, realizace úvodních kvalitativních rozhovorů zaměřených na formulaci témat a otázek a jejich porozumění ze strany respondentů.

- **Realizační fáze.** Sběr dat a informací potvrzených pro zpracování analýzy kombinací kvantitativních a kvalitativních metod; základním nástrojem výzkumu bylo dotazníkové šetření a následné výběrové kvalitativní polostrukturované rozhovory zaměřené na klíčové cílové skupiny v systému náhradní rodinné péče (krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany, žadatelé o náhradní rodinnou péči, pečující osoby).
- **Interpretační fáze** (formulace návrhů a doporučení)

Analýza příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči

Základní informace

- V České republice prošlo v roce 2016 procesem přípravy na osvojení dítěte nebo přijetí dítěte do pěstounské péče cca **1 600 osob**, z toho cca polovina byli zájemci o osvojení dítěte (786 osob), následovaní žadatelé o svěřením dítěte do pěstounské péče (546 osob) a zájemci o pěstounskou péči na přechodnou dobu (303 osob).
- V letech 2012 až 2014 došlo v souvislosti s probíhajícími legislativními úpravami k výraznému nárůstu zájemců o pěstounskou péči (zejména o pěstounskou péči na přechodnou dobu). V posledních dvou letech je patrný pokles počtu zájemců v posledních dvou letech, který vytváří prostor k tomu, vrátit se k otázce nastavení celého systému a zhodnotit zkušenosti nabyté po roce 2013.
- V současné době je celý systém příprav zájemců o náhradní rodinnou péči výrazně ovlivněn implementací programu PRIDE. Tento program pochází ze Spojených států amerických (zde vznikl v roce 1993), ale postupně se rozšířil do celé řady evropských států. Záměrem přípravy PRIDE je zprostředkovat účastníkům přípravy formou zážitkových aktivit a jejich následné reflexe zkušenosti dítěte, které přichází do náhradní rodinné péče. Prostřednictvím tohoto prožitku má dojít k poznání vlastních schopností a rozvoji dovedností umožňujících pomoci dítěti vyrovnat se s minulostí, přijmout přítomnost a připravit se na samostatnou budoucnost.

Způsob organizace příprav

- Existují **dva základní přístupy k zajištění příprav žadatelů** o náhradní rodinnou péči. V polovině krajů jsou přípravy zajišťovány buď výhradně nebo z větší části organizacemi zřizovanými kraji. Pouze v 4 krajích je zajištění příprav přeneseno na nestátní subjekty. V Hlavním městě Praha je uplatňována kombinace obou typů poskytovatelů.

- „Demonopolizace“ příprav nepokročila, stále jde postavení krajských úřadů v oblasti zajišťování příprav naprosto dominantní. Od roku 2013, kdy byla zpracována předchozí analýza, došlo pouze k minimálnímu posunu (tehdy zajišťovaly přípravy krajské příspěvkové organizace v 9 krajích). Specifická je situace v Ústeckém kraji, kde zajišťuje přípravy přímo krajský úřad a ve Zlínském kraji, kde dochází k přesunu kompetencí zajišťovat přípravy na krajskou organizaci.
- V 6 krajích je „dodavatel“ přípravy vybírán na základě veřejné zakázky. V některých případech je jediným hodnotícím kritériem cena (zájemce však musí naplnit podmínky odbornosti stanovené krajským úřadem).
- Průměrná cena za přípravu (tzn. veškeré náklady spojené s proškolením žadatele v zákonem stanoveném časovém rozsahu) činí dle sdělení jednotlivých krajských úřadů:
  - a) v případě žadatele o osvojení cca 9 800 Kč („párová“ příprava 15 400 Kč za pár žadatelů), rozpětí uváděných nákladů se pohybuje od 2 660 Kč do 50 907 Kč za přípravu žadatele;
  - b) v případě žadatelů o svěření dítěte do pěstounské péče cca 9.860 Kč (15 430 Kč za pár žadatelů), rozpětí se pohybuje od 2 730 Kč do 52 221 Kč;
  - c) v případě žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu 14 300 Kč (20 723 Kč za pár žadatelů) rozpětí se pohybuje od 4 100 Kč do 77 279 Kč.
- Výše uvedené náklady je nutno považovat za kvalifikovaný odhad, protože exaktně lze cenu zjistit právě pouze u organizací, jimž je příprava hrazena na základě faktury nebo veřejné zakázky. U organizací zřizovaných kraji zkreslují celkové náklady ještě další aktivity organizace, které jsou rovněž hrazeny příspěvkem zřizovatele.

Časový rozsah příprav

- Zákonná úprava v současné době určuje **minimální dobu příprav** (48 hodin pro zájemce o osvojení a o svěření dítěte do pěstounské péče, 78 hodin u pěstounů na přechodnou dobu).
- U opakovaných příprav tzv. druhožadatelů stanovuje 8 krajů rozsah příprav individuálně. Doba přípravy se pohybuje od několika hodin až po faktické (nové) absolvování celého rozsahu příprav (v Olomouckém kraji v případě žadatelů, od jejichž minulé přípravy uplynulo delší časové období). 5 krajů stanovuje rozsah

příprav pro všechny „druhožadatele“ jednotně, a to v rozsahu od 4 do 24 hodin. V Kraji Vysočina přípravy druhožadatelů neprobíhají.

- Přípravy dětí žadatelů jsou realizovány zpravidla pro děti ve věku od 3 až 6 let. Při volbě formy přípravy se zohledňuje věk dítěte. Nežádka tyto přípravy probíhají přímo v běžném prostředí dítěte (například v Královéhradeckém kraji jde pouze o rozhovor s dítětem v domácnosti). Skupinové přípravy dětí probíhají zpravidla v samostatných skupinách určených pouze dětem (v některých krajích jsou i tyto skupiny členěny podle jednotlivých věkových kategorií, samostatně pro mladší a starší děti). Časový rozsah příprav dětí žijících v domácnosti žadatelů se pohybuje od 2 do 18 hodin.

Modely příprav

- Součástí analýzy byl výběrový výzkum sedmi rozdílných modelů příprav realizovaných v České republice (vedle zkoumaných modelů jsou v ČR k dispozici další metodiky a postupy):
  1. Trialog Brno (vlastní metodika + PRIDE)
  2. Obecně prospěšná společnost Dobrá rodina (PRIDE + akreditované vzdělávací kurzy)
  3. Amalthea z. s. (adaptovaná metodika BAAF a Fostering Network)
  4. Sdružení pěstounských rodin (vlastní metodika vycházející ze zkušeností pěstounů)
  5. Centrum psychologické pomoci, příspěvková organizace (vlastní metodika + PRIDE)
  6. Poradna pro rodinu Pardubického kraje, příspěvková organizace (vlastní metodika)
  7. Ústecký kraj (příprava zajišťovaná krajským úřadem na základě jeho vlastní koncepce).
- V České republice neexistovala „jednotná“ metodika příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči, ze zkoumání „klasických“ modelů příprav v jednotlivých krajích však vyplynulo, že jsou v praxi uplatňovány velmi podobné okruhy témat. Jde o logickou reakci na potřeby dětí umisťovaných do náhradní rodinné péče a náhradních rodičů, které jsou ve svém základu rovněž shodné. Jde o následující okruhy témat:

- a) charakteristika dětí v náhradní rodinné péči,
- b) vývojové potřeby dětí, dopady psychické deprivace atd.,
- c) specifika výchovy dětí v náhradní rodinné péči (práce s traumaty, ztrátami, projevy deprivace atd.),
- d) identita dítěte,
- e) vlastní rodina dítěte a kontakt dítěte s touto rodinou,
- f) spolupráce náhradních rodičů s odborníky,
- g) sociálně-právní témata (nároky pečujících osob).

Hodnocení příprav jejími účastníky

- **Celkové hodnocení příprav z hlediska přínosu pro budoucí výkon náhradní rodinné péče:** hodnocení osob, které prošly přípravami po roce 2013 a již pečují o svěřené dítě, bylo mírně horší než u stávajících účastníků příprav, ale přesto výrazně lepší než u osob, které absolvovaly přípravy před rokem 2013. Pozitivně hodnotilo přípravy 87,7 % jejich absolventů, zatímco u skupiny osob, které prošly přípravou před rokem 2013 to bylo pouze 57 %.
- Systematické přípravy dětí byly do českého systému náhradní rodinné péče zavedeny až novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí účinnou od 1. ledna 2013. Pečující rodiče hodnotí přípravu vlastních dětí s odstupem času pozitivněji než současní účastníci příprav. Kladně ji hodnotilo více než polovina osob, které prošly přípravou v letech 2013 až 2016 a pečují o dítě.
- **Hodnocení přínosu přípravy pro osoby ze širšího sociálního prostředí žadatele** mohla provést pouze cca polovina žadatelů. Příprav se totiž často účastní pouze sami žadatelé, případně jejich děti. Tam, kde přípravy účast těchto osob zahrnují, je hodnocena ve více než polovině případů pozitivně.
- **Názor pečujících osob na jednotlivé vzdělávací formy příprav.** Za nejpřínosnější jsou považovány přednášky lektorů na skupinové přípravě a dále práce v malých skupinách do 10 osob. Za relativně nejméně přínosné jsou považovány rozhovory s lektory v domácnosti a samostudium.

Způsob monitoringu kvality příprav

- Hodnocení kvality příprav ze strany účastníků (jak žadatelů, tak i odborníků, kteří se příprav účastní) je zpravidla realizováno formou zpětnovazebního dotazníku bezprostředně po skončení příprav.

- Systematické hodnocení přínosu příprav pro skutečnou praxi (zjištění, zda teoretické poznatky a nácviky pomohly náhradním rodičům zvládnout situaci příchodu nového dítěte do rodiny a zajistit kvalitní péči o toto dítě) **v České republice neexistuje.**
- Příčinou je kompetenční rozdělení rolí mezi krajské úřady, které odpovídají za přípravu žadatelů, resp. za zprostředkování náhradní rodinné péče, a obecní úřady obcí s rozšířenou působností, které „sledují vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte“. Hodnocení kvality příprav by vyžadovalo soustavnou a cílenou spolupráci mezi těmito úrovněmi veřejné správy. Pokud dochází k „následnému“ hodnocení příprav, jde o reakci na případy selhání náhradní rodinné péče. Jen výjimečně však tyto případy mají dopad na metodické vedení příprav či změnu realizátora příprav.
- **Inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí** je novým prvkem monitoringu kvality, který zasahuje i do oblasti příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči. Inspekce bylo možno realizovat v plném rozsahu od počátku roku 2015, kdy skončilo dvouleté přechodné období pro zavádění standardů kvality sociálně-právní ochrany u pověřených osob. Jak vyplynulo ze zjištění této analýzy, v řadě krajů prozatím tyto inspekce neproběhly. Pokud ano, nezjistily žádné kvalitativní nedostatky, na něž by musely krajské úřady jako zadavatelé příprav reagovat.

Analýza následného vzdělávání pěstounů

V části věnované následnému vzdělávání pěstounů se Analýza kvality příprav a následného vzdělávání věnovala několika tématům:

- a) formám vzdělávání užívaným v současné době při následném vzdělávání pěstounů,
- b) způsobu zajištění vzdělávání (zda jde o vlastní činnost „doprovázejících organizací“ nebo o vzdělávání zajišťovaném externími subjekty), personálním zajištěním následného vzdělávání (profily lektorů atd.),
- c) následného vzdělávání a hodnocení jejich přínosu pro výkon náhradní rodinné péče z hlediska různých aktérů systému náhradní rodinné péče,
- d) způsobu plánování následného vzdělání, posloupnostmi a návaznostmi mezi jednotlivými poskytovateli služeb pro pěstounské rodiny,
- e) popisu systému hodnocení kvality a efektivity následného vzdělávání.

Organizace následného vzdělávání pěstounů

- Zatímco obecní úřady obcí s rozšířenou působností zajišťují vlastními kapacitami pouze necelých 30 % vzdělávacích kapacit, u pověřených osob je tomu přesně opačně (téměř 80 % vzdělávání je zajišťováno vlastní činností pověřené osoby).
- V případě „externího“ vzdělávání pouze 6,3 % obecních úřadů vypisuje na zajištění následného vzdělávání pěstounů „otevřenou“ veřejnou zakázku (u pověřených osob není tento způsob výběru externího dodavatele vzdělávání využíván vůbec). U obecních úřadů obcí s rozšířenou působností se nejčastěji využívá **přímé oslovení externího vzdělavatele** k proškolení pěstounů. Cca 60 % úřadů umožňuje pěstounům, aby si vzdělávání vybírali sami. Pověřené osoby jsou ještě liberálnější (téměř všechny subjekty umožňují pěstounům vlastní výběr vzdělavatele).
- Podrobnější kritéria nároků na vzdělavatele (například na zaměření a délku odborné praxe lektorů, akreditace kurzu atd.) jsou stanovována jen zcela ojediněle. Zatímco u obecních úřadů byla zdůrazňována odbornost vzdělavatele a zkušenosti s jeho činností, u pověřených osob je zohledňována především vazba na vzdělávací potřeby pěstouna.
- Těžiště systému následného vzdělávání pěstounů leží v **aktivitách osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany**, ať již jde o vzdělávání realizované pro „vlastní“ pěstouny nebo osoby doprovázené jinými pověřenými osobami nebo úřady.

Formy následného vzdělávání pěstounů

- **Současnou nabídku vzdělávacích aktivit** pro pěstouny považuje naprostá většina aktérů systému náhradní rodinné péče za odpovídající potřebám pěstounů (80 % obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, 86 % pověřených osob). Podobným poměrem (86 %) je hodnocena nabídka vzdělávacích aktivit ze strany pěstounů.
- U obecních úřadů obcí s rozšířenou působností jsou nejčastěji organizovány **jednodenní kurzy** (61 % celkového „objemu“ vzdělávání). Rovněž u „klientů“ pověřených osob šlo o nejčastější formu vzdělávání, ovšem pouze s cca 50 % podílem. Druhou nejčastější formou jsou víkendové vzdělávací pobyty. Ostatní formy vzdělávání lze považovat za spíše doplňkové. Pověřenými osobami je častěji (než u obecních úřadů obcí s rozšířenou působností) využíváno samostudium

odborné literatury a individuální vzdělávání prostřednictvím „doprovázejícího“ sociálního pracovníka. Úřady naopak častěji využívají e-learning.

- Nejpreferovanější formou vzdělávání ze strany pěstounů je **samostudium odborné literatury**. Dalšími „oblíbenými“ formami vzdělávání jsou individuální vzdělávání ze strany doprovázejícího pracovníka a jednodenní kurzy, pokud se ovšem konají ve všední den. Pokud se má konat vzdělávací akce ve dnech pracovního volna (o víkendech) preferují pěstouni vzdělávání po celý víkend. Naopak nejméně preferované jsou týdenní a delší vzdělávací pobyty, byť i s nabídkou těchto aktivit ze strany doprovázejících organizací se lze v České republice setkat.

Témata následného vzdělávání

- Otázku vzdělávacích témat sleduje systematicky dle svého vyjádření 62,5 % obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a 93,4 % pověřených osob, které se účastnily výzkumu. Podle názoru obecních úřadů jsou pěstouny nejčastěji vyhledávána témata spojená se zvládním krizových situací v rámci náhradní rodinné péče, otázkami práv a povinností pěstounů, témata spojená s vývojovými potřebami, jejich vzdělávacími potřebami, vztahy v rodině, vazbami dítěte na pečující osoby atd. Méně často jsou vyhledávána zdravotnická témata a ekonomická témata (hmotné zabezpečení náhradní rodinné péče). Z pohledu pověřených osob pěstouni vyhledávají nejčastěji vzdělávání zaměřené na vývojové potřeby dětí, zvládním krizových situací a témata spojená se vzdělávacími potřebami dětí.
- Porovnání mezi názory na důležitost (přínos) vzdělávacích témat do praktického výkonu náhradní rodinné péče ze strany pečujících osob a doprovázejících subjektů zjistilo, že hodnocení důležitosti témat se jak ze strany pěstounů, tak doprovázejících subjektů v zásadě shoduje. Určité odlišnosti byly vnímány u témat vývojových potřeb dětí, práce s identitou dítěte, vazeb a vztahů (attachment), jejichž důležitost více preferovaly doprovázející subjekty oproti pěstounům a práv a povinností pěstounů (legislativní témata), které více preferovali pěstouni oproti doprovázejícím subjektům.
- Největší rozdíl v názorů na důležitost vzdělávání (a možná i na samu zákonnou povinnost jako takovou) panuje v otázce tématu kontaktu dítěte s vlastními rodiči a dalšími blízkými osobami. Toto téma považují za jedno z nejdůležitějších jak obecní úřady obcí s rozšířenou působností, tak pověřené osoby. U pečujících osob se však umístilo ve skupině méně významných vzdělávacích témat

Plánování a hodnocení následného vzdělávání

- Vzdělávání pěstounů má probíhat na základě tzv. **následného vzdělávacího plánu**, který je zpracováván doprovázejícím subjektem.
- Výzkum zjišťoval, jakým způsobem jsou následné vzdělávací plány zpracovávány, resp. z jakých podkladů se vychází, obsahem a strukturou těchto plánů.
- Analýza kvality příprav a následného vzdělávání zjistila významné rozdíly mezi obsahem následných vzdělávacích plánů mezi úřady a nestátními subjekty.
- Více než dvě třetiny pečujících osob, které se zúčastnily výzkumu (69 %) hodnotí povinnost následného vzdělávání jako přínosnou. 18,5 % respondentů ji označuje za zbytečnou a 12,5 % pěstounů zvolilo odpověď „nevím“.
- Pečující osoby byly v rámci výzkumu dotazovány na to, zda by byly ochotny se na úhradě nákladů vzdělávání podílet a za jakých podmínek. Více než polovina pečujících osob se nehodlá finančně účastnit na úhradě vzdělávání za žádných okolností. Cca 30 % respondentů připustilo možnou spoluúčast v případě, že vzdělávání bude na rozdíl od současného stavu dobrovolné. 15,6 % respondentů (tj. 70 osob) by souhlasilo se svou spoluúčastí na úhradě vzdělávání.

Monitoring kvality následného vzdělávání

- Vyhodnocení naplňování vzdělávacího plánu a přínosu vzdělávání za uplynulé období je realizováno u cca 60 % doprovázejících subjektů.
- Další formou monitoringu kvality je zjišťování zpětné vazby doprovázejícího subjektu na kvalitu vzdělávání od pěstounů, s nimiž má tento subjekt uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče.
- Pokud je doprovázející subjekt sám pořadatelem vzdělávací aktivity je zpětná vazba na kvalitu akce **vždy zjišťována**. V případě pověřených osob je převažující metodou zpětnovazební dotazník, u obecních úřadů obce s rozšířenou působností rozhovor s účastníky akce. Některé subjekty kombinují obě metody.
- Doprovázející subjekty až na výjimky zjišťují zpětnou vazbu na kvalitu i v případě externího vzdělávání. Zpravidla jde o hodnocení prováděné při zpracovávání následných vzdělávacích plánů, formou rozhovorů s pěstouny atd. Metodu

zpětnovazebních dotazníků pro hodnocení externího vzdělávání používá necelá pětina obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a 13,7 % pověřených osob (u úřadů je však podíl externího vzdělávání výrazně vyšší).

- Výzkum mapoval, zda jsou na úrovni doprovázejících subjektů používána systémová řešení pro sledování kvality a efektivity vzdělávacích postupů. Na otázku, zda subjekt tuto kvalitu sleduje a hodnotí odpovědělo kladně pouze cca 50 % subjektů.

Analýza vybraných zahraničních systémů příprav a následného vzdělávání

Spolková republika Německo

- Příprava na výkon náhradní rodinné péče se ve Spolkové republice Německo dělí do tří fází:
  1. Fáze prvního kontaktu
  2. Přípravná a kvalifikační fáze
  3. Posuzovací (vyhodnocovací) a rozhodovací fáze
- Všichni uchazeči zpravidla procházejí úvodním seminářem, jehož cílem je informovat potencionální pěstounské rodiny o právních, sociálních a psychologických aspektech výkonu pěstounské péče. Úvodní seminář může proběhnout formou série na sebe navazujících setkání, na která mohou být rovněž pozvaní odborníci z řad sociálních služeb, soudců, psychologů, pedagogů, lidí, kteří vyrostli v pěstounské péči, zkušených pěstounů atd.
- Semináře jsou pro účastníky bezplatné, náklady seminářů hradí úřad pro péči o mládež (*Jugendamt*). Po přijetí dítěte do rodiny je pěstounům poskytováno poradenství a „doprovázení“ jehož součástí jsou i tři typy podpůrných a vzdělávacích aktivit: následné vzdělávání, skupinová práce a supervize. Při účasti na těchto akcích je pěstounům zajišťováno hlídání dětí.
- Pro následné vzdělávání je možno využít tzv. pěstounských škol (*Pflegeelternschule*), místního nebo zemského úřadu pro mládež, spolků pěstounů nebo nezávislých odborníků na řešení různých otázek. Vzdělávání je často hrazeno Úřadem pro mládež, není však automaticky bezplatné jako v České republice.

Irsko

- Odborná příprava budoucích pěstounů v Irsku není vnímána jen jako povinnost (je povinnou součástí hodnocení pěstouna před jeho „schválením“), ale především jako jejich právo.
- Za přípravu pěstouna odpovídá jeho klíčový sociální pracovník. Irský integrovaný systém náhradní rodinné péče dovoluje, aby jeden „styčný“ sociální pracovník procházel s pěstouny všemi fázemi náhradního rodičovství, od organizování odborné přípravy, hodnocení, přes poskytování podpory pěstounům a jejich dětem („doprovázení“).
- Odpovídá za to, aby pěstouni měli všechny relevantní informace o dětech a doporučení, která se týkají dětí, včetně jejich minulosti, zdraví, vzdělání, kultury, etnického původu, náboženského vyznání a záležitostí spojených se sexuálním vývojem, citlivých otázek a rizik a informací o zanedbávání nebo týrání, které děti případně zažily. Zajišťuje i to, aby pěstouni a jejich děti měli možnost poradit se s odborníkem v případě, že dojde k přerušení pobytu dítěte v jejich rodině nebo nastane jiná krizová situace.
- Příprava je zajišťována prostřednictvím široké nabídky vzdělávacích kurzů. Zastřešující organizací je irská asociace pěstounské péče (*Irish Foster Care Association*). Přípravné kurzy se dělí na tři klíčové oblasti: kurzy pro pěstouny, kurzy pro příbuzenské pečující osoby a kurzy pro vlastní děti pěstounů.
- V Irsku není příprava na náhradní rodičovství vnímána jako jednorázový akt. Velmi podrobné informace a v případě potřeby i trénink dostává pěstoun od sociálního pracovníka před příchodem dítěte do rodiny. Existuje standardizovaný seznam záležitostí, které jsou pěstounům povinně odpovědným sociální pracovníkem sdělovány. Na základě těchto informací se stanovuje strategie přípravy pěstouna.
- Při stanovování vzdělávacích potřeb pěstounů se mimo jiné vychází z pravidelného hodnocení dítěte v pěstounské péči. Toto hodnocení je součástí průběžného procesu plánování.
- Součástí podpůrných a vzdělávacích procesů je i systematické organizování podpůrných skupin.

Dánsko

- Jakmile je v Dánsku rozhodnuto o umístění dítěte nebo mladého člověka do pěstounské rodiny, komunální pěstounské péče nebo síťové pěstounské péče, místní úřad, který má povinnost nabízet dítěti v péči pomoc (*Kommuner*), ověřuje, že pěstounská rodina absolvuje požadované doplňující tréninky. Úřad navíc

zabezpečuje, že je poskytována supervize v dostatečném rozsahu odpovídajícím náročnosti péče.

- Podle zákona o sociálních službách z roku 2005 (*Lov om social service, resp. Serviceloven*) musí všechny síťové pěstounské rodiny a respitní rodiny splnit základní kurz, aby byly schváleny pro přijetí dítěte. To platí pro všechny rodiny, ať už potřebují všeobecné prověření, prověření pro konkrétní dítě nebo prověření jako podpůrná rodina pro rodiny
- Od roku 2014 zajišťuje základní vzdělávání pro všeobecně prověřenou péči a respitní rodiny regionální sociální služba, místní správy organizují základní kurzy pro síťové pěstounské rodiny a specializované pěstounské rodiny.
- Základní kurz je čtyřdenní, kurz pro respitní rodiny je třídenní. Kurzy jsou skupinové, pořádané formou přednášek, na které navazuje skupinová práce a diskuse.
- Zásadním prvkem dánského systému je skutečnost, že vzdělávání reaguje na potřeby vyplývající z péče o dítě. Nejde tedy o formálně stanovenou povinnost, při hodnocení péče (které probíhá kontinuálně) však může být pěstounům doporučeno, aby zdokonalili své kompetence formou tréninku nebo vzdělávání.

Závěry a doporučení v oblasti příprav žadatelů o náhradní rodinou péči

- **Základní otázka týkající se příprav: Jde primárně o vzdělávání a přípravu budoucího náhradního rodiče na péči o svěřené dítě, nebo o hodnocení žadatele?**
- Současná situace je ovlivněna implementací programu PRIDE. „Klasické přípravy“ vycházející z metodického doporučení MPSV z roku 2009 jsou modifikovány a doplňovány prvky PRIDE.
- Diskuse o charakteru příprav (zda je pojímat jako trénink, jako hodnotící proces nebo uplatňovat kombinaci obou přístupů). V této souvislosti je vhodné připomenout, že šířený program PRIDE vznikl ve Spojených státech amerických z iniciativy samotných pěstounů a byl koncipován jako program podpůrný a sebehodnotící.
- Z výzkumu vyplynuly požadavky odborných pracovníků na prohloubení standardizace procesu příprav. Pokud však má dojít k určité standardizaci, musí se týkat výsledku přípravy (nikoliv metod, jak má být tohoto výsledku dosaženo), a to ve vztahu ke všem skupinám osob, které přípravami procházejí (žadatelé o náhradní rodinnou péči, děti žijící v domácnosti žadatele, případně další osoby).
- Důležitost odklonu od formálních parametrů lze demonstrovat na otázce časového rozsahu příprav. Zákonná úprava v současné době určuje minimální dobu příprav

(48 hodin pro zájemce o osvojení a o svěření dítěte do pěstounské péče, 78 hodin u pěstounů na přechodnou dobu). Z analýzy vyplývá, že jakýkoliv konkrétní (číselný) parametr uvedený v právní úpravě se stává normou, přestože jde o parametr minimální (bez ohledu na skutečné vzdělávací potřeby žadatele).

- Základním principem doporučení je liberalizace systému, která však musí být nutně doprovázena nastavením jednoznačných mechanismů kontroly a řízení kvality (akreditační princip).
- Zájemce o náhradní rodinnou péči by mohl absolvovat přípravu u jakéhokoliv akreditovaného subjektu kdekoliv na území České republiky. Odborný panel pro posuzování předpokladů zájemce by pak mimo jiné vycházel z informací tohoto akreditovaného subjektu.
- Doporučuje se zavést jednotný (národní) systém vyhledávání, příprav a odborného hodnocení zájemců o náhradní rodinnou péči.
- Podobu příprav určuje zásadní faktor nákladů na přípravu jednoho zájemce. Podle zjištění analýzy existují v objemu finančních prostředků, které jsou na přípravy v jednotlivých krajích vynakládány, výrazné rozdíly.
- Jediným mechanismem, jak může Ministerstvo práce a sociálních věcí tuto záležitost ze své pozice přímo ovlivnit, jsou účelové finanční dotace sloužící k financování příprav, potažmo vyhledávání zájemců o náhradní rodinnou péči.
- Varianta 1: vytvoření mechanismů financování mezi tímto ústředním orgánem a krajskými úřady (obdoba dotace na výkon sociálně-právní ochrany dětí poskytovaná obecním úřadem obce s rozšířenou působností), tento finanční vztah by byl zaměřen na úhradu nákladů, které mají krajské úřady v oblasti náhradní rodinné péče (nevýhodou je zachování monopolního postavení krajských úřadů v této oblasti).
- Varianta 2: zavedení státního příspěvku na úhradu nákladů spojených se zajišťováním příprav zájemců o náhradní rodinnou péči (obdoba státního příspěvku na výkon pěstounské péče), šlo by o fixní částku vyplácenou podle počtu žadatelů, kteří byli zařazeni do příprav v příslušném roce.
- Současně s tímto motivačním prvkem by bylo nutno zavést rovněž kontrolní mechanismy spočívající ve stanovení vazby výše státního příspěvku na úspěšné dokončení příprav.

Závěry a doporučení v oblasti následného vzdělávání

- **Základní otázka v oblasti následného vzdělávání pěstounů: co je cílem tohoto vzdělávání (resp. náhradní rodinné péče obecně)?** Odpověď je jednoznačná.

Hlavním hlediskem je zájem dítěte, které nemůže vyrůstat v péči vlastních rodičů (jeho „blaho“ nebo „prosperita“ v náhradní rodinné péči). Tímto směrem je nutno celý systém podpory a vzdělávání orientovat. Vzdělávací potřeby by proto měly přímo vycházet z potřeb dítěte a pěstounské rodiny ve vztahu k dítěti. Ke zvýšení kvality vzdělávacího procesu by nepochybně přispělo zavedení kvalitativních prvků (standardů) do celé oblasti náhradní rodinné péče. Pravidelné vyhodnocování péče o dítě by přispělo k jednodušší definici vzdělávacích potřeb pěstounů a forem k jejich naplnění.

- Úroveň vzdělávání a jeho formy se vyznačují velkou variabilitou a kvalitou. Cílem není často zvýšení kompetencí pěstouna, ale formální doložení splnění povinnosti v rozsahu 24 hodin v době 12 po sobě jdoucích kalendářních měsíců. Tato informace je především impulsem do oblasti řízení kvality systému, která by se měla zaměřit na kvalitativní prvek vzdělávání a upřednostnit ho před formální kontrolou naplňování vzdělávací povinnosti.
- Vztah mezi doprovázející organizací a pěstounem je založen na (ze strany pěstouna kdykoliv) vypověditelné dohodě o výkonu pěstounské péče. Objevuje se proto určitá tendence snahy vyhovět přání pěstounů, která mohou mít i podobu „nevzdělávat se“. Za současného stavu prozatím nefungujících systémů řízení kvality existuje velké riziko přechodu těchto pěstounů k jiné „konkurenční“ doprovázející organizaci, která se vyznačuje benevolentnějším přístupem ke vzdělávací povinnosti. I v případě těchto organizací je zpravidla formálně vše „v pořádku“, naplnění vzdělávací povinnosti je z hlediska potřebných dokumentů „správně“ doloženo, třebaže vzdělávání fakticky neprobíhá.
- Vzdělávací aktivity jsou často propojovány s různými pobyty (víkendovými, týdenními atd.), které mají i formu „zájezdů“. Tato skutečnost může podporovat závěr učiněný v bodě 3 o formálním naplňování zákonné povinnosti. Sami pěstouni však upozorňují na význam těchto setkání jako vzájemně podpůrných aktivit, kdy se neformální cestou sdílení zkušeností často dozvedí více, než v „klasickém“ vzdělávacím formátu přednášky či kurzu.
- Za současného stavu neexistence standardů kvality pěstounské péče lze využít mechanismy, které nabízí postupy upravené standardy sociálně-právní ochrany pro doprovázející organizace. Ty jsou sice závazné pouze pro pověřené osoby, stejnými postupy by se však měly řídit i orgány sociálně-právní ochrany, pokud v „roli“ doprovázející organizace (smluvního partnera pěstounů) vystupují. Jde zejména o funkční provázání individuálních plánů ochrany dítěte, resp. „plánu průběhu

pobytu dítěte v pěstounské péči“ (kritérium 10c přílohy č. 2 prováděcí vyhlášky) s následnými vzdělávacími plány podle kritéria 10d téže části prováděcí vyhlášky.

- Skutečně systémové řešení spočívá v zavedení určitých **standardů pěstounské péče** a jejich hodnocení. Vzdělávací proces by měl reagovat na kvalitu péče o dítě. tendence upravovat současnou vzdělávací povinnost dalšími pravidly (akreditace, ještě pečlivější dokládání plnění 24 hodinové povinnosti atd.) povede ve skutečnosti ještě k větší míře jejich obcházení a prohloubení formalizace celého podpůrného procesu. Je nutno vycházet ze skutečnosti, že pěstounská péče je v České republice soukromoprávní institutem a odehrává se většinou v rámci širší rodině dítěte. Pokud má mít vzdělávání smysl, mělo by fungovat jako **nástroj podpůrný**.
- Poněkud odlišná situace může nastat v případě, že dojde k částečné specializaci a profesionalizaci pěstounské péče. K pěstounovi v roli profesionála lze z hlediska vzdělávací povinnosti přistupovat zcela jiným způsobem. Půjde o součást a nezbytnou podmínku pro výkon jeho profese. I zde by však měly být uplatňovány principy uvedené v přechozích bodech, zejména vazba vzdělávání na péči o konkrétní dítě, jeho zájem a potřeby.

1. Cíle analýzy a metodologie výzkumu

1.1. Cíle analýzy

Cílem Analýzy kvality příprav následného vzdělávání je detailní prozkoumání dvou významných témat, které jsou součástí systému náhradní rodinné péče v České republice:

1. Odborných příprav fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a fyzických osob vhodných stát se pěstouny poskytujícími pěstounskou péči na přechodnou dobu včetně příprav dětí žijících v rodinách osob, které chtějí poskytovat náhradní rodinnou péči (dále jen „odborné přípravy“).
2. Následného vzdělávání osob pečujících a osob v evidenci (dále jen „pěstouni“)¹ podle § 47a odst. 2 písm. f) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“), resp. „zvyšování znalostí a dovedností v oblasti výchovy a péče o dítě“, které je zprostředkováváno nebo zajišťováno bezplatně subjekty, s nimiž pěstoun uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče².

Analýza se zaměřila na výzkum kritérií kvality vzdělávání žadatelů o náhradní rodinnou péči³, a to jak ve fázi odborných příprav, tak následného vzdělávání, včetně identifikace

¹ Osobou pečující označuje § 4a zákona o sociálně-právní ochraně dětí pěstouny, osobně pečující poručníky a osoby vykonávající předpěstounskou nebo „předporučenskou“ péči. Osobami v evidenci jsou pěstouni na přechodnou dobu. Analýza kvality příprav a následného vzdělávání používá pro zjednodušení souhrnného pojmu „pěstoun“, pokud jsou odlišovány vzdělávací metody a postupy pro jednotlivé skupiny pěstounů, je tato skutečnost v textu uvedena.

² Zpracovatel analýzy používá pro zákonnou povinnost vyplývající z § 47a odst. 2 písm. f) zákona o sociálně-právní ochraně dětí nejčastěji pojem „následné vzdělávání“, který je nepřímou použit (ve formulaci „následný vzdělávací plán“) v příloze č. 2 vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

³ Zpracovatel analýzy používá v souladu s platnou právní úpravou pojem „žadatel“ o náhradní rodinnou péči. Označení „žadatel“ však do jisté míry předurčuje „subordinační“ postavení této osoby vůči orgánům veřejné správy, které se podílejí na procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. Vhodnější by bylo označení „zájemce“, případně jiný termín, který lépe vyjádří skutečnost, že se na orgány sociálně-právní ochrany dětí obrací osoba, která nabízí své služby ve formě možnosti převzetí dítěte do náhradní rodinné péče.

silných a slabých stránek tohoto procesu, stávajících mechanismů zajišťování vzdělávacích služeb pro pěstouny a ověřování kvality a výstupů příprav a následného vzdělávání.

Součástí analýzy je rovněž popis tří zahraničních evropských modelů procesu příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a systému následného vzdělávání náhradních rodin. Vzhledem k tomu, že proces příprav na převzetí dítěte a následného vzdělávání pečujících osob je úzce spojen s procesem odborného posouzení bylo zpracování Analýzy kvality příprav a následného vzdělávání koordinováno s pracemi na *Analýze stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR*. To se projevilo mj. tím, že v rámci obou analýz byly zkoumány shodné zahraniční systémy (Spolková republika Německo, Irsko a Dánsko). Zdůvodnění výběru zahraničních systémů je popsáno v úvodu příslušné kapitoly této analýzy.

Analýza kvality příprav a následného vzdělávání byla zpracována jako podklad pro realizaci klíčové aktivity č. 4. 2. Individuálního projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí“ (dále jen „Individuální projekt“), jejímž cílem je vytvoření návrhu kritérií kvality příprav na přijetí dítěte do pěstounské péče nebo osvojení a dalšího vzdělávání pěstounů. Z tohoto důvodu je součástí výstupů této analýzy rovněž doporučení (odůvodnění), jak nastavit celkovou koncepci příprav a následného vzdělávání včetně způsobu sledování kvality příprav a následného vzdělávání). Získaná zjištění se promítají do závěrečného přehledu doporučení metodické a legislativní povahy ve smyslu možných úprav a změn v systému odborných příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a následného vzdělávání náhradních rodičů v České republice.

1.2. Metodologie výzkumu

Tato kapitola stručně popisuje zvolenou metodologii a vybrané výzkumné metody. Vzhledem k tomu, že práce na analýze byly koordinovány s pracemi na několika dalších výzkumech, bylo cílem zvolení takových výzkumných metod, které přinesou co nejrelevantnější údaje a zároveň zajistí maximální efektivitu kontaktů s účastníky výzkumu (zejména krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany, pěstouni atd.). Zpracování analýzy bylo rozděleno do tří fází (přípravná, realizační a interpretační).

1.2.1. Fáze I (přípravná)

Tato fáze zpracování Analýzy kvality příprav a následného vzdělávání zahrnovala sekundární analýzu dat z dostupných informačních zdrojů, zejména statistických výkazů, informací zveřejňovaných orgány sociálně-právní ochrany, již realizovaných výzkumů a analýz v oblasti náhradní rodinné péče atd. Na základě této sekundární analýzy byly stanoveny okruhy výzkumných otázek pro další šetření. V této „přípravné“ fázi byly zpracovány podklady pro kvalitativní rozhovory a dotazníková šetření. Proběhly úvodní kvalitativní rozhovory, zaměřené na formulaci témat a otázek a jejich porozumění ze strany respondentů. Byl zároveň stanoven reprezentativní vzorek účastníků výzkumu (dále jen „respondentů“) v souladu se zadávacími podmínkami objednatele analýzy, Ministerstva práce a sociálních věcí.

Rešeršním způsobem (desk research) byl získán základní přehled o subjektech podílejících se v České republice na přípravách žadatelů o náhradní rodinnou péči. Na základě vyhodnocení výstupů rešerší bylo vytipováno 7 modulů odborných příprav, které měly v souladu se zadávacími podmínkami zahrnovat minimálně 3 nestátní neziskové subjekty a minimálně 3 organizace zřizované kraji. V přípravné fázi byla rovněž provedena rešerše zahraničních evropských systémů odborného posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči, na jejímž základě došlo k výběru tří systémů k podrobnější analýze.

1.2.2. Fáze II (realizační)

V druhé fázi Analýzy kvality příprav a následného vzdělávání provedl zpracovatel sběr dat a informací potřebných pro zpracování analýzy kombinací kvantitativních a kvalitativních metod (zejména dotazníková šetření a polostrukturované kvalitativní rozhovory). Data byla získávána v úrovních věcné a kompetenční. U tématu **příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči** se analýza zaměřovala na získání údajů o přípravách ve všech krajích České republiky. Podrobnější rozbor procesu příprav byl proveden prostřednictvím kvalitativní analýzy a zhodnocení sedmi modelů odborných příprav se zaměřením na:

- a) témata a formy odborných příprav a používané metodologie (časový harmonogram příprav, počet účastníků atd.);
- b) nastavená kritéria hodnocení žadatelů o náhradní rodinnou péči;
- c) získávání zpětné vazby o průběhu a přínosu odborných příprav (vyhodnocování jejich efektivity a kvality);

- d) personální zabezpečení odborných příprav (personální požadavky na osoby zajišťující přípravy⁴, jejich profesní vzdělávání a praxi, osobnostní předpoklady atd.);
- e) rozdíly v náplni a průběhu odborných příprav dle forem náhradní rodinné péče, situace žadatelů a případných dalších specifik žadatelů nebo potřeb přijímaných dětí;
- f) požadavky a kritéria výběru realizátora příprav ze strany příslušných krajských úřadů, jakým způsobem zadavatelé specifikují požadavky na obsah příprav atd.;
- g) podobu a obsah závěrečného výstupu z odborné přípravy (náležitosti zprávy o zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny atd.).

V rámci realizační fáze výzkumu zpracovatel provedl:

- a) Dotazníkové šetření a výběrové kvalitativní rozhovory mezi 14 krajskými úřady jakožto zadavateli příprav na přijetí dítěte do rodiny; v rámci šetření bylo zjišťováno, jak jsou přípravy organizovány, pomocí jakých kritérií kraje vybírají konkrétní poskytovatele příprav, podle jakých metodik přípravy probíhají, jak je ze strany krajů hodnocena kvalita příprav atd.;
- b) Dotazníkové šetření u 7 a souběžné kvalitativní rozhovory u 6 realizátorů vybraných modelů příprav, sloužící k získání podrobnějších údajů o podobě a průběhu odborné přípravy; vedle těchto rozhovorů byl proveden podrobný rozbor veřejně dostupných zdrojů, metodik a pracovních postupů poskytnutých realizátory příprav;
- c) Dotazníkové šetření mezi účastníky a absolventy těchto přípravných modulů (žadatelé o náhradní rodinnou péči). Struktura respondentů se zaměřovala na žadatele o různé formy náhradní rodinné péče, tj. osvojení, pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu, osoby, které procházejí přípravami nebo je ukončily a jsou v různých fázích zprostředkování. Celkem se výzkumu účastnilo 94 respondentů (47 jako účastníci „párové přípravy“, 4 „samožadatelé, v případě páru byla započtena jedna odpověď“).

Dále bylo strukturovaným dotazníkem úspěšně osloveno 250 respondentů, kteří prošli odbornými přípravami po 1. lednu 2013 a kterým již bylo svěřeno dítě do náhradní rodinné péče. Tito respondenti žili ve 129 pěstounských rodinách (v případě manželů byla

---

⁴ Pro zjednodušení textu používá zpracovatel pro označování pracovních pozic generického maskulina, přestože si je vědom určité problematičnosti používání tohoto jazykového tvaru. Zvláště v České republice pracují v systému péče o ohrožené děti na pozicích sociálních pracovníků, pedagožek, psychologek a dalších odborníků většinou ženy.

započtena jedna odpověď za rodinu). Šetření se zaměřovalo na zjištění zpětné vazby o obsahu, formě, kvalitě a přínosu odborné přípravy pro praktický výkon náhradní rodinné péče a získání případných podnětů ke změně.

V oblasti **následného vzdělávání pěstounů** analýza zmapovala vzdělávací formáty subjektů, které s pěstouny uzavírají dohody o výkonu pěstounské péče (tzv. „doprovázejících organizací“), tj. zejména obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí podle § 48 odst. 2 písm. d) a f) zákona o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „pověřené osoby“). Předmětem výzkumu byl obsah následného vzdělávání, používané vzdělávací techniky a formy vzdělávání, kvalita následného vzdělávání (způsob vyhodnocování kvality vzdělávání a jeho dopadu na cílovou skupinu, způsob zjišťování zpětné vazby atd.), způsob zajištění následného vzdělávání (personální zabezpečení, míra využívání externích dodavatelů, způsob jejich výběru a kontroly kvality jejich práce atd.), způsob zpracování a naplňování vzdělávacích plánů. Vedle vlastního šetření zpracovatele analýzy byla pro formulaci závěrů využita i data z předchozích výzkumů a analýz (viz kapitolu 3.1. této analýzy). Zpracovatel se vedle toho zaměřil na:

- a) podobu následných vzdělávacích plánů pěstounů, zpracovávaných pověřenými osobami podle kritéria č. 10d standardů kvality sociálně-právní ochrany, které jsou upraveny přílohou č. 2 vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „prováděcí vyhláška“);
- b) návaznost následných vzdělávacích plánů pěstounů na plány průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči (kritérium č. 10c standardů kvality sociálně-právní ochrany);
- c) způsob zjišťování vzdělávacích potřeb pěstounů ze strany obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a pověřených osob;
- d) rozsah, obsah a formu využívaných vzdělávacích modulů;
- e) finanční náročnost následného vzdělávání a jednotlivých forem vzdělávání;
- f) evaluaci výstupů vzdělávání;
- g) způsob kontroly kvality a přínosu vzdělávání na poskytovanou péči.

Základním zdrojem informací bylo šetření provedené na reprezentativního vzorku „doprovázejících subjektů“. V případě **pověřených osob** byl proveden výzkum mezi 15 pověřenými osobami ze všech krajů České republiky prostřednictvím dotazníkového

šetření⁵, a dále mezi 5 pověřenými osobami formou kvalitativních rozhovorů; celkový počet dohod o výkonu pěstounské péče, který uzavřely tyto pověřené osoby, je 1 755 (tj. 25,6 % dohod o výkonu pěstounské péče uzavřených v České republice pověřenými osobami)⁶. Při výběru respondentů byly pověřené osoby rozděleny do tří kategorií podle celkového počtu uzavřených dohod v roce 2016:

1. Malé (do 50 současně uzavřených dohod o výkonu pěstounské péče);
2. Střední (od 51 do 150 uzavřených dohod o výkonu pěstounské péče);
3. Velké (nad 151 uzavřených dohod o výkonu pěstounské péče).

Obdobným způsobem byl proveden výzkum mezi stejným počtem obecních úřadů obcí s rozšířenou působností různých velikostí pracovišť (16 úřadů prostřednictvím dotazníkového šetření a dále 4 úřady formou kvalitativních rozhovorů). Celkově tyto úřady měly v době výzkumu uzavřeno 402 dohod o výkonu pěstounské péče (tj. 11,1 % dohod o výkonu pěstounské péče uzavřených v České republice orgány sociálně-právní ochrany ke konci roku 2016). Při stanovování reprezentativního vzorku obecních úřadů obcí s rozšířenou působností nebylo možno údaj o počtu uzavřených dohod o výkonu pěstounské péče jako kritérium velikosti pracoviště využít. Nezřídka je „portfolio“ osob pečujících a osob v evidenci z hlediska „doprovázení“ rozděleno mezi úřad a nestátní subjekty. Proto bylo v případě obecních úřadů obcí s rozšířenou působností využito pro stanovení reprezentativního vzorku (vedle regionálního zastoupení) kritérium celkového počtu dětí, které žijí v příslušném správním obvodu. Úřady byly rovněž rozděleny do tří kategorií (malý, střední a velký):

1. Malý (do 5000 dětí žijících ve správním obvodu obce s rozšířenou působností);
2. Střední (5001 až 15 000 dětí žijících ve správní obvodu obce s rozšířenou působností);
3. Velký (nad 15 000 dětí žijících ve správní obvodu obce s rozšířenou působností).

---

⁵ Vzory dotazníků jsou přílohou této analýzy.

⁶ Podle údajů Ministerstva práce a sociálních věcí bylo k 31. 12. 2016 uzavřeno v České republice 10471 dohod o výkonu pěstounské péče. 6856 těchto dohod bylo uzavřeno s osobami pověřenými k výkonu sociálně-právní ochrany (tj. 65,5 %) a 3615 dohod (34,5 %) s orgány sociálně-právní ochrany, až na několik výjimek vždy s obecními úřady obcí s rozšířenou působností. V době stanovování reprezentativního vzorku respondentů neměl zpracovatel analýzy tyto údaje k dispozici, vycházel proto ze stavu, který byl zjištěn *Analýzou fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče* (viz odkaz uvedený v poznámce č. 7).

Pro stanovení zastoupení počtu pověřených osob a úřadů v reprezentativním vzorku byly využity statistické údaje Ministerstva práce a sociálních věcí a údaje obsažené v *Analýze fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče*⁷ (viz přílohy č. 1 a č. 2 této analýzy).

Další částí bylo šetření mezi osobami pečujícími a osobami v evidenci (dále jen „pěstouni“). Výzkum mezi pěstouny byl proveden formou on-line dotazníků, dotazníkového šetření prostřednictvím tazatelů a rozhovorů. S ohledem na zachování anonymity byli pěstouni osloveni prostřednictvím subjektů, s nimiž uzavřeli dohodu o výkonu pěstounské péče. Toto šetření se zaměřovalo jak na respondenty, kteří absolvovali odbornou přípravu, tak na respondenty, kteří vzdělávacím procesem před přijetím dítěte neprošli (příbuzní a osoby blízké svěřeného dítěte). Cílem bylo zjištění postojů a informací pěstounů ke způsobu plánování vzdělávání, jeho formách, hodnocení přínosu a efektivity, porozumění smyslu průběžného vzdělávání a získání podnětů k případným změnám a korekcím stávajícího systému následného vzdělávání. Celkově bylo v rámci výzkumu úspěšně osloveno 632 pěstounů⁸, kteří žijí v 449 pěstounských rodinách (v případě, že respondenty byli manželé, byla započtena jedna odpověď za rodinu).

Součástí realizační fáze zpracování analýzy bylo také zpracování popisu praxe **tří zahraničních modelů příprav žadatelů** o náhradní rodinnou péči a systému následného vzdělávání náhradních rodin. Popis zahraničních modelů sledoval obdobné ukazatele jako analytická část týkající se odborných příprav k přijetí dítěte a následného vzdělávání v systému České republiky. Cílem analýzy zahraničních systémů bylo zejména získání inspirací pro další rozvoj vzdělávacích aktivit v oblasti náhradní rodinné péče. Způsob výběru zahraničních systémů je popsán v příslušné kapitole Analýzy kvality příprav a následného vzdělávání.

1.2.3. Fáze III (interpretační)

Informace získané rešeršemi a sekundární analýzou dat, vyhodnocené dotazníky, výstupy z kvalitativních rozhovorů atd. sloužily jako vstupní materiál pro syntézu provedenou v rámci III. fáze analýzy. Na základě provedené syntézy a triangulace výstupů z jednotlivých částí analýzy byl vypracován návrh systémových doporučení legislativní a

⁷ *Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče*. Ostrava: SocioFactor. 2015. 151 s.

⁸ Podle roční výkazu o výkonu sociálně-právní ochrany dětí (V-20) za rok 2016 bylo v České republice k 31. 12. 2016 15 131 osob pečujících a osob v evidenci.

metodické povahy pro úpravy systému odborných příprav a následného vzdělávání. Návrh doporučení se zaměřil na systémová opatření směřující ke zkvalitnění odborných příprav a následného vzdělávání. Při tvorbě systémových doporučení zpracovatel vycházel zejména z následujících témat klíčových pro celkový koncept vzdělávání pěstounů v České republice:

- a) obsah a formy příprav (včetně časové dotace na jednotlivá témata a rozdělení podle „typů“ žadatelů o náhradní rodinnou péči),
- b) obsah a formy následného vzdělávání (včetně různých typů náhradní péče),
- c) systém hodnocení kvality a efektivity příprav,
- d) systém hodnocení kvality a efektivity následného vzdělávání,
- e) personální a kvalifikační zabezpečení odborných příprav a vzdělávání,
- f) specializace odborných příprav zaměřených na získání vzdělávacích potřeb a kompetencí pro péči o děti se specifickými potřebami,
- g) specializace následného vzdělávání při péči o děti se specifickými potřebami.

Vzhledem k tomu, že v rámci souvisejících analýz byla doporučena i určitá opatření vedoucí ke specializaci a částečné profesionalizaci pěstounské péče, zabývala se Analýza kvality příprav a následného vzdělávání rovněž novou podobou vzdělávacího procesu v případě, že dojde k těmto změnám v oblasti náhradní rodinné péče v České republice.

2. Východiska analýzy

2.1. Předchozí výzkumy a analýzy

2.1.1. Analýzy a výzkumy v oblasti příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči

Problematika příprav žadatelů o osvojení dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče byla v posledních letech předmětem několika výzkumů a analýz. Ze starších prací lze jmenovat například studii *Monitoring současných příprav pro náhradní rodinnou péči v ČR* z roku 2010⁹. Výzkum byl prováděn formou focus groups za účasti absolventů příprav a odborníků ve všech krajích České republiky. Upozornil na skutečnost, že v **právní úpravě nejsou specifikovány cíle přípravy** (kromě její funkce jako součást odborného posouzení žadatelů o náhradní rodinnou péči). Respondenti (účastníci příprav) sdělovali, že od přípravy očekávají „vedení do problematiky náhradní rodinné péče a otevření se pro spolupráci“, konkrétně získání informací o problematice náhradní rodinné péče a dětech, které do této péče vstupují a dále setkávání a navazování kontaktů s dalšími žadateli, účastníky kurzů a odborníky v oblasti náhradní rodinné péče. Očekávání od příprav byla zpracovatelem výzkumu konfrontována s cíli uvedenými (v dosud platném) dokumentu *Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče*. Podle výzkumu pojímá toto doporučení přípravu jako **jednorázový, časově omezený proces**, zatímco dosažení cílů uvedených respondenty je proces „mnohaletý (možná celoživotní) a příprava je jen vstupem do něho“. Za velký handicap bylo považováno, že do příprav nejsou zapojovány děti žadatelů (na tuto záležitost reagovala novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, účinná od 1. ledna 2013). V době vzniku citovaného výzkumu byly „vedoucími týmu zajišťujícími přípravné kurzy psychologové“. Co se týče jejich role, měla by mít spíše podobu facilitátora, nikoliv „psychoterapeuta či psychodiagnostika.“ Výzkum se rezervovaně

---

⁹ *Monitoring současných příprav pro náhradní rodinnou péči v ČR*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2010. ISBN 978-80-87455-00-5.

postavil k otázce „zážitkové“ formy přípravy (uvádí důvody proti užívání cíleně zážitkových technik). Ve věci společné přípravy pro různé skupiny žadatelů se výzkum přiklonil k názoru, že pro tzv. „prvožadatele“ je vhodnější forma společná. Doporučovala se rovněž vícedenní doba příprav, neboť „lépe splňuje jeden z hlavních cílů přípravy – navázat kontakty a dát tak základ pro vznik svépomocných skupin a doprovázení.“

Komparace českého systému pěstounské péče se systémy ve vybraných evropských zemích byla předmětem studie objemově rozsáhlé Národního vzdělávacího fondu, která také vznikla v roce 2010.¹⁰ Tato studie rámcově popsala způsob zajištění příprav a následného vzdělávání pěstounů ve všech krajích České republiky, způsobem monitoringu kvality náhradní rodinné péče atd., a porovnávala ho se situací ve Velké Británii, Polsku, Norsku a Rumunsku. Doporučila prodloužit celkový čas příprav pěstounů (v době zpracování analýzy nebyl stanoven minimální časový rozsah příprav, zpravidla šlo o 2 až 3 víkendové akce). Upozornila rovněž na skutečnost, že v České republice není akademické pracoviště, kde by se mohli připravovat odborníci orientovaní na přípravu pěstounů a výzkum v této oblasti (v tomto ohledu se situace od roku 2010 nezměnila). Přínosem této studie byl fakt, že představila minimální standardy pěstounské péče a podpory výkonu této péče (na příkladu Velké Británie).

Proces příprav a jejich organizační zajištění byly předmětem *Analýzy náhradní rodinné péče v České republice*¹¹. V době zpracování této analýzy (2013) realizovaly přípravy nejčastěji příspěvkové organizace zřizované kraji (celkem v 9 krajích). V jednom případě organizoval přípravy přímo krajský úřad (Ústecký kraj). V ostatních 4 regionech byly do příprav zahrnuty i nestátní subjekty disponující pověřením k výkonu sociálně-právní ochrany dětí pro zajišťování příprav žadatelů. Přípravy byly realizovány různými formami, skupinovou i individuální, odděleně po pěstouny a osvojitele nebo i společně pro všechny cílové skupiny atd. Kvalita i obsah příprav byly velmi variabilní. Aktuální Analýza kvality příprav a následného vzdělávání (v procesní části) sledovala, nakolik se situace od roku 2013 (kdy proběhly významné změny zákona o sociálně-právní ochraně dětí) změnila,

---

¹⁰ Zmapování a porovnání vnitrostátního systému pěstounské péče se systémy ve vybraných evropských zemích se zřetelem na a) výběr, podmínky, přípravu a vzdělávání pěstounských rodin b) standard podpůrných služeb pro pěstounské rodiny. Závěrečná zpráva z projektu. Praha: Národní vzdělávací fond. 2010. 104 s. (dále jen „Zmapování a porovnání vnitrostátního systému pěstounské péče“).

¹¹ Analýza náhradní rodinné péče v České republice. Hradec Králové: Institut projektového řízení. 2013, 97 s.

zda došlo v jednotlivých krajích k určitým posunům ve způsobu zajištění příprav, užívané metodologii, způsobu řízení kvality a podobně.

Jedna z těchto změn je zcela evidentní. Dochází k ní v souvislosti s převzetím a adaptací programu po přípravu náhradních rodičů PRIDE (*Parent Resources for Information, Development and Education*). Počáteční fázi zavádění tohoto programu v České republice zmapovala *Analýza implementace programu PRIDE v ČR*.¹² Zhodnocení vlivu programu PRIDE, který byl díky aktivitám Ministerstva práce a sociálních věcí pilotně ověřen ve většině regionů České republiky (do pilotního ověřování programu bylo různou formou zapojeno 9 krajů, další se připojily později), je pro provedení analýzy současného stavu příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči klíčové. Jak vyplývá z dalšího šetření, rozlišují aktéři systému v současné době dva základní přístupy k přípravám, a to realizaci „klasické“ přípravy nebo přístup založený právě na programu PRIDE, případně kombinaci obou možností (blíže se této otázce věnuje část 3. této analýzy). *Analýza implementace programu PRIDE v ČR* vznikla v roce 2015, tedy velmi krátce po zahájení adaptačního procesu (dva roky po zahájení „pilotního ověřování“). Jedním ze závěrů bylo konstatování, že je k dispozici metodika uceleného způsobu práce se zájemci o náhradní rodinnou péči a s náhradními rodiči, který vznikl z iniciativy náhradních rodičů, jako reflexe jejich vlastních zkušeností a potřeb.

Stejný zpracovatel provedl velmi detailní (regionální) sondu do systému náhradní rodinné péče prostřednictvím výzkumu *Analýza současného stavu v náhradní rodinné péči v Moravskoslezském kraji*.¹³ Analýza mapovala různé aspekty náhradního rodičovství v Moravskoslezském kraji v letech 2009 až 2013. Upozornila na potřebnost vzdělávání náhradních rodičů, kteří neprocházejí přípravou, tj. příbuzných svěřeného dítěte: „náhradní rodinná péče totiž v mnoha ohledech klade stejné nároky na všechny pěstouny bez ohledu na to, zda jsou s dětmi v příbuzenském či nepříbuzenském vztahu.“¹⁴ Moravskoslezský kraj byl jeden z prvních, kde došlo k ověřování programu PRIDE. Pro další budoucnost tohoto programu bylo důležité zjištění, že „přípravy vedené v programu PRIDE jsou pro jejich účastníky obecně více přínosné než jiné typy příprav nabízené v České republice. Jejich hlavním pozitivem je podle odborníků práce s pěti klíčovými

---

¹² *Analýza implementace programu PRIDE v ČR*. Ostrava: SocioFactor, 2015. 144 s.

¹³ *Analýza současného stavu v náhradní rodinné péči v Moravskoslezském kraji*. Ostrava: SocioFactor, 2015. 351 s.

¹⁴ Tamtéž, s. 125.

kompetencemi nezbytnými pro výkon role náhradního rodiče.“ Na druhou stranu bylo upozorňováno na fakt, že je potřeba implementovat do systému ochrany dětí v České republice nikoliv pouze přípravy vedené v programu PRIDE, ale celý program PRIDE, který zahrnuje v podstatě celý systém podpory náhradní rodinné péče.¹⁵

V České republice je rovněž k dispozici poměrně rozsáhlá odborná literatura, zabývající se výkonem náhradní rodinné péče (včetně přípravy na tuto péči)¹⁶, existují i publikace vycházející z osobních zkušeností náhradních rodičů. Zde se lze setkat s názorem, že ani sebelepší příprava nemůže zájemce o náhradní rodinnou péči připravit na **jedno konkrétní dítě**. V každé rodině je „tolik proměnných, že skutečně není snadné postihnout všechny aspekty“.¹⁷ Každé dítě je jiné (i když se mohou v projevech podobat) a vyžaduje jiný přístup. Za klíčový je považován kontakt s osobami, který již děti v náhradní rodinné péči mají. Příprava navíc nezajistí „přípravu všech členů rodiny, ale soustředí se na manželský pár žadatelů“.¹⁸

Na výstupy z citovaných výzkumů (a také poznatků z praxe) částečně reagovala novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí účinná od 1. ledna 2013, která stanovila minimální časový rozsah příprav a mezi povinnosti krajského úřadu vymezených v § 11 tohoto zákona zařadila rovněž „přípravu dětí žijících v rodině osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny“, která se má provádět „přiměřeně vzhledem k jejich věku, rozumové vyspělosti a v nezbytném rozsahu“. Další zásadní změnou bylo zavedení systému „doprovázení pěstounských rodin“, které (byť s určitým časovým odstupem způsobeným dobou mezi ukončením přípravy a přijetím dítěte) na přípravy navazuje. Analýza kvality příprav a následného vzdělávání se stala mimo jiné příležitostí, jak systematicky zmapovat dopady uvedené novely zákona po čtyřech letech fungování nového systému.

---

¹⁵ Tamtéž, s. 126

¹⁶ Přehled literatury nabízí například Odborná knihovna portálu Šance dětem Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/odborna-knihovna/?sortTitle=true> nebo Virtuální knihovna náhradní rodinné péče. Dostupné z: : <http://www.knihovnanrp.cz/> [cit. 2017-01-25].

¹⁷ ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál. 2012. ISBN 978-80-262-0065; s. 22.

¹⁸ Tamtéž, s. 27.

2.1.2. Analýzy a výzkumy v oblasti následného vzdělávání pěstounů

Co se týče „následného vzdělávání“, jsou (na rozdíl od problematiky příprav) vzhledem ke krátké době existence této zákonné povinnosti k dispozici jen kusé informace analytického charakteru. Otázkou zvyšování dovedností a znalostí pěstounů se (jako jedné ze služeb poskytovaných v rámci tzv. doprovázení pěstounských rodin) systematicky zabývala pouze *Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče*.¹⁹ Analýza zmapovala formy následného vzdělávání a také hodnocení jejich přínosu pro náhradní rodiče v druhém roce existence systému „doprovázení“. V této době byly nejčastější formou povinného vzdělávání pěstounů jednodenní kurzy, které svým klientům nabízelo 81 % doprovázejících subjektů (pověřených osob nebo obecních úřadů obce s rozšířenou působností). Často nabízenou formou vzdělávání byly i vícedenní (víkendové) kurzy, které poskytovalo téměř 73 % doprovázejících organizací. Další formy vzdělávání, jako samostudium a individuální vzdělávání prostřednictvím zaměstnance (klíčového sociálního pracovníka pěstounské rodiny nebo jiného odborníka), nabízela cca čtvrtina subjektů uzavírajících dohody o výkonu pěstounské péče. Poměrně opomíjenou formou nabízeného vzdělávání byl e-learning, který byl k dispozici klientům pouze necelých 3 % doprovázejících organizací. Z tematických okruhů povinného vzdělávání pěstouni nejvíce preferovali psychologii, komunikaci a zvládání krizových situací (78 % respondentů). Velký zájem byl rovněž o oblast praktického vzdělávání (přenosu zkušeností) v oblasti výchovy a péče o dítě (preference u téměř 65 % respondentů). Relativně menší zájem byl zaznamenán u sociálně-právních témat (legislativa, dávkové systémy apod.) a témat spojených se vzděláváním dětí (domácí příprava, výukové problémy, šikana atd.). O oba tyto okruhy projevilo zájem okolo 39 % dotázaných pěstounů. Nejmenší zájem, ne však zanedbatelný, byl pak projevován o oblast péče o specifické skupiny dětí (zdravotně postižené děti, děti jiného etnika, týrané, zneužívané děti apod.), identitu dítěte v náhradní rodinné péči, kontakt s vlastními rodiči atd.²⁰ Ze strany pěstounů byla nově zavedená povinnost následného vzdělávání hodnocena převážně jako přínosná. Zpracovatel citované analýzy však konstatoval, že však „neexistují mechanismy a kritéria, jak hodnotit kvalitu a efektivitu procesu následného vzdělávání a jeho dopad na cílovou skupinu“. *Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče* rovněž poukázala na potřebu bližší specifikace požadavků na personální, obsahovou i formální podobu následného vzdělávání a nastavení systému vyhodnocování kvality. Analýza kvality

---

¹⁹ *Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče*. Ostrava: SocioFactor. 2015. 151 stran.

²⁰ Tamtéž.

příprav a následného vzdělávání zkoumala, zda se situace v této oblasti za poslední dva roky určitým způsobem změnila.

2.2. Právní a metodická úprava příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči v České republice

Příprava fyzických osob vhodných stát se osvojiteli, pěstouny nebo pěstouny na přechodnou dobu je součástí procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. Rozsah příprav je od 1. ledna 2013 stanoven ustanovením § 11 odst. 2 písm. a) zákona o sociálně-právní ochraně dětí, na minimálně 48 hodin u žadatelů o osvojení dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, a na 72 hodin u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu. Jak již bylo uvedeno, příprava se týká i dětí žijících v rodině žadatele, provádí se přiměřeně vzhledem k jejich věku a rozumové vyspělosti v nezbytném rozsahu. Účast dětí žadatelů na odborné přípravě byla zákonodárci vnímána jako podstatná nejen z důvodu poskytnutí potřebných informací dětem, ale rovněž pro vyhodnocení jejich schopnosti a připravenosti na případné přijetí dalšího dítěte nebo dětí do rodiny. V tomto směru je vhodné připomenout, že například § 801 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“) výslovně stanoví, že při rozhodování o osvojení je třeba zohlednit rovněž zájmy dětí osvojitele, a vyžaduje, aby osvojení dítěte nebylo v zásadním rozporu se zájmy dětí osvojitele.

Přípravy realizují krajské úřady, resp. pověřené osoby, které kraj přípravou pověřil. Přípravy jsou pro účastníky prováděny bezplatně v souladu s § 58 odst. 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. V minulosti byly realizátory příprav zejména kraji zřizované organizace, často transformované z dřívějších „manželských a rodinných poraden“. V posledních letech přibývá rovněž nestátních subjektů, které mají k zajišťování příprav pověření k výkonu sociálně-právní ochrany podle § 48 odst. 2 písm. e) zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Tento trend je důsledkem změn provedených po roce 2013. Na pověření k výkonu příprav je zpravidla navázáno také pověření k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče a poskytování služeb pěstounským rodinám na základě této dohody. Od 1. ledna 2013 navíc došlo k určitému (byť jen legislativnímu) „zrovnoprávnění“ veřejných a nestátních subjektů, neboť procesem „pověřování“ musí povinně procházet rovněž organizace zřizované kraji nebo obcemi. Tato skutečnost je určitou příležitostí pro zajištění kontinuity obou (dosud funkčně oddělených) vzdělávacích procesů. Analýza kvality příprav a následného vzdělávání zkoumala, nakolik se od posledního zkoumání v roce 2013 provedeného v rámci *Analýzy náhradní rodinné péče v České republice*,

změnil poměr mezi kapacitami příprav krajských subjektů a nestátních organizací (viz část 3 této analýzy) a zda vzdělávání v rámci příprav k přijetí dítěte a následné vzdělávání na sebe skutečně v praxi navazují.

Souhlas s účastí na přípravě je součástí žádosti o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče (§ 21 odst. 5 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Příprava se netýká pouze žadatele samotného, ale i jeho manžela či partnera. Tato skutečnost vyplývá nepřímo z § 27 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, neboť součástí odborného posouzení (které se týká rovněž manžela či partnera žadatele) je také zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny. O osvojení žádají zpravidla manželé (nebo jeden z manželů), právní úprava (§ 800 občanského zákoníku) však připouští i osvojení tzv. „samožadatelem“. Oproti minulosti je osvojení dítěte na základě nálezů Ústavního soudu²¹ umožněno i osobám žijícím v registrovaném partnerství podle zvláštní právní úpravy²². Podobně u pěstounské péče může být dítě svěřeno do společné péče manželů (§ 964 občanského zákoníku), péče jednoho z manželů (se souhlasem druhého manžela) nebo samostatně pečující osobě. Tento výčet je významný pro definici okruhu osob, které se příprav (a v případě pěstounů i dalšího vzdělávání) účastní. Například u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu je zpravidla vyžadována i účast druhého z manželů na přípravách (zpravidla v plném rozsahu), ačkoliv odměnu pěstouna (47i a násl. zákona o sociálně-právní ochraně dětí) pobírá pouze jedna pečující osoba. Vychází se přitom z ustanovení § 965 odst. 3 občanského zákoníku, podle něhož se na osobní péči o dítě v pěstounské péči podílí i manžel pěstouna, pokud žije ve společné domácnosti.

Krajské úřady mají oprávnění rozhodnout o snížení časového rozsahu příprav u žadatelů, kteří přípravu již jednou dokončili. Přístup jednotlivých krajských úřadů k tzv. „druhožadatelům“ (rozsah příprav, forma přípravy atd.) byl součástí tohoto výzkumu (viz část 3. této analýzy). Obdobně byl zkoumán přístup k další kompetenci krajských úřadů, a to zajišťovat přípravy a poradenskou pomoc pro poručníky, kteří osobně pečují o dítě, nebo pro osoby, jimž bylo dítě svěřeno do péče jiné osoby podle § 953 občanského zákoníku. Tyto osoby neprocházejí standardním systémem zprostředkování náhradní

---

²¹ Nález by vyhlášen pod č. 234/2016 Sb.

²² Zákon č. 116/2011 Sb., o registrovaném partnerství o změně některých souvisejících zákonů.

rodinné péče, stejně jako příbuzní a osoby blízké dítěti²³, pokud jde o osvojení dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče.

Obsah příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči blíže vymezuje § 3 vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „prováděcí vyhláška“), která definuje následující témata:

- a) sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů,
- b) poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,
- c) osvojení si spolupráce s dalšími odborníky,
- d) komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot,
- e) rozvoj schopností a zájmů dítěte,
- f) uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte,
- g) styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými,
- h) práce s dětmi žijícími v rodině žadatele.

U zájemců o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu má podle prováděcí vyhlášky příprava dále obsahovat:

- a) dovednosti žadatelů potřebné pro spolupráci s rodinou dítěte,
- b) proces předání dítěte,
- c) obsah a formu pravidelného vyhodnocování situace dítěte.

Podle prováděcí vyhlášky příprava fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny probíhá dvěma formami. První z nich je **forma individuální**, která spočívá zejména v sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem v oblastech motivace k náhradní rodinné péči, fungování rodinného systému, mapování sociálních kontaktů a očekávání od dítěte svěřeného do péče. **Skupinová forma** se zaměřuje na získání znalostí a dovedností v oblastech:

- a) náhradní rodinné péče a související právní úpravy,

---

²³ § 22 občanského zákoníku.

- b) vývoje a potřeb dítěte včetně specifických potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,
- c) práv dítěte včetně práv dítěte v náhradní rodinné péči a práva dítěte na udržování a rozvoj rodinných vazeb,
- d) podpory dítěte při uplatňování jeho práva vyjádřit svůj názor a účastnit se rozhodování, která se ho týkají,
- e) práv a povinností rodičů dítěte,
- f) práv a povinností pěstounů.

V rámci přehledu platné právní úpravy je třeba zmínit skutečnost, že pověřené osoby zajišťující přípravy žadatelů o náhradní rodinnou péči jsou povinny řídit se **standardy kvality sociálně-právní ochrany**²⁴, jejichž bližší podrobnosti upravuje příloha č. 2 prováděcí vyhlášky. Tato příloha je však spíše přizpůsobena potřebám subjektů uzavírajících dohody o výkonu pěstounské péče a má větší význam pro oblast následného vzdělávání. Subjekty zajišťující přípravy však musí také naplňovat standardy odborného personálního zabezpečení, prostředí a podmínek, informovanosti atd. Jediným specifickým kritériem pro oblast příprav je bod 9b, podle něhož má pověřená osoba mít „písemně zpracována vnitřní pravidla pro realizaci příprav, průběhu a vyhodnocování příprav, včetně obsahu, formy a výstupů skupinové a individuální přípravy, způsobu práce s žadatelem ve všech fázích přípravy“. *Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany*²⁵ v obecné rovině doplňuje, že „cílem příprav žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče k přijetí dítěte do rodiny je zejména **seznámení žadatelů se situací a potřebami dětí v náhradní rodinné péči a se specifickým přístupem k těmto dětem**“. Písemná pravidla pro realizaci příprav mají „zajistit jednotný přístup zaměstnanců pověřené osoby“. Pravidla by měla podrobně popisovat dílčí etapy příprav a pracovní postupy uplatňované v jednotlivých fázích procesu příprav, a rovněž popis způsobu vyhodnocování příprav po jejich ukončení. Důležitou součástí pravidel má být rovněž „nastavení systému získávání zpětné vazby od žadatelů, kteří již absolvovali přípravu“ a popis spolupráce s krajskými úřady. Analýza kvality příprav a následného vzdělávání zmiňuje standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí mimo jiné z důvodu, že jsou jediným podkladem pro systematické sledování kvalitativních faktorů činnosti realizátorů příprav (a také následného vzdělávání). Díky rozšíření povinnosti mít pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí i na kraje zřizované organizace, pokrývají

²⁴ § 9a odst. 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

²⁵ Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro pověřené osoby podle § 48 odst. 2 písm. d) až f) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2014. 110 s. Kritériu 9b se věnují str. 64 až 66.

standards upravené přílohou č. 2 prováděcí vyhlášky v zásadě všechny poskytovatele příprav pro budoucí náhradní rodiče v České republice (s výjimkou situace, kdy přípravy realizuje sám krajský úřad)²⁶. Pověřené osoby jsou kromě inspekci standardů kvality sociálně-právní ochrany sledovány a kontrolovány krajskými úřady (§ 49 zákona o sociálně-právní ochraně dětí), ovšem pouze z hlediska naplňování zákonných podmínek pro vydání pověření (dodržování podmínek odborné způsobilosti pracovníků, jejich bezúhonnosti, zajištění odpovídajících hygienických, technických a materiálních podmínek výkonu činnosti atd.). Analýza kvality příprav a následného vzdělávání, která se má zaměřovat na kvalitativní parametry, se proto pokusila zjistit, jak se proces standardizace a jeho kontroly (inspekce) promítá do kvality příprav. Výzkum v této oblasti limituje skutečnost, že v řadě organizací inspekce, kterou v případě pověřených osob provádí Úřad práce ČR (§ 50a zákona o sociálně-právní ochraně dětí), doposud neproběhly. I případný negativní závěr inspekce poskytování sociálně-právní ochrany přitom není podle současné právní úpravy důvodem pro odnětí pověření.

Vedle podrobné úpravy v prováděcí vyhlášce, která byla součástí rozsáhlých změn v oblasti náhradní rodinné péče provedených od 1. ledna 2013, tak zůstává (pomineme-li metodické dokumenty, které jsou součástí programu PRIDE) pro oblast příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči stále významným vodítkem již zmíněné *Metodické doporučení č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče* (dále jen „*Metodické doporučení č. 7/2009*“), obsahující rovněž doporučený metodický rámec pro přípravy. Podle *Metodické doporučení č. 7/2009* je cílem příprav poskytnout žadatelům přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče. Přípravy mají umožnit žadateli utvářet si konkrétní představu o budoucím fungování rodiny v souvislosti s příchodem svěřeného dítěte. V rámci příprav mají být však také **získány kvalifikované informace o žadatelích, jejich chování a prožívání a následně vyhodnoceny ve vztahu k možnému přijetí dítěte**. Metodické doporučení je tedy postaveno na hodnotící koncepci příprav (jak vyplývá z názvu metodického materiálu přípravy jsou funkčně podřazeny procesu odborného posuzování), sledující mj. cíl získat o žadateli co nejvíce informací, a liší se do jisté míry od koncepce cílů prezentovaných *Manuálem implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany* z roku 2014. Tuto záležitost bude nutné metodicky vyjasnit, neboť představuje základní otázku pro nastavení celkové koncepce příprav a jejich role v procesu zprostředkování

---

²⁶ Standardy kvality sociálně-právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany dětí (včetně krajských úřadů) upravuje příloha č. 1 prováděcí vyhlášky.

náhradní rodinné péče. *Metodické doporučení č. 7/2009* obsahuje rovněž základní principy příprav, mj.:

- a) přípravy vede multidisciplinární tým odborníků s praxí v oblasti náhradní rodinné péče;
- b) příprav by se měl účastnit sociální pracovník, který bude posuzovat vhodnost či nevhodnost žadatelů pro zařazení do evidence;
- c) příprav by měl být účasten psycholog, který bude žadatele vyšetřovat a posuzovat vhodnost či nevhodnost pro zařazení do evidence;
- d) součástí příprav by měla být i práce s žadatelovou širší rodinou, které se týká přijetí dítěte (účast vlastních dětí na jednom víkendů s programem, je to žádoucí i pro osvojitele);
- e) přípravy by měly probíhat ve skupině, jejich součástí mohou být i individuální konzultace;
- f) účast stávajících náhradních rodičů při přípravách; je přínosem, aby se příprav účastnili i stávající pěstouni či osvojitelé, kteří mohou sdílet svoje zkušenosti s náhradní rodinnou péčí v praxi; je důležité, aby byla jasně vymezena jejich role a témata, ke kterým se vyjadřují;
- g) žadatelé by měli mít možnost vyjádřit se k průběhu příprav a krajské úřady by měly tuto zpětnou vazbu pečlivě vyhodnocovat;
- h) doporučení realizovat jeden běh příprav pro maximálně 20 osob.

Podle *Metodického doporučení č. 7/2009* má v první fázi příprav proběhnout úvodní setkání žadatelů (společná účast žadatelů o pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu i osvojení) v rozsahu minimálně 8 až 10 hodin. Na úvodním setkání má být vysvětlen cíl příprav a jejich struktura a rovněž proces zprostředkování. Druhé (jednodenní) setkání se má věnovat formám náhradní rodinné péče, právním aspektům, psychologii dítěte v náhradní rodinné péči a jeho specifikům a současnému stavu náhradní rodinné péče v příslušném kraji. Tato část příprav má zahrnovat i interaktivní část (očekávání, motivace, obavy atd.). Výstupem prvních dvou částí příprav je zpráva o úvodních setkáních, která se zaměřuje na vyhodnocení úvodních kontaktů s žadateli. Zprávu vypracovává odpovědný pracovník organizace (týmu), která zajišťovala úvodní setkání. Ve zprávě je žádoucí upozornit na případnou oblast, které by měla být věnována pozornost ze strany vyšetřujícího psychologa.

Za úvodní setkání je v metodickém doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí z roku 2009 zařazeno **vyšetření psychologem krajského úřadu**, které by mělo být zaměřeno diagnosticky. Jeho cílem by měla být možnost eliminovat v počáteční fázi příprav žadatele se zjevnými psychopatologickými odlišnostmi, které jsou kontraindikací pro náhradní rodinnou péči. Při zjištění rizik, která jsou s náhradní rodinnou péčí neslučitelná, nemají žadatelé dále pokračovat v přípravě. V této souvislosti je vhodné připomenout, že krajský úřad je oprávněn podle § 22 odst. 5) zákona o sociálně-právní ochraně dětí přerušit v jakékoliv fázi správní řízení o zařazení žadatele do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče v případě, že „zjistí na straně žadatele důvody bránící jeho odbornému posouzení“, a to na nezbytně nutnou dobu. Pro odborné posouzení má jako podklad pro zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny sloužit zpráva z úvodního setkání.

Na úvodní část má navazovat druhá fáze příprav zaměřená na klíčová témata v náhradní rodinné péči. Tato fáze přípravy má zvlášť pobíhat pro žadatele o osvojení a žadatele o pěstounskou péči, a to formou vícedenních setkávání, s využitím „nejen předávání informací, ale s větším zapojením žadatelů do interakce a zážitkových technik“. Metodické doporučení obsahuje celou řadu témat, jimž se má příprava věnovat v rovině „sociální, psychologické, zdravotnické“. Jde například o specifika péče o děti v náhradní rodinné péči (včetně péče o děti se specifickými potřebami), „zátěž v biologické rodině“, sociálně-právní témata (zprostředkování, soudní jednání atd.), psychologie a prožívání dětí, role náhradní i vlastní rodiny dítěte (význam udržení kontaktu dítěte s vlastní rodinou a vytváření pozitivního obrazu ze stran pěstounů), řešení krizových situací, práce s historií dítěte, spolupráce s odborníky atd. Podle *Metodického doporučení č. 7/2009* je „možné využít i spolupráci s kojeneckým ústavem či jiným zařízením v kraji“. V případě žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče má být navíc kladen důraz na pochopení smyslu pěstounské péče na přechodnou dobu (jako nástroje pomoci podpory vlastní rodiny dítěte a zároveň možnosti pro řešení krizových situací, kdy dítě nemůže žít se svými rodiči) a dále na kontakt a komunikaci s „biologickou rodinou dítěte“.²⁷ Pěstouni na přechodnou dobu měli být podle citovaného metodického doporučení v „psychologickém rámci“ připravováni na práci s dítětem (jak reagovat, vysvětlování situace, vytváření kladně prožívané identity dítěte), na zpracování vlastních prožitků (adaptace na příchody a odchody dětí, na reakce vlastní rodiny), měly jim být

²⁷ Zpracovatel analýzy nepokládá pojem „biologická rodina“ za vhodný. Kromě citací dokumentů využívá vhodnější označení „vlastní rodina dítěte“ jako antonymum pojmu „náhradní rodina dítěte“. I náhradní rodiče jsou totiž často „biologickými“ příbuznými.

prohlubovány znalosti o dětech se specifickými potřebami, o vztazích v pěstounské rodině na přechodnou dobu (zátěžové situace a strategie jejich řešení, schopnost přijímat podporu) a rovněž o síti odborných (podpůrných) služeb v daném regionu. Bylo doporučováno, aby příprava budoucích pěstounů na přechodnou dobu probíhala v malých skupinách (maximálně 10 osob) v rozsahu 70 hodin.

Výstupem druhé části příprav je vyhodnocující zpráva o žadateli či žadatelích a průběhu přípravy. Od novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2006 se **zhodnocení přípravy** žadatelů stalo jedním z obligatorních podkladů pro odborné posouzení žadatelů. Analýza kvality příprav a následného vzdělávání se proto zabývala i podobou závěrečné zprávy z příprav v jednotlivých modelech. *Metodické doporučení č. 7/2009* pouze stručně konstatuje, že „zprávu zpracovává zodpovědný pracovník organizace (týmu), která přípravu realizovala. Zpráva může rovněž obsahovat záznam o návštěvě zařízení“. Žadatelé mají být se závěry seznámeni v rámci „nahlížení do spisové dokumentace“. V případě negativního hodnocení jim má být umožněn kontakt s pracovníkem vyhotovujícím zprávu. Metodické doporučení č. 7/2009 bylo vydáno spolu s dokumentem *Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči*²⁸. Na přípravu má podle těchto metodických materiálů navazovat závěrečná „psychologická konzultace“, z níž je rovněž vyhotovována samostatná závěrečná zpráva.

Pozornost, kterou tato analýza věnovala metodickým doporučením z roku 2009, vyplývá ze skutečnosti, že po dlouhá léta představovaly jediný podrobnější metodický základ celého přípravného procesu. Jde o sice dokumenty vytvořené před osmi lety, je však nutno jim věnovat bližší pozornost, neboť **charakterizují přístupy k přípravám**, které jsou i nadále určující pro podobu současného systému. Následný výzkum ukázal, že dodnes jsou používány jako podklad pro „klasické přípravy“ a postupy krajů. Na jejich základě je poměřován „minulý stav“ a „novinky“, které se v oblasti náhradní rodinné péče začaly zavádět zejména po roce 2013. Při hlubším studiu by bylo vhodné věnovat pozornost dokonce i starším metodickým materiálům, zejména (co do komplexnosti pojetí) unikátní ediční metodické řadě Ministerstva práce a sociálních věcí ČSR ze 70. letech minulého století, mezi jejímiž autory a recenzenty byli přední profesionálové v oblasti práce s rodinami a náhradní rodinné péče (například psycholog Zdeněk Matějček, lékař

---

²⁸ Tomuto metodickému materiálu se podrobně věnuje *Analýza stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR*.

Jiří Dunovský, psycholog Josef Langmeier a další²⁹. Charakter pěstounské péče a přístupy odborníků k této péči totiž v mnohém dodnes ovlivňují principy, na nichž byl založen zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči (ten platil až do roku 2000) a navazující metodiky.

2.3. Právní a metodická úprava následného vzdělávání osob vykonávajících náhradní rodinnou péči v České republice

Do konce roku 2013 byla odborná pomoc pěstounům zajišťována pouze obecně formulovanou povinností obecních úřadů obcí s rozšířenou působností podle § 11 odst. 1 písm. b) a c) zákona o sociálně-právní ochraně dětí:

- a) poskytovat nebo zprostředkovávat rodičům a jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené,
- b) pořádat v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou.

Povinnost obecních úřadů obcí s rozšířenou působností vyplývající z citovaných ustanovení § 11 zákona o sociálně-právní ochraně dětí se ve vztahu k pěstounům jeví v současné době jako nadbytečná, neboť všechny uvedené činnosti se staly součástí tzv. „doprovázení“ pěstounských rodin. Vedle toho je nutno zmínit povinnost krajského úřadu zabezpečit „konzultace o výkonu pěstounské péče“, kterých se „kromě odborníků na řešení výchovných a sociálních problémů zúčastňují také pěstouni, kteří mají trvalý pobyt na území kraje; konzultací se mohou zúčastnit též děti svěřené těmto pěstounům do pěstounské péče a další fyzické osoby, které tvoří s pěstounem domácnost“ (§ 11 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí).

Povinnost následného vzdělávání pěstounů, osobně pečujících poručníků, pěstounů na přechodnou dobu, osob pečujících o dítě formou předpěstounské péče (osob pečujících podle § 4a zákona o sociálně-právní ochraně dětí) byla zavedena novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1. ledna 2013 (resp. od 30. června 2013, kdy skončilo přechodné období pro uzavření dohod o výkonu pěstounské péče s osobami pečujícími).

²⁹ Jde například o publikace: *Pěstounská péče* (1 vydání 1974, 2. vydání 1976), *Metodika odborných služeb pro náhradní rodinnou péči* (1979), *Osvojování dětí* (1975) a další. Ediční řada se věnovala i sociální práci s vlastními rodinami dětí a dalším zajímavým tématům.

Rozsah vzdělávací povinnosti osob pečujících a osob v evidenci (pěstounů na přechodnou dobu) stanovuje § 47a odst. 2 písm. f) zákona shodně na 24 hodin v průběhu 12 po sobě jdoucích kalendářních měsíců. Vzdělávací povinnost tak není vázána na kalendářní rok. Naplnění povinnosti je možno sledovat ode dne, kdy pěstoun uzavřel první dohodu o výkonu pěstounské péče. Pokud je dítě svěřeno do společné péče pěstounů (nebo o něj osobně pečují dva poručníci), platí tato povinnost pro oba pěstouny (poručníky). Stanovený počet hodin následného vzdělávání pěstounů je určitým kompromisem, který vzešel z projednávání návrhu novely v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR, kde se v otázce vzdělávání pěstounů objevovala široká škála názorů: od možnosti, že povinnost nebude zavedena (případně se bude týkat jen pěstounům, kterým byla pěstounská péče zprostředkována), až po stanovisko, že předpokladem pro výkon pěstounské péče by mělo být předchozí (formální) pedagogické nebo zdravotnické vzdělání. Současně se vznikem povinnosti dalšího vzdělávání byl zaveden nárok osob pečujících na bezplatné zajištění tohoto vzdělávání, k němuž se pojí i nárok na bezplatné zajištění péče o svěřené děti po dobu vzdělávání. Následné vzdělávání je v současné době vnímáno jako klíčové pro (většinovou) skupinu náhradních rodičů, kterou představují příbuzní a osoby blízké dítěti (§ 22 občanského zákoníku). Ti neprocházejí procesem zprostředkování a ani odbornou přípravou (§20 odst. 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Podle dostupných údajů tyto osoby v systému náhradní rodinné péče výrazně převažují (v roce 2016 bylo 57,5 % pěstounů prarodiči dítěte, dalších 14,8 % jiných příbuzných). Nepříbuzenskou náhradní rodinnou péči poskytuje cca jedna třetina pěstounů.³⁰

Obsah (tematické okruhy) následného vzdělávání upravuje prováděcí vyhláška v § 5. Podle tohoto ustanovení je zvyšování znalostí a dovedností osoby pečující a osoby v evidenci zaměřeno na:

- a) získávání nových informací a schopností v oblasti péče o dítě,
- b) získávání znalostí a dovedností při péči o specifické skupiny dětí, zejména dětí jiného etnika, dětí se zdravotním postižením, sourozeneckých skupin, dětí, které zažily týrání, zneužívání či zanedbávání,
- c) poskytování péče při změnách spojených se vzděláváním nebo vývojovými fázemi dítěte,
- d) zvládání krizových situací,

---

³⁰ Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí (V-20) za rok 2016.

- e) návrat dítěte do původní rodiny a přechod do náhradní rodiny,
- f) přípravu dítěte na osamostatňování se související se zletilostí a odchodem z náhradní péče, s ohledem na věk dítěte a jeho vývojové a sociální potřeby.

Formy vzdělávání nejsou současnou právní úpravou stanoveny. Výběr vzdělávacích technik a případné hodnocení úrovně vzdělávání je předmětem smluvního vztahu mezi doprovázející organizací a pěstounem. Kromě účasti na přednáškách či kurzech je tak možno používat různé vzdělávací techniky, jako je např. e-learning, samostudium či vzdělávání prováděné přímo zaměstnanci subjektu, s nímž pěstoun uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče. Tento subjekt je však povinen sledovat (a případné kontrole doložit) skutečný rozsah vzdělávání a jeho téma (např. osvědčením o absolvování kurzu, záznamem o účasti na jiné formě vzdělávání v dokumentaci pěstouna atd.). Informace o rozsahu absolvovaného vzdělávání je (vedle informace o rozsahu čerpání dlouhodobé odlehčovací péče v příslušném kalendářním roce) jednou z informací, která by měla být automaticky předávána mezi tzv. „doprovázejícími“ subjekty v případě, kdy pěstoun mění organizaci, s níž uzavírá dohodu o výkonu pěstounské péče. Vzdělávací kurzy neprocházejí procesem formální akreditace, neboť osoby vykonávající náhradní rodinnou péči nejsou cílovou skupinou akreditací, které současná právní úprava v sociální oblasti nabízí (§ 117a zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách). Pěstouni se samozřejmě mohou účastnit kurzů akreditovaných pro jinou cílovou skupinu (např. sociální pracovníky), pokud tento kurz tematicky odpovídá okruhu vymezenému § 5 prováděcí vyhlášky.

Pěstouni mají nárok na bezplatné zprostředkování nebo zajištění vzdělávání ze strany tzv. „doprovázející“ organizace, kterou je až na ojedinělé výjimky vždy obecní úřad obce s rozšířenou působností nebo pověřená osoba. Náklady na vzdělávání jsou doprovázejícímu subjektu hrazeny prostřednictvím státního příspěvku na výkon pěstounské péče (§ 47d zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Normativní instrukce č. 14/2014³¹, která je hlavním metodickým materiálem pro čerpání tohoto příspěvku, v případě vzdělávání pěstounů upřesňuje, že oprávněnými výdaji: účastnický poplatek na vzdělávací akci; mzdové náklady lektorů (včetně času na přípravu a dopravu); pronájem školících místností a technického vybavení; materiální náklady (tisk podkladů); drobné

---

³¹ Instrukce náměstkyně ministryně pro ochranu práv dětí a sociální začleňování č. 14/2014: Kontrola čerpání státního příspěvku na výkon pěstounské péče podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole, ve znění pozdějších předpisů.

občerstvení; ubytování; výdaje na nákup odborné literatury, zajištění e-learningového vzdělávání atd. Jednou z možných forem vzdělávání jsou několikadenní (zpravidla víkendové) pobyty. Normativní instrukce umožňuje zahrnout do nákladů na vzdělávání hrazených státním příspěvkem na výkon pěstounské péče rovněž náklady na ubytování pěstounů, za efektivní (a uznatelné) jsou však považovány pouze v případě, kdy v každém ze dnů, mezi nimiž je nocleh zajišťován, probíhá minimálně 6 vzdělávacích hodin.

I oblast následného vzdělávání regulují v případě pověřených osob **standardy kvality sociálně-právní ochrany**, tedy příloha č. 2 prováděcí vyhlášky. Forma a témata vzdělávání jsou popsána v následném vzdělávacím plánu, který je zpracováván pověřenou osobou ve spolupráci s pěstouny (kritérium 10d standardů kvality sociálně-právní ochrany). Tento vzdělávací plán by měl vycházet z potřeb svěřeného dítěte, zaměřovat se na rozvoj kompetencí pěstouna a zvyšování kvality výkonu pěstounské péče. Již citovaný *Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany* k otázce vzdělávání dodává, že „pěstoun si může zvolit vzdělávání sám nebo se účastnit jen vzdělávacích akcí zprostředkovaných nebo poskytovaných pověřenou osobou. (...) Dbá se na to, aby se vzdělávání primárně neřídilo nabídkou aktuálně dostupných kurzů, ale v maximální možné míře právě jejich individuálními potřebami a požadavky“.³² Podle manuálu může následný vzdělávací plán obsahovat „buď jen okruhy dalšího vzdělávání nebo přímo konkrétní kurzy semináře či jiný typ podpory, který bude pěstoun v určitém časovém období absolvovat.“ Následný vzdělávací plán má být obvykle zpracováván na období jednoho roku v návaznosti na zákonnou povinnost. Pěstoun by se měl na tvorbě plánu aktivně podílet, znát jeho obsah a naplňovat ho. Orgány sociálně-právní ochrany jako „doprovázející subjekt“ však obdobnou právní úpravu standardů doprovázení nemají. Vzhledem k tomu, že v případě uzavření dohody o výkonu pěstounské péče mají vůči pěstounovi (svému smluvnímu partnerovi) stejné postavení jako jiný subjekt uzavírající dohody o výkonu pěstounské péče³³, měly by se v tomto případě chovat jako obdobně pověřené osoby.

---

³² *Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany*, s. 77.

³³ V praxi je upozorňováno na skutečnost, že obecní úřady obce s rozšířenou působností velmi složitě rozlišují mezi rolí „poskytovatele služeb“ na základě dohody o výkonu pěstounské péče a dozorovým orgánem plnícím povinnosti podle § 19 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí (sledování vývoje dětí umístěných v péči jiných osob odpovědných za výchovu dítěte). Rozdělení těchto rolí by bylo možné pouze při úplném personálním oddělení agend. Vzhledem k tomu, že na velké většině pracovišť se na agendu náhradní rodinné péče specializují 1 až 2 pracovníci či pracovnice, je takové oddělení nerealizovatelné.

Analýza kvality příprav a následného vzdělávání se proto zaměřila na způsoby plánování vzdělávání a porovnávala postupy uplatňované u pověřených osob a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Zaměřila se na formy vzdělávání, míru tolerance k neplnění zákonem stanovené povinnosti se vzdělávání účastnit a rovněž na metody, jakým je ověřována kvalita vzdělávání a jeho přínos pro praktický výkon náhradní rodinné péče. Analýza se zabývala rovněž otázkou, zda je současné legislativní a metodické nastavení následného vzdělávání pěstounů „zárukou“ kvality vzdělávacího procesu a zejména zda představuje přínos ve formě kvalitnější péče o děti, které vyrůstají v náhradní rodinné péči.

3. Analýza kvality příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči

3.1. Úvod

V České republice prošlo v roce 2016 procesem přípravy na osvojení dítěte nebo přijetí dítěte do pěstounské péče (ať jako „prvožadatelé“ nebo formou opakované přípravy před přijetím druhého a dalšího dítěte) cca **1 600 osob** (viz tabulku č. 1). Největší skupinu reprezentovali zájemci o osvojení dítěte (v roce 2016 786 osob), následovaní žadateli o svěřením dítěte do pěstounské péče (v roce 2016 546 osob) a zájemci o pěstounskou péči na přechodnou dobu (v roce 2016 303 osob).

Tabulka č. 1: Celková kapacita příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči v jednotlivých

krajích ČR v roce 2016 (počet osob).³⁴

Region	Žadatelé o osvojení	Žadatelé o pěstounskou péči	Žadatelé o PPPD
Hlavní město Praha	135	41	21
Jihočeský kraj	56	40	8
Jihomoravský kraj	122	61	34
Karlovarský kraj	19	17	12
Kraj Vysočina	26	8	6
Královéhradecký kraj	12	27	15
Liberecký kraj	40	27	14
Moravskoslezský kraj	65	91	53
Olomoucký kraj	33	16	8
Pardubický kraj	42	84	10
Plzeňský kraj	40	30	30
Středočeský kraj	118	41	71
Ústecký kraj	54	41	11
Zlínský kraj	24	22	10
CELKEM ČR	786	546	303

Krajské úřady mohou podle § 11 odst. 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí zajišťovat přípravy také v případech poručenství nebo svěřeni dítěte do péče jiné osoby. „Dobrovolné“ přípravy (na žádost zájemce) pro tyto náhradní rodiče však v praxi neprobíhají. Pouze v Libereckém kraji a Moravskoslezském kraji proběhla příprava několika zájemců (v obou krajích šlo dohromady o 7 osob) o tzv. hostitelskou péči (§ 30 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). V Pardubickém kraji pak proběhla individuální příprava příbuzenských pěstounů, které se v roce 2016 účastnilo 32 osob³⁵.

V letech 2012 až 2014 byl systém zprostředkování náhradní rodinné péče (včetně příprav) v souvislosti s probíhajícími legislativními úpravami konfrontován s násobným nárůstem zájemců o pěstounskou péči, zejména ve formě pěstounské péče na přechodnou dobu. Z porovnání statistických dat o počtu zájemců o náhradní rodinnou péči v letech 2011 až 2016 (viz tabulku č. 2) je však patrný pokles počtu zájemců v posledních dvou letech,

³⁴ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

³⁵ Zpráva o činnosti a plnění úkolů Poradny pro rodinu Pardubického kraje za rok 2016, s. 16.

který vytváří prostor k tomu, vrátit se k otázce nastavení celého systému a zhodnotit zkušenosti nabyté po roce 2013.

Tabulka č. 2: Počet žadatelů o náhradní rodinnou péči v České republice letech 2011 až 2016 podle jednotlivých typů péče.³⁶

Typ péče	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Osvojení	673	729	626	548	585	540
Pěstounská péče ³⁷	703	1152	1756	1156	407	382
Pěstounská péče na přechodnou dobu	-	-	-	-	395	204
Celkem	1376	1881	2382	1704	1387	1126

Již bylo zmíněno, že v současné době je celý systém příprav zájemců o náhradní rodinnou péči výrazně ovlivněn implementací programu PRIDE. Tento program pochází ze Spojených států amerických (zde vznikl v roce 1993), ale postupně se rozšířil do celé řady evropských států. Do České republiky byl zaváděn na základě pomoci expertů z Nizozemí a Srbska. Byly rovněž čerpány zkušenosti z adaptace tohoto programu v sousedních zemích: Polsku (zaváděn od roku 1999) a Slovensku (zde je aplikován od roku 2001). Záměrem přípravy PRIDE je zprostředkovat účastníkům přípravy formou zážitkových aktivit a jejich následné reflexe zkušenosti dítěte, které přichází do náhradní rodinné péče. Prostřednictvím tohoto prožitku má dojít k poznání vlastních schopností a rozvoji dovedností umožňujících pomoci dítěti vyrovnat se s minulostí, přijmout přítomnost a připravit se na samostatnou budoucnost. Přípravné vzdělávání se soustřeďuje na identifikaci pěti základních kategorií kompetencí u žadatelů o náhradní rodinnou péči, jimiž jsou:

1. Chránit děti a starat se o ně.
2. Naplňovat vývojové potřeby dětí a řešit opožděný vývoj.
3. Podporovat vztahy mezi dětmi (a jejich původními rodinami či blízkými osobami).
4. Vytvářet pro děti bezpečné pečující vztahy na celý život.
5. Pracovat jako člen týmu.

³⁶ Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí V (MPSV) 20-01 za roky 2011 až 2016.

³⁷ V údajích za roky 2011 až 2014 o žadatelích o pěstounskou péči jsou zahrnuti i žadatelé o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu. Výkazy V 20-01 tyto kategorie neodlišovaly.

Jsme tedy svědky několika současně probíhajících procesů změn, které jsou konfrontovány s dlouhodobě zažitými postupy a pravidly (využívání dosavadních metodik, „obligátní“ návštěva žadatelů v ústavním zařízení pro děti jako součást přípravy atd.). Systém náhradní rodinné péče se v současné době pokouší definovat zcela nové nastavení, přičemž kvalitativní faktory jsou jen jednou z mnoha otázek, které si tento systém klade. Analýza kvality příprav a následného vzdělávání se proto zaměřila rovněž na výzkum dopadů těchto změn do procesů zajišťování příprav, přičemž měla stále na zřeteli otázku sledování kvality. V souladu se zadáním ze strany objednatele bylo provedeno šetření mezi všemi kraji, v jehož rámci bylo zkoumáno, jakým způsobem jsou přípravy zajišťovány v jednotlivých krajích, jaké jsou průměrné náklady a zároveň jaké metody řízení kvality jsou používány ze strany zadavatelů příprav (krajských úřadů).³⁸

3.2. Přípravy žadatelů o přijetí dítěte do rodiny z pohledu zadavatelů (krajských úřadů)

3.2.1. Hlavní město Praha

V Hlavním městě Praha je hlavním (a dlouhodobě „tradičním“) realizátorem příprav příspěvková organizace Dětské centrum Paprsek. Jeho podíl na celkové „kapacitě příprav“ činí cca 60 %. Kromě městské příspěvkové organizace se na přípravách podílejí dva nestátní subjekty, obecně prospěšná společnost Dobrá rodina a obecně prospěšná společnost Natama. Průměrný náklad rozpočtu Hlavního města Prahy na přípravu jednoho žadatele o náhradní rodinnou péči činí dle sdělení magistrátu cca 5 000 Kč v případě žadatele o osvojení dítěte a o svěření dítěte do pěstounské péče (v případě páru 10 000 Kč)³⁹ a 6 000 Kč u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Nestátní subjekty jsou oslovovány přímo ze strany Magistrátu hlavního města Prahy, příprava žadatelů je hrazena na základě fakturace „dodavatelem“ přípravy. Magistrát přitom neurčuje, podle jaké metodiky mají být žadatelé připravováni. Zatímco Dětské centrum Paprsek je reprezentantem „klasického“ modelu příprav, obecně prospěšná společnost Dobrá rodina zajišťuje

³⁸ Shrnující informace z analýzy příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči v jednotlivých krajích obsahuje kapitola č. 3.5. této analýzy.

³⁹ Jednoznačné určení nákladů na jednoho žadatele komplikuje skutečnost, že příprava je zpravidla zajišťována „párovou“ formou, tj. účastní se jí oba manželé nebo partneři. Páry žadatelů jsou pak doplňovány „samožadatelí“. Krajské úřady byly proto požádány o vyčíslení nákladů jak na jednotlivce, tak na pár (většinou byl však výpočet proveden prostým vynásobením základní částky nákladů na jednotlivce dvěma).

přípravy na základě metodiky PRIDE (viz kapitolu 3.5.2. této analýzy). Společnost Natama má vlastní koncepci příprav s orientací na teorii attachmentu.

V roce 2016 byly běhy příprav zahajovány jednou měsíčně (pro všechny skupiny žadatelů). Průměrný počet účastníků jednoho běhu příprav se pohybuje mezi 15 až 18. V Praze je dostupná rovněž **cizojazyčná příprava** (v angličtině), kde je počet účastníků nižší (6 až 8 osob). Přípravy jsou organizovány jako společné pro všechny skupiny žadatelů. Celková kapacita příprav činila v roce 2016 197 osob, přičemž pro Prahu je příznačný velký podíl žadatelů o osvojení (celkem 135 osob, tj. 68,6 %). Dále šlo o 41 žadatelů o svěřeni dítěte do pěstounské péče (tj. 20,8 %) a 21 žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu (10,6 % všech žadatelů). Podle vyjádření Magistrátu hlavního města Prahy se oproti předchozímu roku počet žadatelů nezměnil (byl zaznamenán pouze nárůst žádostí o pěstounskou péči). Kapacita přípravných kurzů je u všech kategorií žadatelů hodnocena jak dostatečná. Co se týče délky příprav, jsou dodržovány minimální zákonné limity (48, resp. 72 hodin). Absence na přípravách je tolerována ve zcela výjimečných případech (například, pokud se žadatel pracující ve zdravotnictví neúčastní kurzu první pomoci atd.), to se týká i příprav partnera či manžela žadatele o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Návštěva ústavního zařízení není obvyklou součástí příprav.

U tzv. „**druhožadatelů**“ je délka příprav stanovena individuálně, zpravidla jde o 8 hodin. Děti žijící v rodině žadatele jsou připravovány od věku 4 až 5 let. Pro děti je pořádána samostatná skupinová příprava v délce 3 až 4 hodiny, případně individuální prováděná v domácnosti, kde dítě žije.

Kvalita příprav je zjišťována formou zpětní vazby od účastníků (v rámci rozhovorů při přebírání rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů vedeném Magistrátem hlavního města Prahy). Pracovníci magistrátu se osobně účastní pouze části příprav (po dobu 5 a půl hodiny v rámci společných příprav všech žadatelů a další hodiny na přípravách zájemců o náhradní rodinnou péči). Jiný způsob systematického hodnocení kvality příprav neexistuje. Inspekce kvality sociálně-právní ochrany u jednoho z realizátorů příprav proběhla, neshledala však žádné nedostatky. Magistrát hlavního města Prahy tak s tímto podkladem nebyl nucen dále pracovat.

3.2.2. Jihočeský kraj

V Jihočeském kraji zajišťují přípravy k přijetí dítěte do rodiny výhradně nestátní subjekty (pověřené osoby), které jsou vybírány prostřednictvím výběrového řízení (veřejné zakázky). V rámci zakázky krajský úřad formuluje požadavky na časový rozsah příprav, témata i odhadovaný počet účastníků. Nestanovuje však závazně, podle jaké metodiky mají být přípravy realizovány. Žadatelé jsou informováni o tom, že posláním příprav je poskytnout „budoucím osvojitelům nebo pěstounům, potřebný základ vědomostí o specifických otázkách náhradní rodinné péče, zprostředkovat reálné informace o situaci a potřebách dětí žijících mimo vlastní rodinu a umožnit náhled na vlastní předpoklady pro přijetí dítěte.“ V rámci kurzu mají žadatelé příležitost setkat se jednak s odborníky a hovořit s nimi o tom, co je zajímavé, ale také se setkat s pěstouny či osvojiteli, kteří sdělí své vlastní zkušenosti a mohou zodpovědět i dotazy žadatelů.⁴⁰ Krajský úřad Jihočeského kraje úzce spolupracuje s lektory příprav (pravidelné schůzky před i po přípravách, předávání „anamnestických“ informací o žadatelích apod.). Návštěva ústavního zařízení není v Jihočeském kraji součástí příprav.

Průměrné náklady na žadatele činí 6 500 Kč v případě zájemců o osvojení a svěřením dítěte do pěstounské péče a 10 000 Kč u zájemce o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Celková doba příprav odpovídá minimálním zákonným limitům (48, resp. 72 hodin). Neúčast zájemce na přípravách není tolerována.

Kurzy příprav jsou zahajovány cca jednou za dva měsíce (obvyklý počet účastníků je 18, minimální pak 10). Přípravy žadatelů o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, jsou realizovány jednou ročně (v roce 2016 byla jejich kapacita 8 osob). V první fázi (48 hodin) probíhají společně pro všechny skupiny žadatelů. U pěstounů na přechodnou dobu část příprav (10 hodin) „doškoluje“ přímo krajský úřad. Manželé či partneři zájemce o pěstounskou péči na přechodnou dobu se účastní celého rozsahu příprav. Kapacity příprav považuje krajský úřad za dostačující. V případě pěstounské péče zaznamenává krajský úřad pokles zájmu, naopak počet žádostí o osvojení dítěte v roce 2016 vzrostl⁴¹.

⁴⁰ Dostupné z: http://www.kraj-jihocesky.cz/2011/zadost_o_nahradni_rodinnou_peci.htm [cit. 2017-03-15].

⁴¹ Tyto údaje v podstatě korespondují s údaji vykazovanými v rámci Ročního výkazu o výkonu sociálně-právní ochrany dětí V-20 (viz Analýza stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR, kapitola 3.3.).

Příprava dětí žijících v rodině žadatele probíhá od 3 let jejich věku. Pro děti je pořádána samostatná příprava, rozsah účasti dítěte je stanovován individuálně. V případě „**druhožadatelů**“ probíhá individuální kurz přípravy přímo v rodině, včetně přípravy dětí v rodině, časová dotace je 4 hodiny.

Kvalita příprav je sledována prostřednictvím zpětně vazby od účastníků příprav formou rozhovoru. Zaměstnanci krajského úřadu se osobně příprav neúčastní (s výjimkou přímého zajišťování příprav zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu). Krajský úřad rovněž sleduje kvalitu příprav z perspektivy další úspěšnosti náhradní rodinné péče. Nikoliv však systematicky (statisticky) ale pouze ve formě řešení jednotlivých případů umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Již také proběhla inspekce kvality sociálně-právní ochrany u realizátora příprav. Podobně jako v případě Hlavního města Prahy neshledala závažnější nedostatky. Krajský úřad uvedl, že vyhlašuje každý rok nové výběrové řízení na realizátora příprav. Hlavním kritériem zakázky je však nabídková cena, která nemusí vždy zaručovat kvalitu poskytovaných příprav.

3.2.3. Jihomoravský kraj

Jihomoravský kraj je dalším regionem, kde jsou přípravy zajišťovány pouze pověřenými osobami vybranými na období tří let formou veřejné zakázky (v současné době jde o organizace Trialog Brno z.s.⁴² a Triada – poradenské centrum z.ú., které mají rozděleny přípravy v kraji na regionálním principu). Prostřednictvím zakázky jsou stanoveny tyto cíle přípravy, resp. „příprava musí být provedena tak, aby:

- a) Žadatelům byly poskytnuty potřebné informace o náhradní rodinné péči, jejich formách, základních rozdílech mezi nimi z pohledu dítěte i náhradní rodiny a možnostech nápravy následků psychické deprivace.
- b) Žadatelé byli seznámeni se základními „tvrdými“ fakty v oblasti péče o děti žijící mimo vlastní rodinu – realistické seznámení se statistikami krajů i celé ČR vede k porozumění, proč se hledá z mnoha možných rodin ta nejvhodnější pro konkrétní dítě, a ne dítě pro rodinu a na základě toho pak i k porozumění procesu zprostředkování svěření dítěte prostřednictvím orgánů veřejné správy. Často se tím daří odbourávat předpojatost žadatelů vůči orgánům veřejné správy.

---

⁴² Viz podrobný rozbor modelu příprav v podkapitole 3.3.1. této analýzy.

- c) Žadatelé získali náhled na osobní i rodinné předpoklady pro přijetí dítěte (vlastní silné i slabé stránky, co s nimi, jak posilovat svou rodičovskou kompetenci atd.).
- d) Umožnila navázání kontaktů mezi budoucími osvojitelskými a pěstounskými rodinami a přispěla k vytváření neformálních svépomocných skupin, které v dalších (obvykle pravidelných) kontaktech nenásilně umožňují předávání cenných zkušeností rodin s výchovou přijatých dětí.
- e) Pracovníkům objednatelů byly poskytnuty informace potřebné pro závěrečné posouzení vhodnosti žadatelů pro přijetí dítěte.⁴³

Podobně jako v Jihočeském kraji jde o jednokriteriální soutěž, kde je hlavním hlediskem cena (uchazeči sice byli povinni předložit metodiky příprav, ty však nebyly předmětem hodnocení). V důsledku toho současné náklady krajského úřadu na přípravu jednoho žadatele o osvojení dítěte činí 3 500 Kč, žadatele o svěření dítěte do pěstounské péče 4 200 Kč a zájemce o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu 6 250 Kč⁴⁴, což je (s výjimkou Ústeckého kraje, který z velké části zajišťuje přípravy prostřednictvím zaměstnanců krajského úřadu) nejméně v rámci celé České republiky (viz tabulku č. 4). To činí v přepočtu mezi necelými 73 až 84 Kč na jednu hodinu příprav/žadatele. Krajský úřad v zadávacích podmínkách nestanovuje, podle jaké metodiky mají přípravy probíhat. Do příprav však zařazuje (resp. objednává přípravu pro) pouze žadatele, kteří prošli určitým „předvýběrem“ ze strany krajského úřadu (viz kapitolu 3. 4. Analýzy stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR).

Vzhledem k poměrně velkému počtu žadatelů o náhradní rodinnou péči (byť v roce 2016 byl tento zájem nižší než v letech předchozích) proběhlo v loňském roce 10 běhů příprav pro zájemce o osvojení, 9 pro žadatele o svěření dítěte do pěstounské péče a 4 pro žadatele o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Obvyklý počet účastníků se pohybuje mezi 18 až 20, minimální počet účastníků není stanoven. Kapacitu příprav považuje krajský úřad Jihomoravského kraje za dostačující.

Obvyklá délka příprav vyplývá z citovaných zadávacích podmínek a činí 48 hodin u žadatelů o osvojení, 55 hodin u zájemců o pěstounskou péči a 75 hodin u budoucích

---

⁴³ Dostupné z: https://zakazky.krajbezkorupce.cz/document_download_15700.html [cit. 2017-03-24].

⁴⁴ Za přípravu dítěte žijícího v rodině žadatele činí úhrada 750 Kč.

pěstounů na přechodnou dobu⁴⁵. Krajský úřad toleruje určitou absenci žadatele (nebo jeho partnera či manžela) na přípravách, zameškaná témata jsou však vždy nahrazena na základě individuální domluvy. U **druhožadatelů** je délka přípravy stanovována individuálně, obvykle jde jen o velmi krátkou „přípravu“ (půl hodiny). **Děti žijící v domácnosti žadatele** jsou zpravidla připravovány od věku 3 let, a to formou samostatné přípravy určené dětem v rozsahu 5 hodin nebo individuální formou realizovanou v domácnosti žadatele.

Kvalita příprav je sledována formou zjišťování zpětné vazby od účastníků (rozhovor s absolventy přípravy). Pracovníci krajského úřadu se příprav osobně neúčastní s výjimkou vlastní lektorské činnosti v rozsahu 4 hodin. Jiným způsobem není kvalita příprav ze strany zadavatele sledována, inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí v Jihomoravském kraji do doby zpracování tohoto výzkumu neproběhla.

3.2.4. Karlovarský kraj

Odlišný přístup než předchozí dva popisované kraje, reprezentuje ve způsobu organizace příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči Karlovarský kraj, kde je výhradním realizátorem příprav krajem zřízená příspěvková organizace Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy Sokolov. Ta si pro část příprav (následná příprava u pěstounů na přechodnou dobu) najímá lektory z nestátní organizace (Dobrá rodina o.p.s.). Také krajské úřady, které zajišťují přípravy prostřednictvím svých organizací byly požádány o vyčíslení nákladů na jednotlivé skupiny zájemců. Zpracovatel analýzy si byl vědom skutečnosti, že na rozdíl od příprav dodávaných formou veřejné zakázky, může být v případě zřizovaných organizací vyčíslení komplikovanější, neboť tyto subjekty jsou financovány souhrnným příspěvkem zřizovatele, který zpravidla pokrývá i řadu dalších činností.

Karlovarský kraj uvedl průměrné náklady v roce 2016 ve výši 8 až 10 tis. Kč v případě žadatelů o osvojení a svěření dítěte do pěstounské péče a 10 až 12 tis. Kč u žadatelů o zařazení do evidence osob⁴⁶, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu (v tabulce č. 4 je z důvodu srovnatelnosti s údaji z jiných krajů uvedena průměrná

⁴⁵ Výukovou hodinou se podle zadávacích podmínek kraje rozumí 45 minut.

⁴⁶ Karlovarský kraj uvedl, že v roce 2016 bylo odškoleny 168 hodin příprav za celkovou částku 481.000 Kč. Za hodinu vzdělávání tak krajský úřad zaplatit cca 2.900 Kč (tj. cca 111 Kč za hodinu/účastníka). Do celkové částky krajský úřad započítal všechny věcné, osobní i provozní náklady.

hodnota tohoto rozpětí). Krajský úřad své organizaci nestanovuje, podle jaké metodiky má přípravy zajišťovat. Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy Sokolov má k dispozici vlastní dokument „*Metodika přípravného kurzu náhradní rodinné péče*“, následná (24 hodinová) příprava zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu probíhá ve formě vzdělávacího programu *Průvodce pro pěstounskou péči na přechodnou dobu I. – III.*, který má akreditována obecně prospěšná společnost Dobrá rodina (viz podkapitolu 3.3.2. této analýzy).

Karlovarský kraj je nejmenším regionem v rámci České republiky, čemuž odpovídá i četnost příprav. V roce 2016 byly pořádány 3 kurzy příprav pro všechny skupiny žadatelů (společný základ v délce 48 hodin absolvují všichni žadatelé společně bez ohledu na typ péče, na který se připravují) a 1 kurz pokračovací přípravy pro budoucí pěstouny na přechodnou dobu. Krajský úřad Karlovarského kraje považuje tyto kapacity za dostatečné. Obvyklý počet účastníků kurzu je 16 osob (8 párů), minimální pak 10 osob (5 párů). Délka příprav odpovídá minimálním zákonným limitům. Absence účastníků je tolerována v rozsahu maximálně 8 hodin.

V případě podání opakované žádosti o svěření dítěte (**druhožadatelé**) je doba přípravy stanovována individuálně. Zpravidla jde o 18 hodin (jde o jednu z nejdelších opakovaných příprav v rámci České republiky). **Děti žijící v rodině žadatele** jsou připravovány, pokud je jim 6 a více let. U dětí mladších je sledována interakce s rodiči a dalšími dospělými. Starší děti se účastní části příprav (vzdělávacího pobytu) spolu s dospělými v obvyklém rozsahu 18 hodin.

Kvalita příprav je krajským úřadem sledována formou zpětné vazby od účastníků (zpětnovazební dotazník, rozhovor se žadateli). Zaměstnanci krajského úřadu se osobně účastní pouze části příprav (8 hodin). Krajský úřad Karlovarského kraje uvedl, že systematicky hodnotí úspěšnost žadatelů příprav. V minulosti zjistil určité nedostatky při implementaci programu PRIDE, kdy „aplikace zahraničních přístupů neodpovídala realitě České republiky“, bylo „nedostatečné povědomí účastníků o právní stránce procesu a specifikách dětí v náhradní rodinné péči“. Karlovarský kraj předával v minulosti tyto poznatky Ministerstvu práce a sociálních věcí. Inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí u krajské organizace ještě neproběhla.

3.2.5. Kraj Vysočina

V Kraji Vysočina jsou přípravy žadatelů o náhradní rodinnou péči zajišťovány nestátními subjekty, které jsou vybrány na základě veřejné zakázky, úhrada nákladů probíhá formou plateb na základě fakturace dodavatelem. Pro rok 2017 bude tímto realizátorem Spolek Pride-CZ⁴⁷, z jehož názvu je zřejmá i metodika, která bude v tomto regionu pro přípravy využívána (tuto metodiku určuje krajský úřad).

Náklady na jednoho účastníka příprav činí 4 800 Kč u žadatelů o osvojení dítěte a o svěřením dítěte do pěstounské péče a 7 200 Kč u zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu (tedy přesně 100 Kč na jednu hodinu přípravy na žadatele). Kraj Vysočina patří k regionům s nižším počtem zájemců o náhradní rodinnou péči. V roce 2016 tak proběhly pouze dva „běhy“ příprav. Obvyklý počet účastníků je 17 osob, minimální 12 osob (6 párů). Krajský úřad považuje kapacity příprav za dostatečné.

Přípravy jsou společné pro všechny skupiny žadatelů, délka jejich trvání se řídí minimálními zákonnými limity. U manželů a partnerů žadatele je požadována účast na celém kurzu. Jednorázová neúčast žadatele nebo jeho manžela na kurzu je zpravidla tolerována, je však zohledňováno, o jaké setkání (téma) šlo. Součástí příprav je i návštěva zájemců v ústavním zařízení (dětský domov pro děti do 3 let věku, dětský domov).

Druhožadatelé se opakované přípravy v Kraji Vysočina neúčastní. Jsou připravováni individuálně v rámci psychologického posouzení a jednání s krajským úřadem. **Děti žijící v rodině žadatelů** jsou připravovány od věku cca 4 let. Je používána kombinace přípravy dětí v jejich domácím prostředí a účasti na skupinových přípravách určených dětem.

Zpětná vazba na **kvalitu příprav** je krajským úřadem zjišťována formou rozhovoru s jejími účastníky. Zaměstnanci krajského úřadu se osobně účastní pouze velmi malé části příprav (zpravidla 3 hodiny). Jiné formy systematického sledování kvality příprav krajský úřad nevyužívá, inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí v oblasti příprav v Kraji Vysočina ještě neproběhla.

---

⁴⁷ Informace dostupná z: <http://pride-cz.com/vyhrali-jsme-pripravy-na-vysocine/> [cit. 2017-04-08].

3.2.6. Královéhradecký kraj

Krajský úřad Královéhradeckého kraje byl v minulosti jedním z prvních krajů v České republice, který „demonopolizoval“ systém příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a zapojil do něj i nestátní subjekty. Tento stav přetrvává i v dnešní době, kdy jsou nestátní subjekty výhradním dodavatelem příprav. Jejich výběr je založen na kombinaci veřejné zakázky a přímého oslovení ze strany krajského úřadu (to je využíváno pro přípravy „druhožadatelů“). Úhrada nákladů probíhá na základě veřejné zakázky (fakturace dodavatelem) a rovněž formou dotací kraje (podpora pověřené osoby v rámci dotačního řízení kraje). Průměrné náklady na přípravu jednoho žadatele o osvojení dítěte činily v roce 2016 4 700 Kč, žadatele o svěřením dítěte do pěstounské péče 4 850 Kč a zájemce o pěstounskou péči na přechodnou dobu 7 500 Kč. Krajský úřad neklade požadavky na metodiku, podle níž mají být přípravy realizovány. Pro přípravy pěstounů na přechodnou dobu je využíván program PRIDE, u ostatních skupin žadatelů vlastní program realizátora příprav (krajský úřad je s tímto programem obeznámen). V rámci zadávacích podmínek jsou však velmi podrobně specifikována jednotlivá témata, časová dotace i celková doba trvání příprav (ta nemá přesáhnout tři měsíce). Jako příklad lze uvést část podmínek, která se týká příprav zájemců o svěřením dítěte do pěstounské péče. Ta má zahrnovat 14 hodin sociálně-právní oblasti (příčiny odebírání dětí z rodin, role jednotlivých subjektů v systému náhradní rodinné péče, formy náhradní péče a rozdíly mezi nimi atd.), 30 hodin psychologické a výchovné oblasti (psychologie rodičovství, vývojová psychologie dítěte, psychická deprivace dítěte a její důsledky, poruchy attachmentu, péče o děti se specifickými potřebami, kontakt s vlastní rodinnou dítěte atd.). Součástí jsou i 4 hodiny z „medicínské“ oblasti.

Přípravy pro žadatele o osvojení dítěte a svěřením dítěte do pěstounské péče probíhají společně (v roce 2016 proběhly 4 běhy příprav). Budoucí pěstouni na přechodnou dobu mají samostatnou přípravu. Pokud však v průběhu přípravy přehodnotí svou žádost (změní ji na žádost o tzv. „dlouhodobou“ pěstounskou péči), pak ukončují přípravu po základní části s časovou dotací 48 hodin. V roce 2016 se příprava pro tuto skupinu zájemců konala dvakrát. Obvyklý počet účastníků jednoho běhu příprav je 14 osob. Krajský úřad považuje současné kapacity realizátorů příprav za dostatečné.

Obvyklá délka příprav se pohybuje mírně nad zákonnou dobou a činí v případě osvojení a pěstounské péče 51 hodin, u pěstounů na přechodnou dobu 76 hodin. Žadatelé jsou informováni o povinnosti účastnit se příprav v plném rozsahu. V případě, že žadatelům předem určené termíny nevyhovují jsou osloveni jiní zájemci. Ze strany krajského úřadu je

tolerována jednorázová absence z důvodu nemoci, neočekávané události atd. Náhradu za zameškaný kurz domlouvá s účastníky realizátor příprav. Součástí příprav v Královéhradeckém kraji je návštěva ústavního zařízení.

V případě **druhožadatelů** je časová dotace příprav stanovena jednotně na 24 hodin. **Příprava dětí žijících v rodině žadatele** samostatně zajišťována není. S dětmi hovoří lektoři příprav v rámci návštěv v domácnosti žadatele.

Krajský úřad Královéhradeckého kraje zpětnou vazbu o **kvalitě příprav** od účastníků nezjišťuje (zpětnou vazbu si zjišťují sami realizátoři příprav), nevyužívá ani jiné nástroje sledování kvality. Inspekce kvality sociálně-právní ochrany u pověřené osoby zajišťující přípravy proběhla, nezjistila závažnější nedostatky.

3.2.7. Liberecký kraj

V Libereckém kraji je zachován tradiční organizační model příprav, tj. přípravy zajišťuje výhradně příspěvková organizace kraje (Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy v Liberci). Přípravy se mimo jiné zaměřují na **ověření komunikace** mezi členy rodiny (v rámci páru, s dětmi, schopnosti komunikovat s dalšími žadateli) a na posouzení kompetence žadatelů stát se náhradními rodiči. Krajský úřad má zpracován vnitřní metodických materiál popisující spolupráci mezi úřadem a zřizovanou organizací *Metodická příručka k přípravám přijetí dítěte do rodiny*. Jejím prostřednictvím je nastavena komunikace mezi zadavatelem a realizátorem přípravy, jsou stanoveny kompetence žadatelů, které má poradna posoudit, popsání rizik (dle struktury závěrečné zprávy). Ta má obsahovat:

- Informace o účasti žadatele na přípravě (počet hodin, forma),
- hodnocení průběhu přípravy (zájem o obsah přípravy, aktivita, naslouchání),
- informace o motivaci žadatelů k žádosti o náhradní rodinnou péči,
- pohled žadatelů na budoucí změny v jejich rodinném systému,
- předpoklady žadatelů k přijetí dítěte ve formě náhradní rodinné péče,
- rizika spojená s přijetím dítěte do náhradní rodinné péče,
- doporučení směrem k žadateli a k jeho (budoucí) doprovázející organizaci,
- vyjádření žadatelů ke zprávě (žadatelé jsou na poslední konzultaci v přípravě seznámeni s obsahem zprávy a mají možnost se k ní vyjádřit).

Liberecký kraj uvádí jednoznačně nejvyšší průměrné náklady na přípravu žadatele nebo páru žadatelů v rámci České republiky. V případě zájemců o osvojení jde o 50 907 Kč na pár žadatelů, u zájemců o svěření dítěte do pěstounské péče o 52 221 Kč a žadatelů o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu o 77 279 Kč.

V roce 2016 se přípravy pro žadatele o osvojení konaly dvakrát, pro pěstouny a pěstouny na přechodnou dobu jednou. Jak již bylo řečeno, v tomto kraji proběhla i dobrovolná příprava 4 zájemců o tzv. hostitelskou péči. Přípravy žadatelů probíhají **odděleně pro jednotlivé skupiny zájemců** (jednotlivé formy náhradní rodinné péče). Obvyklý počet účastníků na jednom „běhu“ příprav se pohybuje mezi 6 až 16 (6 je minimální stanovený počet pro realizaci příprav). Krajský úřad považuje současné kapacity příprav za dostatečné.

Časová dotace příprav odpovídá limitům stanovených § 11 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Navyšuje ji dvouhodinová konzultace s dětmi žadatele (pokud nějaké děti již v rodině jsou). Absence na přípravách není tolerována, kurzu v plném rozsahu se musí účastnit i manžel nebo partner žadatele (Liberecký kraj doporučuje, aby povinnost účasti společně posuzovaných osob byla jednoznačně zakotvena v právní úpravě). Návštěva v ústavním zařízení není v Libereckém kraji obvyklou součástí příprav.

V případě tzv. **druhožadatelů** je časový rozsah přípravy stanovován individuálně, jde zpravidla o 10 hodin. Příprava **dětí žijících v rodině žadatele** je zajišťována od věku 5 let formou jejich účasti na části příprav určených dospělým žadatelům (již zmíněná konzultace za přítomnosti dětí v rozsahu 2 hodin).

Monitoring kvality příprav ze strany krajského úřadu probíhá formou zjišťování zpětné vazby od účastníků na krajském úřadu. Absolventi příprav dále vyplňují zpětnovazební dotazník pro realizátora příprav. Pracovníci krajského úřadu se osobně účastní pouze části příprav v rozsahu 6 hodin. Kvalita (úspěšnost) náhradní rodinné péče ve vztahu k předchozím přípravám není ze strany kraje sledována. Inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí v krajské organizaci zajišťující přípravy prozatím neproběhla.

3.2.8. Moravskoslezský kraj

Také v Moravskoslezském kraji je jediným realizátorem příprav krajská příspěvková organizace Centrum psychologické pomoci (CEPP), se šesti pobočkami po celém území kraje. Vzhledem k významu Moravskoslezského kraje pro celý systém náhradní rodinné péče v České republice (s ohledem na vysoké počty žadatelů i pěstounů) byla tato organizace zařazena do podrobnějšího výzkumu (viz podkapitulu 3.3.5 této analýzy). Metodika využívaná touto organizací pro „klasické“ přípravy je ze strany krajského úřadu schválena. CEPP využívá rovněž postupy podle metodiky PRIDE (ta je krajem „akceptována“).

Průměrné náklady na přípravu jednoho žadatele činily v roce 2016 3 800 Kč v případě zájemců o osvojení a o svěření dítěte do pěstounské péče, 4 800 Kč u zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu.

V roce 2016 proběhlo 21 běhů příprav pro budoucí osvojitele a pěstouny (tyto dvě skupiny žadatelů mají přípravy společné). Pro zájemce o pěstounskou péči na přechodnou bylo realizováno 5 příprav. U zájemců o tuto formu péče je preferováno sestavení samostatné skupiny. S ohledem na zájem zkrátit „čekací doby“ na zařazení do přípravy je však často přistupováno k tomu, že i tito žadatelé jsou přiřazováni pro základních 48 hodin kurzu do společných skupin se zájemci o osvojení a „dlouhodobou“ pěstounskou péči a posléze samostatně absolvují navazujících 24 hodin (v Moravskoslezském kraji odpovídá délka přípravy minimálním zákonným limitům). Obvyklý počet účastníků kurzu příprav se pohybuje mezi 12 až 14, minimální počet je 8 osob. Kapacity příprav jsou z pohledu krajského úřadu považovány za dostatečné.

Co se týče tolerance k případné neúčasti na přípravách, v úvodu příprav jsou její účastníci informováni o tom, že jako podmínka pro úspěšné absolvování je nutná 100 % účast. Ze závažných důvodů je tolerována maximálně 1 absence v celém cyklu příprav. Společně posuzované osoby (manželé, partneři) se účastní celého rozsahu příprav.

Zajímavým prvkem v činnosti Moravskoslezského kraje je „doprovázení“ **zařazených žadatelů o pěstounskou péči nebo osvojení**, které krajský úřad zavedl od roku 2014 v rámci realizace projektu „Podpora a péče o ohrožené děti“. Krajský úřad považuje za důležité podpořit a provázet žadatele i v období, kdy ještě nebyli vybráni k seznámení se spisovou dokumentací konkrétního dítěte. Toto období je mnohdy velmi dlouhé a žadatelé jsou v kontaktu s pracovníky obecních úřadů obcí s rozšířenou působností nebo přímo

s krajským úřadem minimálně. V rámci odborné přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, které realizuje příspěvková organizace našeho kraje, jsou všichni účastníci seznámeni s možností následného zapojení do projektu, a tím i využití této individuální podpory prostřednictvím provázejících osob. V průběhu celého procesu zprostředkování je provázející osoba žadatelům k dispozici, poskytuje jim odborné poradenství a emoční podporu. Zajistí, aby žadatelé měli všechny dostupné informace o dítěti, procesu zprostředkování i náhradní rodinné péči jako takové. Této otázce je věnována pozornost i v dalších částech této analýzy, závěrech a doporučeních.

U „**druhožadatelů**“ je rozsah opakované přípravy stanovován individuálně, jde zpravidla o 10 až 20 hodin. **Děti žijící v rodině žadatele** jsou připravovány ve věku od 4 až 5 let. Účastní se samostatné skupinové přípravy v délce 4 až 6 hodin podle věku dítěte.

Krajský úřad zpětnou vazbu od účastníků příprav ohledně **kvality** nezjišťuje (provádí ji sám realizátor příprav). Osobní účast pracovníků krajského úřadu na přípravách je pouze namátková. Krajský úřad se na otázku, zda systematicky sleduje úspěšnost absolventů příprav z hlediska další péče (zda například z důvodu nedostatečné přípravy nedochází k předčasnému ukončení péče) vyjádřil tak, že „nelze spoléhat na to, že příprava zaručuje úspěšnost náhradního rodiče.“⁴⁸ V příspěvkové organizaci Moravskoslezského kraje již proběhla inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí s pozitivním výsledkem.

3.2.9. Olomoucký kraj

V Olomouckém kraji zajišťuje přípravy pouze příspěvková organizace Olomouckého kraje Středisko sociální prevence Olomouc. Příprava probíhá na základě metodiky PRIDE (Olomoucký kraj byl jeden z tzv. pilotních krajů, které se podílely na implementaci programu v rámci České republiky, tím pádem byla „určena“ i jeho příspěvkové organizaci).

⁴⁸ V Moravskoslezském kraji je přitom k dispozici výzkum, který svědčí o opačném stavu. Již zmíněná *Analýza současného stavu v náhradní rodinné péči v Moravskoslezském kraji* v části věnované případům předčasně ukončené náhradní rodinné péče uvádí (s. 278): „často byla u „neúspěšných“ pěstounů zmiňována jako jeden z faktorů neúspěchu samotná příprava. Je ovšem nutné dodat, že negativně se k přípravě stavěli jen pěstouni, kteří jí prošli před pěti a více lety. Například párům, které se tehdy rozhodly pro pěstounství, tehdy tvrdili, že je to skoro to stejné, jako adopce, jen je tam finanční příspěvek. Kontakt s biologickou rodinou se nebral vůbec vážně. Příprava byla těmito dříve vyškolenými pěstouny označována jako krátká, plytká a žadatelé se údajně nedozvíдали praktické věci. Byla příliš teoretická. Nověji proškolení pěstouni jejich přípravu ovšem chválili a tvrdili, že příprava nemůže postihnout všechny možné problémy, kterým pěstouni mohou čelit.“

Náklady na přípravu zájemce o osvojení dítěte nebo o svěření dítěte do pěstounské péče v roce 2016 činily 10 722 Kč (22 184 Kč u páru žadatelů). V případě budoucích pěstounů na přechodnou dobu šlo o 18 222 Kč na osobu (29 684 Kč na pár žadatelů). Jde o druhé nejvyšší uváděné náklady v rámci České republiky (po Libereckém kraji).

V roce 2016 proběhly 4 kurzy příprav společných pro všechny skupiny žadatelů (v cca čtvrtletních intervalech). V tomto roce zde převažovali zájemci o osvojení dítěte. Olomoucký kraj vykazuje výrazný pokles zájemců o náhradní rodinnou péči v posledních dvou letech (viz údaje uvedené v kapitole 3.10. Analýzy stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR). Navazující přípravy zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu se tak účastnilo v loňském roce pouze 8 osob. Nepřekvapuje proto, že kapacity příprav jsou ze strany Krajského úřadu Olomouckého kraje považovány za dostačující. Obvyklý počet účastníků příprav na jednom kurzu se pohybuje mezi 16 až 18. Společné kurzy se zahajují pro minimálně 10 osob.

Délka příprav odpovídá zákonným limitům. Absence na přípravách (společně posuzované osoby se účastní celých příprav) je vyhodnocována individuálně. I v případě odůvodněných příčin absence je však omlouváno maximálně 5 hodin neúčasti.

V případě „**druhožadatelů**“ je délka opakované přípravy stanovována individuálně na základě rozhovoru s psychologem. Liší se podle doby, která uplynula od poslední absolvované přípravy. Pokud jde o zájemce, kteří prošli přípravou například před 6 nebo sedmi lety, může být stanovena účast odpovídající době „primární“ přípravy, tj. až 48 hodin. **Dětem žijícím v domácnosti žadatele** je zajišťována příprava od 3 let věku, a to individuální formou realizovanou v domácnosti, kde děti žijí.

Zpětnou vazbu od účastníků příprav týkající se **kvality vzdělávacího procesu** krajský úřad nezjišťuje (provádí si ji realizátor příprav). Krajský úřad ani jiným způsobem úspěšnost příprav nevyhodnocuje. Zaměstnanci kraje se ani osobně příprav neúčastní. Inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí v kraji zřizované organizaci prozatím neproběhla.

3.2.10. Pardubický kraj

Pardubický kraj je dalším z krajů, kde je výhradním dodavatelem příprav krajem zřízená příspěvková organizace Poradna pro rodiny Pardubického kraje. Tato organizace využívá

vlastních metodik přípravy (jsou popsány v podkapitole 3.3.6. této analýzy). V minulých letech byla využívána i příprava zájemců realizovaná mimo kraj (v sousedním Královéhradeckém kraji) na základě metodiky PRIDE (šlo o žadatele o pěstounskou péči na přechodnou dobu).

Náklady na přípravu jednoho žadatele jsou odhadovány na 10 000 Kč v případě zájemců o osvojení dítěte a pěstounskou péči a 13 000 Kč u budoucích pěstounů na přechodnou dobu.

V roce 2016 proběhly 3 běhy příprav pro osvojitele, 2 pro pěstouny a 1 kurz pro pěstouny na přechodnou dobu (přípravy probíhají odděleně pro jednotlivé formy náhradní rodinné péče). Kapacita příprav je ze strany krajského úřadu považována za odpovídající, naopak by uvítal častější pořádání příprav s ohledem na „čekací doby“ na zařazení do kurzu. Minimální počet účastníků je totiž stanoven na 10 až 12, s výjimkou zájemců o osvojení dítěte však počet žadatelů o pěstounskou péči v posledních letech klesá.

Časový rozsah příprav odpovídá zákonným limitům. U žadatele je vyžadována účast na celé přípravě. V případě účasti společně posuzovaných osob je vyžadována účast obou osob v počáteční a závěrečné části přípravy. V jejím průběhu se musí příslušného kurzu zúčastnit vždy alespoň jeden z páru. Tato skutečnost je reakcí na problémy s uvolňováním zájemců ze zaměstnání. Krajský úřad však preferuje účast na celé přípravě, zejména z důvodu užívání tzv. párových technik.

V případě **druhožadatelů** se obvyklá doba opakované přípravy liší podle formy náhradní rodinné péče. U osvojitelů je rozložena do 3 dnů, u pěstounů do 1 až 2 dnů. Obvyklý rozsah se pohybuje kolem 6 hodin. V případě **dětí žijících v rodině žadatele** existuje v rámci kraje „nepísané pravidlo“ spočívající v tom, že pokud žadatel pečuje o dítě mladší 2 let, je mu doporučeno přerušit žádost o zprostředkování náhradní rodinné péče. Poté se postupuje v přípravě individuálně podle věku dítěte (obvykle jsou do příprav zařazovány děti starší 3 let). Starší děti mají samostatnou přípravu zajišťovanou příspěvkovou organizací, která navazuje na přípravu dospělých. Jde o cca dvě půldenní setkání.

Pardubický kraj je příkladem (z hlediska situace v ostatních krajích poměrně atypické) úzké součinnosti mezi krajským úřadem a realizátorem příprav. To se projevuje i do oblasti hodnocení **kvality příprav**. Krajský úřad vůči realizátorovi příprav definuje

požadavky na témata, lektorské zajištění atd. Pracovníci krajského úřadu se účastní celého průběhu příprav, poskytují realizátorovi příprav zpětnou vazbu k lektorům atd. Garantem přípravy je psycholog zřizované organizace, který však působí v tandemu s garantem za příslušnou oblast náhradní rodinné péče, jímž je určený sociální pracovník krajského úřadu. Pro zjištění názoru účastníků jsou využívány zpětnovazební dotazníky. Krajský úřad i po skončení příprav systematicky sleduje úspěšnost absolventů příprav při praktickém výkonu náhradní rodinné péče. Reaguje na ni například úpravou témat v přípravách nebo změnami v procesu odborného posuzování. Inspekce kvality sociálně-právní ochrany dosud ve zmiňované příspěvkové organizaci neproběhla.

3.2.11. Plzeňský kraj

V Plzeňském kraji zajišťuje od roku 2013 přípravy Rodinná poradna Domažlice, která je součástí kraje zřizované příspěvkové organizace Centrum sociálních služeb Domažlice. Přípravy jsou určeny pouze pro žadatele určené Krajským úřadem Plzeňského kraje (krajský úřad sestavuje pro Rodinnou poradnu Domažlice seznam žadatelů, v němž jsou uvedeny všechny osoby, na které se příprava vztahuje, tj. žadatel, jeho partner a děti žijící v rodině žadatelů). Krajský úřad své příspěvkové organizaci neurčuje, podle jaké metodiky mají přípravy probíhat. Deklarovaným cílem příprav je „poskytnout žadatelům přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče a umožnit žadatelům utvářet si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem „nevlastního“ dítěte“.

Plzeňský kraj byl jeden ze dvou regionů, které nevyčísly náklady na zajištění přípravy. Podobně tomu bylo v rámci předchozího výzkumu realizovaného v roce 2013, kdy kraj uvedl, že o nákladech na kurz nemá informaci (výdaje spojené s přípravou jsou hrazeny souhrnným příspěvkem zřizovatele, která má velmi široký okruh činností včetně provozování domovů pro seniory, domova se zvláštním režimem atd.).

V roce 2016 se konalo celkem 5 běhů příprav. Ty jsou organizovány společnou skupinovou přípravou všech skupin žadatelů formou tří víkendových setkání v rozsahu 16 hodin. Dvě z těchto setkání se konají v Domažlicích a jedno v Plzni. Důvodem je snaha co nejméně zatěžovat žadatele v jejich pracovním procesu. Zájemci o pěstounskou péči na přechodnou dobu mají dále návaznou přípravu v délce 24 hodin, která probíhá během tří pracovních dnů v Praze v příspěvkové organizaci Hlavního města Prahy Dětské centrum Paprsek. Z uvedeného přehledu vyplývá, že co do délky příprav jsou uplatňovány minimální zákonné limity. Absence na přípravách je tolerována v maximálním rozsahu 15

% z celkové doby příprav (tj. jeden den). Obvykle se jednoho „běhu“ příprav účastní 20 osob. Minimální počet je stanoven na 14 účastníků. Krajský úřad Plzeňského kraje považuje tyto kapacity za dostačující.

V případě **druhožadatelů** je délka příprav stanovena shodně na 4 hodiny. Probíhá individuální formou. Co se týče přípravy **dětí žijících v rodině žadatelů** o náhradní rodinnou péči, ta probíhá pro děti ve věku od 6 let. Je realizována formou samostatné přípravy pro děti v rozsahu 4 hodin.

Zpětná vazba o **kvalitě příprav** je krajským úřadem zjišťována formou rozhovoru. Pracovníci krajského úřadu se osobně příprav neúčastní. Inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí v kraji zřízené organizací proběhla, nezjistila však žádné nedostatky, na které by bylo nutno ze strany kraje reagovat. Současný způsob zajištění příprav hodnotí krajský úřad vysoce pozitivně.

3.2.12. Středočeský kraj

Středočeský kraj je jedním z několika regionů v rámci České republiky, kde existuje kombinace zajištění příprav krajem zřízenou organizací a nestátními subjekty. Na rozdíl například od Hlavního města Prahy však krajská organizace, kterou je Centrum psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje s pobočkami v Rakovníku, Kolíně a Mladé Boleslavi, zajišťuje 95 % „objemu“ příprav. Vedle krajského subjektu působí v regionu zapsaný spolek Rozum a cit. Krajský úřad informuje zájemce o náhradní rodinnou péči tak, že „žadatel s trvalým pobytem na území Středočeského kraje, jehož žádost o zařazení do evidence eviduje Krajský úřad Středočeského kraje, může absolvovat odbornou přípravu u jiných pověřených právnických osob pouze po předchozí dohodě s pracovníky krajského úřadu. Žadatel rovněž může realizovat odbornou přípravu u jiného subjektu mimo území Středočeského kraje.“ Krajský úřad tak „vychází z platné zákonné úpravy, která umožňuje žadatelům svobodně se rozhodnout, u které organizace, resp. pověřené osoby odbornou přípravu absolvuje. Důraz je kladen na kvalitu odborné přípravy a neméně důležitým kritériem je její soulad s obsahem a rozsahem odborné přípravy stanoveným § prováděcí vyhlášky. Přihlášení a realizaci odborné přípravy mimo Centrum psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje, si zajišťuje žadatel sám po předchozí dohodě s krajským úřadem.“⁴⁹ V případě externích **subjektů krajský úřad přípravy nehradí**, žadatelé si zajišťují zdroje samy. Krajský úřad však neurčuje,

⁴⁹ Informace jsou dostupné z webových stránek Krajského úřadu Středočeského kraje: <https://www.kr-stredocesky.cz/web/socialni-oblast/odborna-priprava-zadatelu-o-nrp> [cit. 2017-03-16].

podle jaké metodiky mají být žadatelé připravováni. Krajská organizace postupuje podle vlastní metodiky odborné přípravy, která je vytvářena ve spolupráci se zaměstnanci krajského úřadu.

Průměrné náklady na přípravu zájemců realizovanou krajskou organizací vyčísluje Krajský úřad Středočeského kraje na 6 000 Kč v případě zájemců o osvojení dítěte, 4 500 Kč u zájemců o svěřením dítěte do pěstounské péče a 7 500 Kč v případě žadatelů o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Vzhledem k převažujícímu počtu žadatelů o osvojení dítěte (tento stav platí pouze pro tento region a Hlavní město Praha) bylo v roce 2016 realizováno 10 kurzů příprav pro zájemce o tuto formu náhradní rodinné péče, 7 kurzů pro žadatele o pěstounskou péči na přechodnou dobu a pouze 4 kurzy pro zájemce o svěřením dítěte do „dlouhodobé“ pěstounské péče. V případě budoucích osvojitelů je počet účastníků přípravy stanoven jednotně na 16, u pěstounské péče (včetně pěstounské péče na přechodnou dobu) na 10 účastníků. Přípravy jsou rozděleny podle jednotlivých forem náhradní rodinné péče (včetně samostatné přípravy pro tzv. „druhožadatele“). Krajský úřad Středočeského kraje považuje tyto kapacity za dostačující. Z kvalitativních rozhovorů se zájemci o náhradní rodinnou péči v tomto regionu však vyplynula určitá nespokojenost s velmi dlouhou dobou pro zařazení do „krajských“ příprav (byly uváděny až 2 roky).

Celková doba příprav se u zájemců o osvojení dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče pohybuje mírně nad zákonem stanovenými limity (53 hodin), u budoucích pěstounů na přechodnou dobu jde o 72 hodin. Absence na přípravách není tolerována.

U „**druhožadatelů**“ je prováděna příprava v jednotném rozsahu 10 hodin. Přípravy dětí žijících v rodině žadatele se realizují bez ohledu na věk dítěte. Je využívána jak individuální forma realizovaná v domácnosti (u dětí žadatelů o pěstounskou péči), tak účast dětí na samostatné přípravě v rozsahu cca 2 hodin. Je rovněž pořádána samostatná příprava dětí „druhožadatelů“ o osvojení dítěte, a to přímo na krajském úřadě.

Zpětná vazba ohledně **kvality příprav** je krajským úřadem zjišťována formou rozhovoru s absolventy příprav. Pracovníci krajského úřadu se příprav neúčastní, krajský úřad však připravuje změnu spočívající v tom, že se tito pracovníci budou účastnit celého rozsahu

příprav. Inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí prozatím u krajského subjektu neproběhla.

3.2.13. Ústecký kraj

Krajský úřad Ústeckého kraje je specifický tím, že jde o jediný úřad, který plně využívá možností stanovených § 11 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí a přípravy zajišťuje sám prostřednictvím svých zaměstnanců a externích spolupracovníků. Vzhledem k tomu, že jde o model atypický, byl vybrán mezi systémy podrobněji popisované touto analýzou (viz podkapitolu č. 3.3.7.).

Z hlediska nákladů jde o model velmi „nízkonákladový“. Krajský úřad uvedl, že náklady na přípravu jednoho zájemce o osvojení dítěte činí 2 660 Kč, budoucího pěstouna 2 730 Kč a zájemce o pěstounskou péči na přechodnou dobu 4 100 Kč (tj. cca 55 Kč na jednu hodinu příprav/účastníka). Nízké náklady jsou však vyvolány skutečností, že část příprav školí pracovníci krajského úřadu ve „své pracovní době“ (ta je však rovněž hrazena z veřejných zdrojů).

V roce 2016 Ústecký kraj takto realizoval 4 kurzy příprav pro budoucí osvojitele, 3 pro zájemce o pěstounskou péči a 1 pro žadatele o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu (dalším specifikem Ústeckého kraje je skutečnost, že krajský úřad uzavírá s těmito pěstouny dohody o výkonu pěstounské péče). Podrobnější informace o přípravách jsou uvedeny v další části této analýzy.

3.2.14. Zlínský kraj

Ve Zlínském kraji docházelo v roce 2016 k určitým změnám v organizaci příprav. Zatímco do poloviny roku byly zajišťovány na základě veřejné zakázky nestátní neziskovou organizací Strop Zlín o.p.s., v druhé polovině roku proběhlo pilotní ověření příprav zajišťovaných příspěvkovou organizací Zlínského kraje. Podle vyjádření Zlínského kraje se nedá jednoznačně určit metodika, podle níž jsou přípravy zajišťovány. Při výběru realizátorů příprav krajský úřad požadoval, aby přípravy obsahově odpovídaly § 3 prováděcí vyhlášky. V případě nestátního subjektu se krajský úřad účastnil představení koncepce příprav. Také příspěvková organizace kraje předložila vlastní koncepci, která je upravována podle praxe Zlínského kraje (pracovnice krajského úřadu se navíc účastnila celého běhu příprav). Probíhá rovněž průběžné setkávání s lektory příprav. V dosud realizovaných přípravách jsou uplatňovány některé myšlenky modelu PRIDE, lektori však zařazují i vlastní techniky.

Krajský úřad Zlínského kraje jako jeden ze dvou krajů neodpověděl na otázku průměrných nákladů na přípravu žadatele. Nepovažuje uvádění této informace za vhodné z důvodu možnosti realizace přípravy na základě veřejné zakázky (údaje však budou v budoucnu zjistitelné prostřednictvím Registru smluv).

V roce 2016 ve Zlínském kraji, který se vyznačuje poměrně nízkými počty žadatelů i náhradních rodičů, proběhly celkem dva kurzy příprav pro zájemce o osvojení dítěte, 3 pro žadatele o svěřením dítěte do pěstounské péče a pouze 1 pro budoucí pěstouny na přechodnou dobu. Obvyklý počet účastníků příprav je 18 osob, minimální 15. Krajský úřad názorově nevybočuje z řad ostatních regionů, když považuje současné kapacity přípravných kurzů za dostačující.

Délka trvání příprav o jednu hodinu převyšuje zákonem stanovenou minimální dobu (49, resp. 73 hodin). Společný 48 hodinový základ probíhá společně pro všechny skupiny žadatelů. Je tolerována částečná absence na přípravách v rozsahu 8 hodin, například z důvodu zdravotní indispozice. Aby došlo k naplnění zákonných podmínek, je povinností účastníka nahradit zameškanou dobu jiným způsobem (zpravidla jde o zadání individuální práce a její následná reflexe s lektorem).

V případě **druhožadatelů** je délka opakované přípravy stanovována individuálně, pohybuje se mezi 15 a 48 hodinami. **Děti žijící v rodině žadatele** jsou připravovány od věku 3 let. Účastní se části příprav spolu s dospělými v obvyklém rozsahu 8 hodin.

Některé způsoby sledování kvality příprav ze strany Zlínského kraje byly zmíněny v úvodu této podkapitoly. Krajský úřad dále zjišťuje zpětnou vazbu od účastníků formou dotazníků a osobními pohovory s absolventy příprav na krajském úřadě po ukončení přípravy. S výjimkou zmiňovaného pilotního ověřování nového modelu příprav se pracovníci krajského úřadu osobně účastní příprav jen v rozsahu 5 hodin. Zlínský kraj vede pomocnou evidenci případů předčasného ukončení náhradní rodinné péče. V jednotlivých případech však nemůže jednoznačně uvést, že by důvod tohoto ukončení spočíval v nekvalitní přípravě. Informace o inspekcích kvality sociálně-právní ochrany u pověřených osob nemá krajský úřad k dispozici.

3.3. Podrobný rozbor vybraných modelů příprav v České republice

Pro podrobnější popis podoby příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči v České republice bylo vybráno v souladu se zadáním objednatele celkem 7 modelů příprav. Vzhledem k rozsahu a zaměření analýzy se zpracovatel podle tohoto zadání zaměřil nikoliv na podrobné parafráze celých metodologií, ale především na informace o formách, metodách (technikách) používaných v rámci příprav, způsob kontroly kvality vzdělávacího procesu, případné odlišnosti u jednotlivých skupin žadatelů a podobně.

Jak již bylo uvedeno, současná situace je výrazně ovlivněna implementací programu PRIDE, který byl v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí téměř ve všech krajích České republiky alespoň jednorázově pilotně ověřován a v některých krajích doplňuje či částečně nahrazuje dříve užívané modely a metodiky. Dochází také k navyšování počtu subjektů, které disponují pověřením k zajišťování příprav. Jako efektivní a informačně validní se proto jeví komparace mezi postupy v přípravách užívanými do roku 2013 až 2014 a vývojem v organizacích, které přešly nebo přecházejí na model příprav PRIDE. Kromě toho zpracovatel analýzy zmapoval příklady organizací, které setrvávají u dosavadního know-how a jeden příklad odlišného modelu příprav inspirovaného zahraniční praxí (nikoliv však programem PRIDE). Zpracovatel se ve výběru subjektů zaměřil na organizace, které pokrývají větší počty žadatelů o náhradní rodinnou péči, tak aby byl pokryt co největší vzorek „absolventů“ příprav v rámci ČR. Při výběru analyzovaného vzorku byl současně sledován ukazatel „regionálního“ pokrytí různých částí České republiky.

3.3.1. Model č. 1 Trialog Brno (vlastní metodika + PRIDE)

Spolek Trialog Brno je nestátním subjektem, který se přípravám zájemců o náhradní rodinnou péči věnuje dlouhodobě. Již v roce 2000 byl na výzvu Ministerstva práce a sociálních věcí pověřen k metodickému zpracování programu příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči⁵⁰. Trialog Brno zajišťoval v minulosti přípravy v několika regionech (mj. v Královéhradeckém kraji, ve Zlínském kraji nebo Jihočeském kraji). V současné době působí především v Jihomoravském kraji (zde pokrývá cca 50 % „objemu“ příprav) a zprostředkovaně také v Kraji Vysočina.

---

⁵⁰ Jeho autory byli psycholog PhDr. Miloslav Kotek a socioložka PhDr. Eva Rotreklová. Program byl dále rozvíjen za spolupráce dalších lektorů a v roce 2003 publikován jako ROTREKLOVÁ, Eva – HOFROVÁ, Veronika – KOTEK, Miloslav – LÁSKOVÁ, Jana. *Metodické poznámky pro lektory příprav pěstounů a osvojitelů*. Brno: Trialog. 2003, 31 s.

V současné době organizace pracuje na základě vlastní metodiky „Odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny“ a zároveň implementuje některé prvky programu PRIDE (například některé techniky, prvky týmové spolupráce, panel). Přípravy probíhají pro všechny skupiny žadatelů společně. Realizátor příprav považuje tento princip za výhodu. Na základě získaných informací o specifických jednotlivých forem náhradní rodinné péče dochází k přesunu zájemců mezi jednotlivými skupinami. Důležité je rovněž propojení mezi budoucími osvojiteli a pěstouny na přechodnou dobu (mnoho dětí z přechodné pěstounské péče je předáváno do péče budoucích osvojitelů).

Vzhledem ke stanovenému rozsahu příprav (48 hodin u žadatelů o osvojení dítěte, 55 hodin u žadatelů o svěření dítěte do pěstounské péče a 75 hodin u zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu) je uplatňován třístupňový postup příprav. 5 základních setkání je pro všechny žadatele společné. Šesté setkání je určeno pro budoucí pěstouny a je organizováno formou skupinové diskuse (besedy). Další dvě setkání se týkají již jen zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Jde o celodenní setkání v rozsahu 9 vyučovacích hodin, které doplňuje návštěva realizátora příprav v rodině. Je tolerována maximálně jedna absence. Obsahově je kladen důraz na **spoluvytváření programu ze strany žadatelů**. S účastníky jsou diskutována témata, která považují za potřebná, podle nich jsou přípravy obsahově modelovány. Ze strany účastníků jsou oceňovány skutečné příklady praxe (příběhy), pracuje se rovněž s tematicky vybraným filmy.⁵¹ Za osvědčený prvek považuje realizátor přípravy setkání, na které mají žadatelé možnost pozvat všechny příbuzné, známé atd. Toto setkání přispívá k lepšímu pochopení situace náhradních rodičů ze strany jejich přirozeného sociálního prostředí. Na panel je vždy pozván odborník podle potřeb skupiny.

Přípravy Trialogu jsou personálně zajišťovány týmem, jehož složení odpovídá zadávacím podmínkám Krajského úřadu Jihomoravského kraje:

- psycholog s alespoň pětiletou praxí v oblasti péče o rodinu a dítě;
- lékař v oboru speciální dětské lékařství nebo všeobecné lékařství s atestací v oboru pediatrie, a alespoň pětiletou praxí na dětské ambulanci nebo na lůžkovém oddělení;

---

⁵¹ Například *Holka z popelnice (Dustbin Baby, Velká Británie, 2008)*, *Čtyři dohody (ČR, 2013)* atd.

- vysokoškolsky vzdělaný odborník v oboru ošetrovatelství nebo pomáhající profese, s alespoň tříletou praxí v oblasti péče o rodinu a dítě;
- sociální pracovník s minimálně středoškolským vzděláním v oboru/zaměření sociálně-právním a alespoň pětiletou praxí v oblasti sociálně-právní ochrany dětí.

Krajský úřad tedy nevyžaduje účast zkušených pěstounů (osvojitelů atd.). V přípravách, do nichž byly vneseny prvky PRIDE jsou lektoři i zkušení náhradní rodiče. Organizace přitom považuje za výhodu, pokud přípravy lektoruje smíšený pár pěstounů (žena, ale i muž).

Krajský úřad Jihomoravského kraje jednoznačně stanovuje podobu závěrečné zprávy z příprav (jde o přílohu uzavřené smlouvy). Zpráva je rozdělena do dvou částí. V případě žadatelů obsahuje:

1. Představu žadatelů ohledně druhu náhradní rodinné péče a charakteristik dítěte;
2. Popis spolupráce a projevů žadatelů v průběhu přípravy;
3. Stručné orientační posouzení charakteristik žadatelky a jejích předpokladů pro výkon náhradní rodinné péče;
4. Stručné orientační posouzení charakteristik žadatele a jeho předpokladů pro výkon náhradní rodinné péče;
5. Zhodnocení rodinného (partnerského) klimatu, interakce v dyádě (v rodině) a motivace žadatelů k osvojení či pěstounské péči;
6. Závěr – stručné zhodnocení celkové připravenosti žadatelů k výkonu náhradní rodinné péče, případně upozornění na konkrétní oblasti, kterým má psycholog krajského úřadu věnovat zvýšenou pozornost.

U dětí žijící v rodinách osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny jde o⁵²:

1. Zachycení všech zásadních pozorování a postřehů z práce s dítětem během přípravy;
2. Zhodnocení míry aktivity dítěte, jeho aktuální připravenost a povědomí o tom, že jeho rodina by se měla rozšířit, případné nejistoty a další otázky, které dítě během příprav ventilovalo;

---

⁵² Podle názoru realizátora příprav je však především úkolem rodičů připravit děti v rodině na novou situaci po přijetí dítěte v rámci náhradní rodinné péče.

3. V případě účasti sourozenců na přípravě zachycení sledování jejich sourozeneckého vztahu, případnou rivalitu či spolupráci, tendence pečovat o sebe navzájem, tendence přebírat zodpovědnost za druhého sourozence;
4. Konkrétní doporučení pro další práci s dítětem (v případě potřeby).

Z výše uvedené struktury závěrečné zprávy je zřejmé, že příprava má naplňovat nejen informační, ale i **hodnotící roli**. Tomu odpovídá i skutečnost, že na základě požadavku krajského úřadu má být odborným garantem přípravy **psycholog**.

Z hlediska **sledování kvality příprav** jsou využívány tradiční metody získávání zpětné vazby přímo od účastníků kurzů (zpětnovazební dotazník v průběhu a po skončení příprav, rozhovory s účastníky atd.). „Následné“ sledování je však velmi omezené. Krajský úřad Jihomoravského kraje předává realizátorovi příprav seznam již vybraných žadatelů. Po skončení příprav je zván k projednání závěrečných zpráv z příprav, které jsou podkladem pro odborné posouzení žadatele. Zpětná vazba je však předávána pouze ke kvalitě příprav. Organizace však nemá zpětnou vazbu o tom, zda byli či nebyli proškolení žadatelé zařazeni do příslušné evidence krajského úřadu, nemůže ani sledovat dopady příprav do kvality péče (informace získává čistě náhodně).

3.3.2. Model č. 2 Obecně prospěšná společnost Dobrá rodina (PRIDE + akreditované vzdělávací kurzy)

Obecně prospěšná společnost Dobrá rodina je největší doprovázející organizací v České republice s cca 750 klienty (dohodami o výkonu pěstounské péče). Na základě pověření realizuje rovněž přípravy žadatelů o náhradní rodinnou péči. Do určité míry se „specializuje“ na pěstouny na přechodnou dobu. Dobrá rodina provádí přípravy mj. v Praze (i pro žadatele ze Středočeského kraje) v Královéhradeckém kraji a (jako subdodavatel krajské organizace) v Karlovarském kraji. Co se týče metodiky propojuje organizace **model PRIDE⁵³ s kurzy akreditovanými Ministerstvem práce a sociálních věcí**. Vzhledem k tomu, že organizace působí v několika krajích, může posoudit přístupy zadavatelů (krajských úřadů) k realizátorům příprav. Ty jsou velmi rozdílné. V některých regionech stačí samotný fakt pověření k výkonu sociálně-právní ochrany, příslušný úřad nestanovuje na realizaci příprav další požadavky. Opačným přístupem jsou krajské úřady,

---

⁵³ Model PRIDE není v této analýze podobně popisován, neboť zadavatel analýzy má k němu dostatek informací (vydal sadu metodických příruček pro lektory i účastníky příprav). Je spíše sledováno, zda se daří tento model aplikovat v plném rozsahu a zda jsou využívány všechny nástroje, které program nabízí.

keré (formou zadávacích podmínek veřejné zakázky) stanovují požadavky na průběh příprav, specifické personální obsazení atd.

Obecně prospěšná společnost Dobrá rodina organizuje společné přípravy pro všechny skupiny žadatelů v rozsahu 48 hodin podle metodiky PRIDE.⁵⁴ Obvyklý počet účastníků příprav se pohybuje mezi 12 až 18 osobami. Organizace přípravy probíhá formou 9 čtyřhodinových skupinových setkání (struktura témat je jasně stanovena metodikou PRIDE), a 3 individuálními přípravami. 6 hodin je určeno domácí přípravě žadatelů. Zájemci o pěstounskou péči na přechodnou dobu pokračují ve specializovaném kurzu *Průvodce pro pěstounskou péči na přechodnou dobu I. – III.* (tři osmihodinové kurzy), který byl akreditován Ministerstvem práce a sociálních věcí. Absence na přípravách je tolerována maximálně jednou (v krajním případě 2krát). Platí, že jakákoliv absence se individuálně nahrazuje.

Řada příprav zajišťovaných pracovníky této organizace podle metodiky PRIDE byla realizována v rámci pilotního ověřování financovaného z prostředků individuálního projektu Ministerstva práce a sociálních věcí. Současné finanční podmínky nabízené ze strany krajů jsou však na hranici **možností pro realizaci příprav PRIDE za plného dodržení metodiky a cílů programu**. Jde zejména o individuální přípravy v domácnosti žadatele, které mají probíhat celkem třikrát. V praxi však probíhá pouze jedna individuální příprava, což může vést k získání zavádějících informací nebo jejich nesprávné interpretaci.

Program PRIDE nepředstavuje pouze model jednorázových příprav, ale ucelený vzdělávací model, v němž na přípravnou fázi navazuje podpora náhradních rodičů v době příchodu dítěte do rodiny. Analýza kvality příprav zjišťovala, zda se z pohledu organizace, která metodiku PRIDE pro přípravnou část využívá, daří tento původní záměr programu naplňovat. I tento subjekt s celostátní působností konstatuje, že návazná podpora je možná pouze v případě, že absolventi příprav uzavřou s organizací dohodu o výkonu pěstounské péče. I zde však existuje několik limitů:

- a) budoucí osvojitelé vypadávají ze systému zcela, neboť nemají nárok na další doprovázení,

---

⁵⁴ Resp. 42 hodin. Příprava PRIDE je rozvržena do 42 hodin. Zbývajících 6 hodin do minimální „zákonné“ časové dotace je doplňováno 6 hodinami individuální přípravy.

- b) u žadatelů o svěřením dítěte do pěstounské péče může existovat poměrně dlouhé období mezi ukončením přípravy, zařazením do evidence krajského úřadu a svěřením dítěte (což je okamžik, kdy dochází k uzavření dohody o výkonu pěstounské péče a navázání spolupráce).

Relativně nejjednodušší je zajištění návaznosti u pěstounů na přechodnou dobu (i zde však existuje určité období mezi ukončením přípravy a zařazením do evidence, resp. uzavřením dohody o výkonu pěstounské péče). Neexistuje systematická podpora žadatelů, kteří nejsou v režimu dohody o výkonu pěstounské péče, aktivity krajských úřadů v této oblasti jsou spíše výjimečné. To výrazně limituje nejenom plnou aplikaci programu PRIDE, ale především možnosti sledování kvality příprav z hlediska jejího významu pro další péči. Obecně prospěšná společnost Dobrá rodina tak sice provádí intenzivní sledování kvality vzdělávání během samotného přípravného procesu (na každém ze setkání je zjišťována zpětná vazba od účastníků, dotazníky, rozhovory atd.), pouze u malé části (smluvních) klientů je však schopna sledovat, jak se náhradní rodinná péče vyvíjí v praxi. Jak bylo zmíněno, jde přitom o organizaci s největší „sítí“ doprovázejících aktivit v České republice.

3.3.3. Model č. 3 Amalthea z.s. (adaptovaná metodika BAAF a Fostering Network)

Model PRIDE není jedinou zahraniční metodikou příprav, která byla adaptována na podmínky v České republice. Nestátní organizace Amalthea z.s., působící v Pardubickém kraji, již v roce 2010 převzala a adaptovala metodiku organizací *British Association for Adoption and Fostering (BAAF)* z roku 2008 a *Fostering Network* z roku 2009. Ačkoliv na základě metodiky proběhlo pouze několik pilotních běhů příprav (ve spolupráci s Pardubickým krajem a následně v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí), zástupci zadavatele Analýzy kvality příprav a následného vzdělávání doporučili zařazení tohoto modelu do výzkumu, neboť reprezentuje komplexní adaptovaný a vyzkoušený alternativní přístup, než je obecně šířený program PRIDE. Na základě adaptace britského modelu vznikl ucelený soubor metodických dokumentů, který zahrnuje:

- a) Metodiku náboru zájemců o náhradní rodinnou péči.
- b) Pracovní knihu „příprava k pěstounství“ pro žadatele o náhradní rodinnou péči.
- c) Pracovní knihu „příprava k pěstounství“ pro lektory skupinové přípravy.

Příprava je tvořena 16 hodinami individuální přípravy a 32 hodinami skupinové (u pěstounské péče na přechodnou dobu 56 hodinami). Individuální příprava probíhající

v domácnosti zájemce zahrnuje zmapování jeho minulosti, dětství, vztahů s důležitými osobami v jeho životě, zmapování motivace k pěstounství, pojmenování silných a slabých stránek, součástí je i příprava na konkrétní formu péče. Tato fáze trvá po dobu cca 6 měsíců. Skupinový kurz je tvořen šesti tématy, která jsou pro úspěšnou přípravu zásadní. Každé jednotlivé školení (resp. ze 6 bloků) zahrnuje kolem tří hodin skupinové práce. Součástí kurzu je rovněž jedna schůzka určená dětem budoucích náhradních rodičů. Témata schůzek jsou následující:

1. Co všechno pěstounství obnáší?
2. Identita a šance v životě.
3. Spolupráce s ostatními.
4. Porozumění dětem v pěstounské péči.
5. Bezpečná péče.
6. Přechody z péče do péče.
7. Moje rodina poskytuje pěstounskou péči (seminář pro děti žadatelů v rozsahu 4 až 8 hodin).

Výchozími hodnotami programu jsou:

- Středobodem veškerého vzdělávání týkajícího se pěstounství jsou potřeby, práva a názory dětí a mladých lidí.
- Individualita a různorodost jsou ceněny a vyzvedávány.
- Aktivně propagována a podporována je rovnost příležitostí a nediskriminační postupy.
- Zachovávána je naprostá důvěrnost. Jedinou výjimkou jsou případy, kdy by mohlo být ohroženo bezpečí dětí a mladých lidí.
- Doporučení, rady a zpětné vazby jsou předkládány konstruktivním způsobem.

Obsah setkání odráží tři překrývající se oblasti učení se – znalosti, postoje a dovednosti. Každou schůzku by měli vést dva lidé. Zkušený pěstoun, který dovede využívat znalosti ze své praxe a dělit se o ně a spolu s ním druhý proškolený lektor. Při výuce jsou využívány prezentace a krátké promluvy, kazuistiky a práce v malých skupinách. Součástí materiálů je i DVD „příprava k pěstounství“ a další tematické filmy. Krátké ukázky z těchto filmů mají být využívány k podnícení diskuse. Metodika obsahuje podrobný rozbor aktivit (včetně technik, časové dotace, upozornění na různé situace, které mohou nastat atd.),

odehrávajících se v rámci jednotlivých setkání. Účastníkům jsou pro tyto aktivity k dispozici ucelené pracovní materiály.

Je doporučeno, aby kurz příprava k pěstounství probíhal souběžně s procesem individuálního hodnocení budoucích pěstounů (ze strany hodnotícího sociálního pracovníka). Výstupem z přípravy je strukturovaná zpráva o zájemci o pěstounství, obsahující:

- a) Základní osobní údaje zájemce, osob žijících v jeho domácnosti i dalších dospělých osob, které sice nežijí ve společné domácnosti se žadatelem, ale je pravděpodobné, že se budou o svěřené dítě pravidelně starat.
- b) Informace o tom, co přispělo k formování osobnosti zájemce a co mu v životě dodává pocit stability a bezpečí (co by mu umožnilo stát se pěstounem), tedy faktor rodiny a prostředí, kde zájemce žije. Součástí této pasáže zprávy je také dílčí hodnocení způsobilosti zájemce poskytovat pěstounskou péči a doporučení pro osoby provádějící výběr pěstounů.
- c) Další zprávy a podpůrné materiály (například časový sled událostí v životě zájemce od narození do současnosti, proces hodnocení přípravy v domácnosti zájemce, lékařský posudek, ekomapa, zjištění a postřehy dalších osob, které žijí v domácnosti se zájemce atd.).
- d) Závěrečné strukturované hodnocení způsobilosti založené na definici několika desítek faktorů souvisejících s péčí o dítě, schopností zajistit dítěti bezpečné prostředí, schopnosti týmové spolupráce a vlastního rozvoje.

Součástí dokumentace je i osobní plán odborného rozvoje zájemce, který definuje cíle (oblasti, v nichž má být dosaženo dalšího rozvoje), okruhy dalšího vzdělávání zájemce (včetně úkolů, termínů atd.). Tento plán je zpracován pro období prvního roku po přijetí dítěte a žadatelé se písemně zavazují k jeho naplňování ve spolupráci s příslušným sociálním pracovníkem. Součástí programu je i panel pro pěstounskou péči, jehož účelem je zajištění nezávislého a nestranného stanoviska k přijetí zájemců o pěstounství jako budoucích náhradních rodičů. Členy panelu by měli být:

- Pěstoun/pěstounka,
- Vedoucí pracovník subjektu, který zajišťoval přípravu,
- Sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany,
- Sociální pracovník krajského úřadu,

- Nezávislá osoba pověřená rolí předsedajícího Panelu,
- Sociální pracovník či psycholog se zkušeností z oblasti péče o ohrožené děti z jiné organizace,
- Další odborníci se vztahem k problematice ohrožených dětí (lékař, etoped, psychoterapeut, učitel atd.).

Části jednání Panelu se účastní i zájemce o náhradní rodinnou péči. Zájemce je vždy požádán o vyplnění formuláře se zpětnou vazbou na to, jak proces příprav (kvalita příprav je hodnocena již v průběhu přípravného kurzu zjišťováním zpětné vazby od účastníků cca v polovině kurzu), hodnocení a také Panel probíhal a co by se podle něj mohlo zlepšit nebo změnit. K dispozici jsou rovněž standardní stěžovatelské postupy.

Program adaptovaný organizací Amalthea z.s. tedy rovněž reprezentuje přístup založený na **kontinuální podpoře budoucích náhradních rodičů**. Prostřednictvím plánu dalšího rozvoje a jeho naplňování je možno reflektovat informace nabyté v rámci přípravy a program v případě potřeby korigovat.

Přestože vytvoření adaptované metodiky příprav bylo financováno za účasti veřejného sektoru (vedle Nadace Sirius a organizace Children's High Level Group se na financování podílel Pardubický kraj a poskytnutím prostředků na dotisk materiálů i dotační program Rodina a ochrana práv dětí Ministerstva práce a sociálních věcí), nepodařilo se tento program uvést v České republice do běžné praxe. Překážkou jsou poměrně vysoké náklady na přípravu jednoho žadatele (páru žadatelů), které přesahují současné průměrné náklady „klasických“ příprav. V roce 2013, kdy byly přípravy realizovány, byl odhad nákladů 22 800 Kč na rodinu v případě žadatelů o pěstounskou péči a 27 900 Kč na rodinu u žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Nositel know-how se ani neúčastní výběrových řízení, kde je hlavním kritériem cena.

3.3.4. Model č. 4 Sdružení pěstounských rodin (vlastní metodika vycházející ze zkušeností pěstounů)

Sdružení pěstounských rodin (dále jen „sdružení“) je organizací, která působí v oblasti podpory náhradní rodinné péče 20 let. V současné době realizuje doprovázení pěstounských rodin ve Zlínském, Jihomoravském a Plzeňském kraji. V letech 2000 až 2016 sdružení zajišťovalo rovněž přípravy žadatelů o náhradní rodinnou péči, a to na základě vlastní metodiky organizace, které vycházejí (stejně jako organizace sama) ze **zkušeností samotných pěstounů** (vznikly jako reakce na připomínky pěstounů, kteří

avizovali problém v kvalitě příprav). Realizace příprav byla v Jihomoravském kraji ukončena z ekonomických důvodů (náklady na přípravu přesahovaly úhradu ze strany kraje, organizace dotovala přípravy z jiných zdrojů), v Plzeňském kraji začala přípravy zajišťovat příspěvková organizace kraje.

Hlavní cíl příprav⁵⁵ je „připravit budoucí pěstouny a osvojitele na vykonávání náhradní rodinné péče tak, aby porozuměli specifickým potřebám přijatých dětí, dokázali je adekvátně naplňovat, a tak minimalizovali selhání náhradní rodinné péče“. Dílčími cíli přípravy jsou:

- Průběžné mapování osobnostních předpokladů žadatele.
- Umožnit sebezpoznání žadatelů skrze reflexi vlastních motivačních zdrojů, očekávání a předpokladů pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče (včetně rodinného fungování) a mapování sociálních zdrojů.
- Poskytování informací žadatelům o nárocích vázících se k roli pěstouna či osvojitele.
- Umožnit uvědomění závažnosti svého životního rozhodnutí a také vnitřních zdrojů, které mohou napomáhat zvládnutí budoucích úkolů.
- Zprostředkovat reálnou představu o specifikách dětí žijících v ústavních zařízeních nejrůznějšího typu.
- Seznámit a připravit na důsledky plynoucí z přijetí dítěte se specifickými potřebami (s projevy psychické deprivace a dalšími znevýhodněními) v různých obdobích vývoje.
- Poskytnout účastníkům základní znalosti týkající se péče a výchovy dítěte v náhradní rodinné péči.

Přípravy jsou rozděleny do dvou částí. První část je společná všem skupinám žadatelů (budoucím osvojitelům, pěstounům i pěstounům na přechodnou dobu). Skupinové přípravy se účastní 16 až 20 osob (maximálně 10 párů). Začíná tříhodinovým úvodním setkáním s psychologem zaměřeným na sebezpoznání (motivace k náhradní rodinné péči, očekávání od dítěte atd.), během něhož jsou využívány rozhovory, psychodiagnostické metody, práce s ekomapami atd. Následují skupinová setkání (jedno celodenní a tři

---

⁵⁵ *Pěstounská péče*. Pracovní metodická příručka pro praxi sociálních pracovníků v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Brno: Sdružení pěstounských rodin. 2015. Zde část 4., s. 10 a násl.

půldenní) zaměřená na potřeby dítěte svěřeného do náhradní rodinné péče a náhradních rodičů a dále:

- Sociálně-právní aspekty náhradní rodinné péče.
- Medicínsko-psychologickou problematiku náhradní rodinné péče, ošetřovatelství.
- Život dítěte v ústavním zařízení.

Na tato setkání navazuje víkendové soustředění za účasti náhradních rodičů, během něhož jsou využívány sebezkušenostní, zážitkové a interaktivní techniky (modelové situace, práce ve skupinách atd.). V závěru přípravy je realizována individuální (minimálně tříhodinová) konzultace s psychologem a předávána zpětná vazba k 1. části přípravy. Na první část přípravy navazuje jednodenní skupinové setkání určené budoucím pěstounům a pěstounům na přechodnou dobu, zaměřené na práva a povinnosti pěstounů podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, okruhy služeb poskytovaných na základě dohody o výkonu pěstounské péče atd. Zájemci o přechodné pěstounství dále pokračují víkendovým programem, který se skládá ze:

- a) „stáže“ v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a v dětském domově (8 hodin), která zahrnuje osobní setkání s dětmi v ústavním zařízení a diskuse s pracovníky v zařízení s cílem lépe porozumět situaci dětí umístěných v zařízení;
- b) skupinového setkání zaměřeného na specifika pěstounské péče na přechodnou dobu.

I tato část je završena individuální konzultací s psychologem. Z výše uvedeného popisu je zřejmé, že v tomto modelu příprav je kladen důraz na sebezkušenostní a psychologické aspekty náhradního rodičovství. Tomu odpovídá i personální složení týmu zajišťujícího přípravu, který tvořil sociální pracovník, pediatr a 4 psychologové (psycholog rovněž odpovídal za zpracování závěrečné zprávy z příprav). Mezi lektory byli i zkušení náhradní rodiče. Souběžně byla realizována samostatná příprava pro děti žadatelů ve věku od 6 let v rozsahu maximálně 8 hodin. Zajišťoval ji sociální pracovník a její součástí byl pohovor - s psychologem.

Kvalita příprav byla ověřována zpětnovazebním dotazníkem a rozhovory při ukončení příprav. Ze strany zadavatele (krajského úřadu) byla zpětná vazba sdělována spíše neformální cestou. Další sledování výsledků příprav a jejich dopadu do péče o děti bylo možno sledovat jen velmi omezeně. Příslušný krajský úřad dokonce zapovídal

realizátorům příprav aktivně oslovovat absolventy kurzů pro uzavření dohody o výkonu pěstounské péče (realizátor příprav by měl „konkurenční“ výhodu proti ostatním „doprovázejícím“ subjektům). Osvojitelé pak ze systému podpory „mizí“ zcela, na realizátora příprav se ojedinele obraceli se žádostí o poradenství v případech, že řešili závažný problém.

3.3.5. Model č. 5 Centrum psychologické pomoci (vlastní metodika + PRIDE)

Centrum psychologické pomoci (CEPP) je příspěvkovou organizací Moravskoslezského kraje. Jde o jednu z největších organizací v oblasti služeb pro náhradní rodinnou péči v rámci České republiky. V Moravskoslezském kraji je zároveň největší absolutní i poměrný počet pěstounů v rámci České republiky. Organizace používá vlastní metodiku, souběžně realizuje přípravy založené na programu PRIDE.

Cílem příprav zajišťovaných organizací CEPP je „poskytnout co největší množství informací o problematice náhradní rodinné péče a zprostředkovat zároveň autentické zážitky vztahující se k problematice náhradní rodinné péče, dále získání dalších diagnostických vodítek pro objektivní odborné psychologické posouzení žadatelů (na základě psychologického zkoumání chování a reakcí účastníků přípravy)“. Příprava tedy kombinuje **prvek vzdělávací a hodnotící**.

„Klasická příprava“ CEPP zahrnuje přípravu žadatelů o adopci a o svěřením dítěte do pěstounské péče. Je realizována skupinovou formou v rozsahu 40 hodin (8 pětihodinových setkání). Obvyklý počet účastníků je 12 až 14 osob (maximum je 16). Po zkrácení „čekacích dob“ určité skupiny žadatelů se připouští realizace přípravy od 8 osob. Součástí přípravy je cca tříhodinová návštěva lektorů v domácnosti žadatele a domácí příprava v délce 5 hodin. U zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu existuje snaha zařazovat je do homogenní skupiny žadatelů, často se však účastní základní 48 hodinové části společně se žadateli o osvojení a „dlouhodobou“ pěstounskou péči. Příprava na tuto formu péče zahrnuje 12 pětihodinových setkání, návštěvu lektorů v domácnosti a domácí přípravu v rozsahu 9 hodin. Základní formou přípravy je skupinová práce, která je v menším rozsahu doplněna individuální formou. Skupinová práce probíhá většinou interaktivně, zahrnuje četné sebezkušenostní prvky, diskusi v malých skupinách, cvičení se sdělováním prožitků, hraní rolí, imaginativní techniky, práce s kazuistikami. Návštěva v rodině žadatele probíhá za účasti nejbližších příbuzných i dalších blízkých osob. Cílem je poznání materiálního i emocionálního zázemí, podpory blízkých atd. Tuto návštěvu lze doplnit o individuální konzultace. Po ukončení přípravy je organizováno

závěrečné shrnující individuální setkání jednotlivých účastníků (většinou párů) zaměřené na reflexi příprav za účasti lektora přípravy a posuzujícího psychologa. Tematická struktura setkání je následující:

1. Náhradní rodičovství, přijetí pravidel skupinové práce, seznámení s konceptem přípravy, zákonnými podklady, co náhradní rodinná péče obnáší (formou výkladu, skupinových cvičení).
2. Potřeby dětí (vývojové potřeby, psychická deprivace, systémy potřeb, důsledky neuspokojování potřeb). Součástí je rovněž film a zadání domácího úkolu (sebereflexe naplňování vlastních potřeb v dětství).
3. Attachment (výlučná citová vazba), seznámení se teorií attachmentu, možnosti léčení, historie vzniku pojmu, vysvětlení podstaty, možnosti náprav poruch attachmentu atd.
4. Identita dítěte, problematika identity dítěte v náhradní rodinné péči, identita dětí odlišného etnika, kniha života jako nástroj utváření pozitivní identity (praktické ukázky knihy života), zadání domácího úkolu.
5. Ztráta a trauma, pojem ztráta, rané vývojové trauma, role náhradního rodiče při práci s traumatizovaným dítětem, typy ztrát, dopady na dítě.
6. Biologická rodina, význam vlastní rodiny, obvyklé příčiny selhání, význam a podpora kontaktů dítěte s vlastní rodinou, hlavní principy a realizace bezpečných kontaktů dítěte, zkušenosti konkrétní pěstounské rodiny.
7. Bezpečná péče a výchova, fáze psychologického vývoje dítěte (první vzdor, nástup do kolektivního zařízení, puberta), adaptace dítěte v náhradní rodině, zásady bezpečné péče, terapeutické rodičovství, výchovné přístupy, hranice.
8. Proces přechodu dítěte, dohody a nabídka pomoci (proces příchodu dítěte do rodiny, informace o možnosti uzavřít dohody o výkonu pěstounské péče, odborná pomoc CEPP, další postup po ukončení procesu posuzování a přípravy).

V případě zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu jsou školena obdobná témata s poněkud jinou časovou dotací a zdůrazněním specifik této formy péče. V rámci tzv. nastavbové části po absolvování základní části přípravy jsou témata setkání následující:

1. Téma „ztrát“ v pěstounské péči na přechodnou dobu, specifika tohoto typu péče, proces připoutání, adaptace a odpoutání, dopady na vlastní děti pěstouna.

2. Vývoj dítěte, psychosociální a emoční vývoj, adaptace dítěte v náhradní rodině po přijetí.
3. Raná a krizová péče, syndrom CAN.
4. Role pěstouna na přechodnou dobu v týmové spolupráci.

V případě tzv. **druhožadatelů** stanovuje rozsah přípravy krajský úřad. Stanovení formy a obsahu je v kompetenci posuzujícího psychologa (psycholog zpracovává plán přípravy včetně témat, jimž je třeba se věnovat). Součástí je i hodnocení ze strany organizace, s níž má pěstoun uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče. Je preferována skupinová forma (minimálně 6 osob, resp. 3 rodiny). Přípravu vede jeden až dva lektori (u malé skupiny postačuje jeden lektor). Součástí přípravy druzožadatelů je vždy příprava jejich dětí. Minimální rozsah opakované přípravy je 10 hodin, součástí je 3 hodinová návštěva v domácnosti s výjimkou situace, kdy je lektor současně posuzujícím psychologem a návštěvu absolvoval jako psycholog.

Příprava dětí je zajišťována v rozsahu 3 až 6 hodin podle věku dítěte, probíhá paralelně s přípravou dospělých. Příprava je realizována skupinovou formou (zvláště pro skupinu mladších dětí ve věku od 6 do 11 let, a pro starší děti ve věku od 12 do 18 let). Skupinu je možno sestavit podle mentální vyspělosti a specifik zdravotních, do procesu přípravy mohou být zapojeny i děti zletilé (na přání žadatelů a se souhlasem těchto zletilých osob). Děti ve věku do 6 let absolvují přípravu individuálně podle dohody s posuzujícím psychologem (podle psychofyzické zralosti). Počet dětí na skupinové přípravě je minimálně 4 a maximálně 10. Děti by měly být vždy minimálně ze dvou rodin. Příprava vlastních i přijatých dětí může probíhat odděleně i společně (podle doporučení psychologa a lektorů přípravy). Děti na konci přípravy vyplňují anonymně dotazník „Hodnocení přípravy – napiš nám svůj názor“. Přípravu dětí vedou 2 lektori.

Lektory příprav jsou odborní zaměstnanci CEPP (sociální pracovníci, psychologové) a další externí odborníci (pediatr, praktikující pěstoun nebo osvojitel). Jeden z interních lektorů je ustanoven garantem příprav. Za zpravování závěrečné zprávy zpravidla odpovídá psycholog.

Kvalita příprav je hodnocena průběžně, zejména však po skončení přípravy formou zpětnovazebního dotazníku a rozhovoru. V případě příprav realizovaných na základě metodiky PRIDE je zjišťována i zpětná vazba po přijetí dítěte do péče. Situace CEPP při sledování dopadu příprav je poněkud ulehčena skutečností, že v Moravskoslezském kraji

doprovází téměř 400 pěstounských rodin na základě dohody o výkonu pěstounské péče. Mnohé z absolventů příprav tak vzdělává, podporuje a sleduje i následně v rámci tohoto doprovázení.

3.3.6. Model č. 6 Poradna pro rodinu Pardubického kraje (vlastní metodika)

Poradna pro rodinu Pardubického kraje je organizací zřizovanou Pardubickým krajem a (až na určité výjimky v minulých letech) „výhradním“ realizátorem příprav v tomto regionu. Používá „klasický“ model příprav vycházející z témat stanovených § 3 prováděcí vyhlášky (viz kapitulu 2.2. této analýzy) a vlastní (neveřejné) metodiky. Přípravy kladou důraz na zážitkové techniky. Jak již bylo zmíněno v podkapitole 3.2.10., je tento model do jisté míry atypický velmi úzkým propojením procesu příprav a odborného posouzení, resp. vazbou mezi realizátorem příprav a krajským úřadem.

Přípravy probíhají skupinovou formou během několika celodenních setkání, probíhajících ve všední dny (jeden kurz pak o víkendu). Jde celkem o 6 setkání v případě zájemců o osvojení dítěte a 7 až 8 u pěstounů. Mezi jednotlivými setkáními je cca 14 dnů přestávka k promyšlení otázek atd. Celková časová dotace skupinové přípravy odpovídá zákonným limitům (48 hodinám, resp. 72 hodinám), na které navazují 2 až 4 hodiny přípravy individuální. Skupinové přípravy jsou rozděleny podle jednotlivých forem péče. Minimální počet účastníků příprav je 12 (v roce 2016 však byla realizována i příprava pro pouze 10 zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu), za optimální počet považuje realizátor příprav 14 osob. Přípravy se po celou dobu účastní příslušný pracovník krajského úřadu odpovídající za proces odborného posouzení žadatele. Přípravy tedy mají charakter **vzdělávací i hodnotící**. Rovněž závěrečná zpráva z přípravy se orientuje na oblast posouzení. Podkladem pro závěrečnou zprávu je zhodnocení motivace a očekávání žadatelů, zhodnocení průběhu skupinové přípravy, zapojení a spolupráce žadatelů v rámci přípravy, zhodnocení přístupu k jednotlivým technikám, zjištění postojů k jednotlivým specifickým náhradní rodinné péče (kontakt s vlastní rodinou dítěte, přijetí dítěte se speciálními potřebami, počet dětí, etnické odlišnosti atd.). Zpráva rámcově mapuje základní kompetence žadatele k náhradní rodinné péči. Zohledněn je celkový přístup žadatele k problematice a další faktory (osobnostní charakteristika, projevy chování, vyzrállost, připravenost). Za zpracování závěrečné zprávy odpovídá v rámci týmu psycholog. Zpětná vazba od krajského úřadu ke kvalitě zpráv je sdělována při projednávání zpráv.

Příprava dětí žijících v rodině žadatele je zajišťována v případě zájemců o osvojení dítěte ve formě společného programu rodičů a dětí. U ostatních skupin je realizována individuální příprava v domácnosti v rámci posouzení rodinného systému. Žadatelům jsou případně dána doporučení pro další práci s některými tématy u dítěte. Jde o již zmíněný koncept, podle něhož jsou ideálními osobami, které mohou dítě připravit na novou situaci v rodině právě jeho rodiče.

Z hlediska **personálního zajištění příprav** je tým lektorů složen ze sociálního pracovníka, psychologa, pediatra, psychiatra a psychoterapeuta. Mezi lektory jsou však i zkušení náhradní rodiče (vždy relevantní pro cílovou skupinu kurzu, tzn. jak osvojitelé, tak i pěstouni a pěstouni na přechodnou dobu) a zástupci tzv. doprovázejících organizací. Vzhledem k tomu, že v rámci organizace probíhají přípravy odděleně pro jednotlivé formy náhradní rodinné péče, liší se mírně i personální zajištění příprav (v případě zájemců o osvojení je lektorem navíc dětský psycholog, adiktolog, rodinný a manželský poradce, u pěstounské péče na přechodnou dobu odborník na zdravotní vědu atd.).

Kvalita příprav je hodnocena po skončení přípravy evaluačními dotazníky a rozhovory. Díky velmi úzké spolupráci s krajským úřadem a také vzhledem k faktu, že Poradna pro rodinu funguje jako „doprovázející“ organizace, má realizátor zpětnou vazbu i z praktického výkonu náhradní rodinné péče, kterou zohledňuje v úpravě témat a forem přípravy.

Vedle skupinové přípravy pro budoucí osvojitele a pěstouny zajišťuje Poradna pro rodinu Pardubického kraje rovněž individuální přípravy pro druhožadatele a také pro osoby s příbuzenským vztahem k dítěti („dobrovolné“ přípravy). V roce 2016 prošlo těmito typy příprav 52 osob.

3.3.7. Model č. 7 Ústecký kraj (příprava zajišťovaná krajským úřadem na základě jeho vlastní koncepce).

Jak bylo uvedeno v úvodu této části, Ústecký kraj reprezentuje ojedinělý přístup k organizaci příprav zájemců o náhradní rodinnou péči. Krajský úřad oslovuje vybrané fyzické osoby jako odborné garanty příprav. K nim jsou vybíráni další lektori. Mezi těmito lektory jsou pro tzv. „sociálně-právní“ témata i zaměstnanci krajského úřadu. Rozsah informací o tomto modelu příprav poněkud limituje skutečnost, že i přes opakovanou žádost se nepodařilo realizovat se zástupci krajského úřadu kvalitativní rozhovor. Krajský úřad poskytl informace prostřednictvím dotazníku, další informace byly zpracovatelem

analýzy získány z veřejně dostupných zdrojů (například metodika příprav však zveřejněna není). Zpracovatel Analýza kvality příprav a následného vzdělávání se otázkou příprav v Ústeckém kraji zabýval již v roce 2013 v rámci výzkumu *Analýza náhradní rodinné péče v České republice*. Podle tehdejších informací má být kurz zaměřen informačně i zážitkově. Důraz je kladen na zážitkovou, sebezkušenostní část. Složení multidisciplinárního lektorského týmu bylo následující:

- Garant přípravy; psycholog se zkušeností z oblasti poradenské psychologie (min. 5 let), který doprovází účastníky po celou dobu přípravy, zodpovídá za respektování metodiky přípravy a za rozložení konkrétních dílčích témat v jednotlivých blocích a dnech. Zpracovává „Vyhodnocení průběhu přípravy“, které slouží jako podklad pro odborné posouzení dle § 27 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.
- Lektori pro oblast psychologickou. Na základě své odbornosti se na jednotlivých dílčích tématech podílejí: psycholog z oblasti poradenské psychologie, klinický psycholog, speciální pedagog, arteterapeut, psycholog ústavního zařízení.
- Lektor pro oblast medicínskou; pediatr, popř. zdravotní sestra (pro dílčí témata, například péče o dítě, péče o nemocné). V této oblasti je možno využít spolupráce lékařů v kojeneckých ústavech.
- Lektor pro oblast sociálně-právní. Na základě své odbornosti se na jednotlivých dílčích tématech podílejí: právník, sociální pracovník se zvláštní odbornou způsobilostí v sociálně-právní ochraně dětí a praxí v dané oblasti, dávkový specialista úřadu práce.

Pokud šlo o zapojení pracovníků krajského úřadu do přípravy, psychologka krajského úřadu se do kurzu zapojovala přímo v rámci psychologické části přípravy, a to víceméně jako pozorovatel, nikoliv jako lektor. Tato praxe jí umožňovala lépe poznat účastníky kurzu a napomáhat v rozhodování při hledání vhodných pěstounů pro konkrétní děti. Psycholožka se přípravě v tomto rozsahu účastnila u pěstounů vždy, u osvojitelů dle požadavků garanta (není to typické). Sociální pracovníce krajského úřadu lektorovaly kurz v části sociálně-právní. Rozsah lektorské účasti zaměstnanců krajského úřadu se však od roku 2013 zvýšil (dnes pokrývá 28 hodin v rámci psychologického a sociálně-právního bloku u žadatelů o osvojení nebo svěřeni dítěte do pěstounské péče a 42 hodin v případě budoucích pěstounů na přechodnou dobu) Jedním z důvodů zintenzivnění participace pracovníků krajského úřadu na přípravě je podle vyjádření kraje i finanční úspora v situaci, kdy pracovníce lektorují v rámci své pracovní doby a pracovní náplně.

Účastníci přípravy byli povinni přípravu absolvovat v plném rozsahu, absence se netolerovala (resp. maximálně např. 1 hodina v mimořádné situaci). Pokud žadatelé na některou část přípravy chybí, jsou zařazeni na tuto část do skupiny s dalším během přípravy. Příprava byla rozložena do dvou víkendů (vždy pátek až neděle, resp. pátek až sobota, celkem 5 dnů). Jeden z těchto dnů byl věnován návštěvě kojeneckého ústavu, resp. dětského domova. Účelem návštěvy v zařízení bylo seznámení pěstounů a osvojitelů s charakteristikami a specifiky dětí vyrůstajících v ústavní péči i s prostředím, ve kterém děti vyrůstají. K tomuto tématu měl na místě také přednášku vedoucí zařízení.

Již v roce 2013 byl obsah a průběh kurzu zakotven v koncepci příprav, která je však pouze interním materiálem krajského úřadu (ten jej nedává k dispozici). Koncepce je podkladem pro práci garanta přípravy (externí pracovník na dohodu o provedení práce), který si dle koncepce sestavuje odborný tým a v závěru přípravy dle nastavené struktury zpracovává závěrečnou zprávu o přípravě pro psycholožku krajského úřadu. Koncepce přípravných kurzů se každoročně upravuje a mění dle aktuální legislativy a dle zpětné vazby od účastníků přípravy.

Krajský úřad Ústeckého kraje v současné době vychází při přípravách ze schválené **Koncepce Krajského úřadu Ústeckého kraje – přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů**, která v jednotlivých bodech rozpracovává požadavky na žadatele o náhradní rodinnou péči podle jednotlivých forem péče. Ta vznikla v rámci projektu Podpora náhradní rodinné péče v Ústeckém kraji realizovaného za podpory Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost v letech 2014 až 2015.

Příprava je rozdělena do samostatných skupin podle jednotlivých forem náhradní rodinné péče. Tematicky příprava vychází z § 3 prováděcí vyhlášky. Skládá se z několika bloků:

- a) medicínský (podle údajů z roku 2013 3 až 5 hodin),
- b) sociálně-právní (8 hodin),
- c) psychologický (21 až 23 hodin),
- d) návštěva kojeneckého ústavu (2 hodiny),
- e) beseda s osvojiteli, pěstouny nebo pěstouny na přechodnou dobu (podle formy náhradní rodinné péče, doba trvání 4 hodiny).

Příprava pěstounů na přechodnou dobu zahrnuje kromě výše uvedených okruhů ještě speciální přípravu k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu, a to v rozsahu 20 hodin psychologických témat, 2 hodiny medicínských a 2 hodiny sociálně-právních témat. Doba

příprav odpovídá zákonem stanoveným limitům, u zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu je mírně delší (76 hodin). Absence na přípravách není ze strany krajského úřadu tolerována. U **druhožadatelů** je doba opakované přípravy stanovena shodně na 10 hodin. **Děti žijící v domácnosti žadatele** jsou připravovány od 3 let věku individuální formou na krajském úřadu nebo v domácnosti žadatele.

Obvyklý počet účastníků příprav na jednom kurzu se pohybuje kolem 14 osob (7 párů). Minimální počet účastníků byl 11 osob (údaj odpovídající počtu proškolených zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu v jediném kurzu pro tuto formu péče realizovaném v Ústeckém kraji v roce 2016). Krajský úřad, který je sám pořadatelem příprav, považuje tyto kapacity logicky za dostačující.

Kvalita příprav je monitorována prostřednictvím zpětnovazebních dotazníků a rozhovorů s účastníky příprav. Krajský úřad přípravy pravidelně vyhodnocuje a promítá závěry vyhodnocení do úprav zmíněné koncepce. Kvalitativní důvody a nespokojenost s dřívějším externím dodavatelem příprav byly i příčinou, proč Krajský úřad Ústeckého kraje přistoupil k poměrně netypickému řešení a zajišťuje přípravy sám s vytipovaným multidisciplinárním týmem odborníků.

3.4. Přípravy k přijetí dítěte do rodiny z pohledu účastníků a absolventů.

Zpracovatel Analýzy kvality příprav a následného vzdělávání provedl rozsáhlé dotazníkové šetření mezi dvěma skupinami respondentů. Jde jednak o žadatele, kteří v současné době procházejí přípravami a jednak o absolventy příprav, kteří již pečují o dítě a mohou proto zhodnotit přínos příprav pro jejich pozdější péči o svěřené dítě.

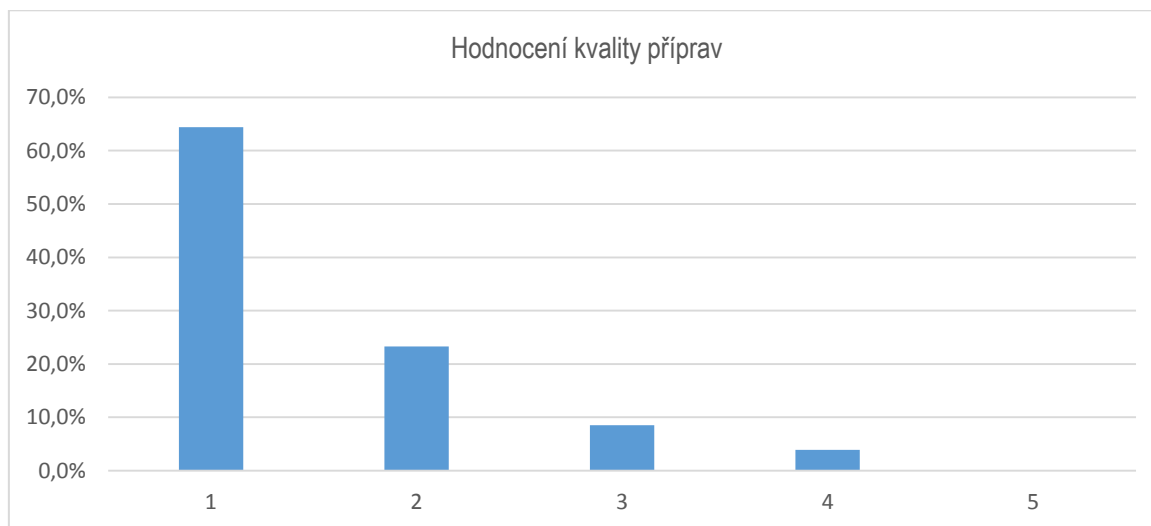
3.4.1. Výzkum mezi účastníky příprav

Jak již bylo uvedeno výzkumu se zúčastnilo celkem 94 respondentů za 4 krajů České republiky⁵⁶ (47 jako účastníci „párové přípravy“, 4 „samožadatelé, v případě páru byla započtena pouze jedna odpověď), kteří právě procházejí procesem příprav nebo odborného posuzování. Účastníci příprav byli osloveni prostřednictvím organizací, u nichž procházejí přípravou, své odpovědi však sdělovali formou on-line dotazníku. V 86,4 % šlo o prvožadatele. 51 % se připravovalo na osvojení dítěte, 35,3 % na přijetí dítěte do pěstounské péče a 13,7 % na pěstounskou péči na přechodnou dobu. Respondenti byli dotazováni na úroveň podpory od různých aktérů systému péče o ohrožené děti před a po

⁵⁶ Kraje: Moravskoslezský, Jihomoravský, Pardubický a Královéhradecký.

podání žádosti, na hodnocení kvality příprav a jednotlivých témat, lektory příprav a podobně. Celkově je předpokládaný přínos příprav pro budoucí výkon náhradní rodinné péče jejími účastníky hodnocen velmi kladně, za vysoce přínosnou ji považuje 78,4 % respondentů (viz graf č. 1).

Graf č. 1: Hodnocení kvality přípravy z hlediska jejího předpokládaného přínosu pro výkon náhradní rodinné péče účastníky příprav (1 velmi přínosná – 5 nic mi nepřinesla)⁵⁷

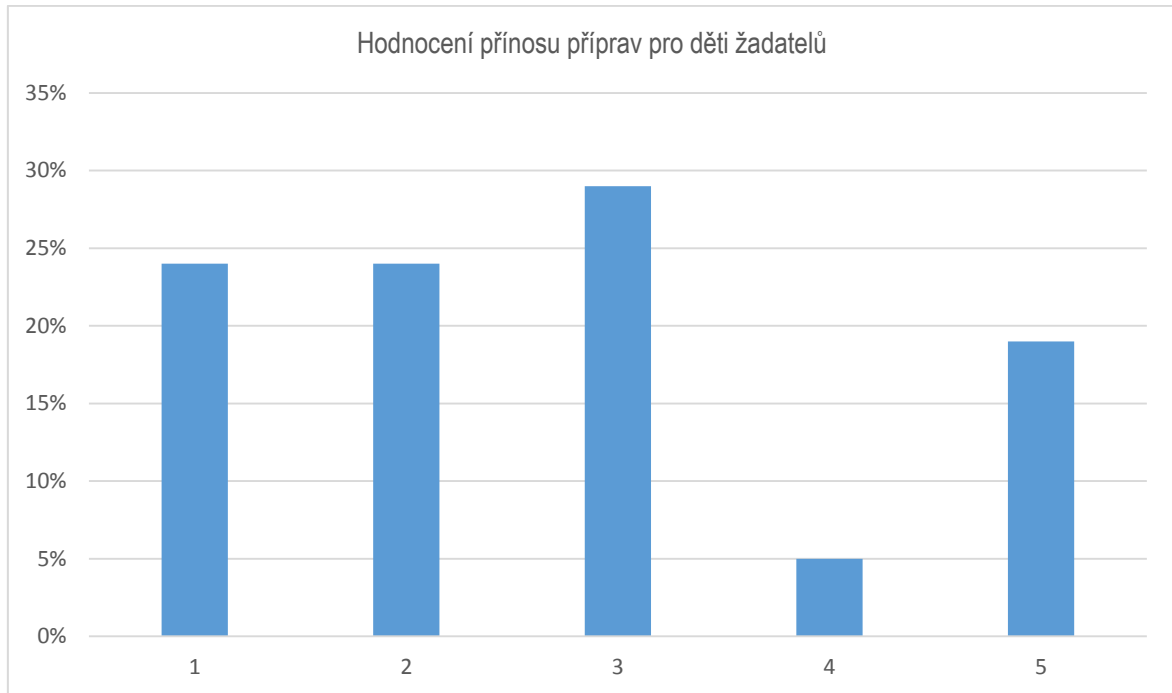

Je nutno podotknout, že jde o přínos předpokládaný. V případě druhožadatelů však bylo hodnocení přínosu příprav obdobné (71 % ji hodnotilo nejvyšším stupněm přínosnosti). Významně hůře je hodnocen **přínos příprav pro děti žadatelů** (na tuto otázku odpovídali pouze žadatelé, jejichž děti se příprav účastnili). Pouze polovina žadatelů považuje účast jejich dětí na přípravách za velmi nebo spíše přínosnou. Téměř třetina žadatelů má k této záležitosti neutrální postoj a celkem 19 % respondentů považuje přípravy dětí za zcela nepřínosné (viz graf č. 2).

Graf č. 2: Hodnocení přínosu přípravy pro děti žijící v rodině žadatele (1 velmi přínosná – 5 nic mu nepřinesla)⁵⁸

⁵⁷ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

⁵⁸ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

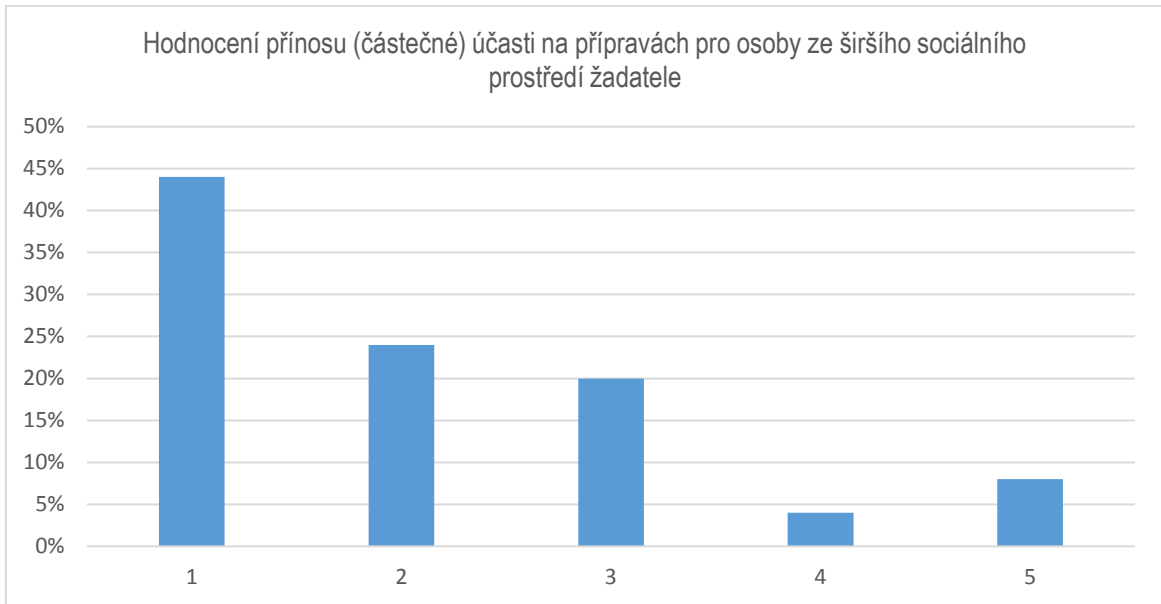

Výrazně pozitivněji byla žadateli o náhradní rodinnou péče hodnocena účast dalších osob na části příprav (jak bylo zmíněno, v některých modelech příprav jsou alespoň na jedno společné setkání zvány také osoby ze sociálního prostředí žadatele, členové širší rodiny, známí a další důležité osoby z hlediska jeho vztahu k žadateli). V tomto případě převažují kladné odpovědi (viz graf č. 3).

Graf č. 3: Hodnocení přínosu přípravy (resp. účasti na části příprav) pro osoby ze širšího sociálního prostředí žadatele (1 velmi přínosná – 5 nic mu nepřinesla)⁵⁹

⁵⁹ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

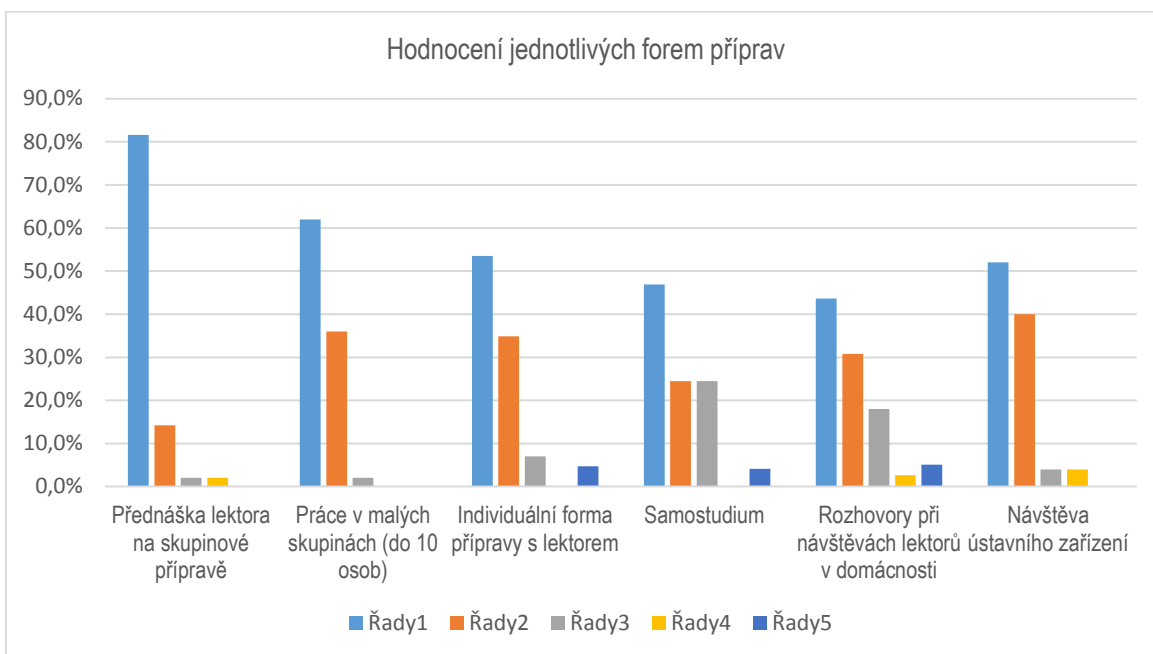

Další okruh otázek se týkal forem příprav a jejich lektorského zajištění. Naprostá většina účastníků příprav se v průběhu přípravných kurzů setkala s různými vzdělávacími technikami (přednášky na skupinových přípravách, práce v malých skupinách, samostudium). U 76 % respondentů byly rovněž realizovány návštěvy lektorů v domácnosti žadatele. Z hlediska jednotlivých forem přípravy (viz graf č. 4) považují účastníci za nejpřínosnější přednášky lektorů na skupinové přípravě (průměrné hodnocení 1,24 u osob, které se s touto formou vzdělávání v rámci příprav setkaly), a dále práci v malých skupinách do 10 osob (průměrné hodnocení 1,4). Za relativně nejméně přínosné jsou považovány rozhovory s lektory v domácnosti (průměrné hodnocení 1,94) a samostudium (průměrné hodnocení 1,83). Návštěvy ústavního zařízení se zúčastnila pouze polovina respondentů (jak bylo uvedeno, na rozdíl od minulosti již nejde o automatickou součást příprav). Respondenti, kteří se této návštěvy zúčastnili, ji v porovnání s ostatními metodami přípravy hodnotí relativně průměrným způsobem (hodnota přínosu 1,6).

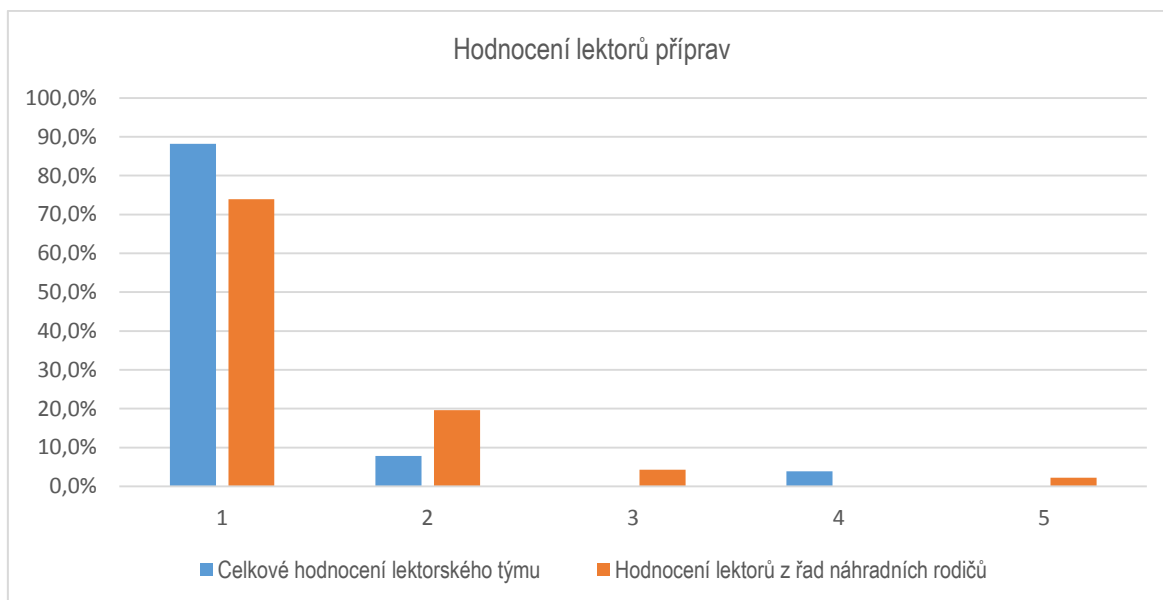
Graf č. 4: Hodnocení jednotlivých forem přípravy z hlediska přínosnosti (1 velmi přínosná –

5 nic mi nepřinesla)⁶⁰

Respondenti měli také možnost vyjádřit se k celkové kvalitě lektorů příprav (viz graf č. 5).

Graf č. 5: Hodnocení lektorů přípravy ze strany žadatelů (1 nejlepší hodnocení – 5 nejhorší hodnocení).⁶¹

⁶⁰ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

⁶¹ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Ta byla hodnocena velmi pozitivně (88,2 % respondentů ji označila nejvyšší známkou, tj. 1). Speciální otázka pak směřovala k hodnocení zkušených náhradních rodičů jako lektorů (s těmito lektory se setkalo celkem 90,2 % respondentů). Také v případě těchto lektorů převažuje pozitivní hodnocení, je však překvapivé, že je poněkud horší než celkové hodnocení celého lektorského týmu.

Časový rozsah příprav hodnotila naprostá většina respondentů (80,4 %) jako odpovídající. Pouze v jediném případě byla hodnocena jako nedostatečná, v 17,6 % naopak jako příliš vysoká. Co se týče témat příprav, jen zcela ojediněle se objevovaly návrhy na jejich doplnění o další problematiku. Žádné z témat příprav nebylo hodnoceno jako zbytečné. Celkově tedy převažuje **kladné hodnocení kvality příprav** z hlediska jejich účastníků.

3.4.2. Výzkum mezi „absolventy“ příprav (pečujícími osobami)

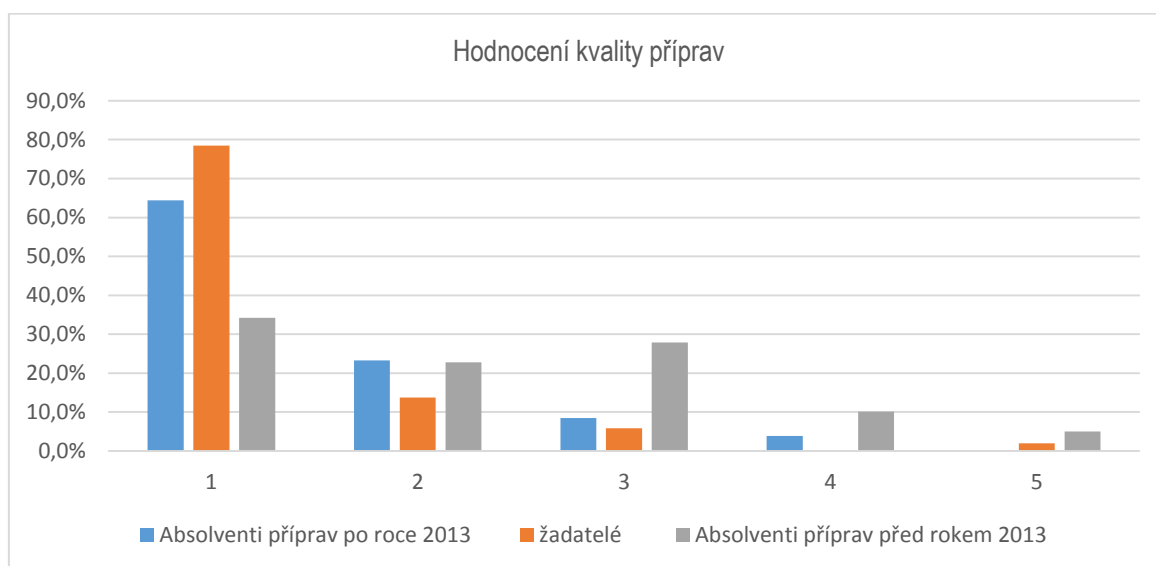
Výsledky výzkumu mezi současnými účastníky příprav byly porovnány s názory osob, které prošly přípravami po roce 2013 a v současné době již pečují o dítě formou náhradní rodinné péče. Zde byla skupina respondentů mnohem širší, pokrývá všechny regiony České republiky a názory vychází z reálné zkušeností s péčí o děti formou náhradní rodinné péče. Šlo celkem o 250 respondentů, kteří žili ve 129 pěstounských rodinách (v případě manželů nebo partnerů byla započtena jedna odpověď za rodinu). Naprostá většina těchto náhradních rodičů pečovala o jedno dítě, pouze 10 % respondentů o 2 děti a 1,5 % o tři a více dětí. Mezi respondenty bylo 26,7 % osob, které absolvovali přípravy opakovaně (jako druhožadatelé). Průměrný věk respondentů byl 47 let (nejmladší 32 let, nejstarší 69). Věk většiny respondentů (75 %) se pohyboval mezi 40 až 55 lety. Jde o údaje, které vypovídají o faktu, která věková skupina prochází v České republice nejčastěji přípravami k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. Aktivněji se výzkumu (s ohledem na celkové počty těchto osob v České republice) účastnili pěstouni na přechodnou dobu (27,8 % respondentů). Ostatní respondenti byli pěstouny dítěte, mezi účastníky příprav se však objevilo i 5 osobně pečujících poručníků, kteří prošli tzv. dobrovolnou přípravou.

Pečujícím osobám byly pokládány podobné otázky jako stávajícím účastníkům příprav. Detailněji však byl zkoumán přínos jednotlivých témat příprav pro jejich pozdější výkon péče. S ohledem na velkou šíři témat školených v rámci příprav bylo vybráno několik tematických bloků, které odpovídají obsahu příprav upraveného § 3 prováděcí vyhlášky. Zpracovatel analýzy měl k dispozici rovněž skupinu 79 respondentů, kteří absolvovali

přípravu před rokem 2013 (nejhlouběji v minulosti v roce 1994). Odpovědi osob, které prošly přípravami po roce 2013 tak bylo možno konfrontovat nejenom s názory osob, které se dnes na náhradní rodičovství připravují, ale (spíše však orientačně) také pěstounů, kteří prošli přípravami před delší dobou.

První otázkou bylo **celkové hodnocení příprav z hlediska přínosu pro budoucí výkon náhradní rodinné péče**. Hodnocení osob, které prošly přípravami po roce 2013 a již pečují o svěřené dítě, bylo mírně horší než u stávajících účastníků příprav, ale přesto výrazně lepší než u osob, které absolvovaly přípravy před rokem 2013 (viz graf č. 6). Pozitivně hodnotilo přípravy 87,7 % jejich absolventů, zatímco u skupiny osob, které prošly přípravou před rokem 2013 to bylo pouze 57 %.

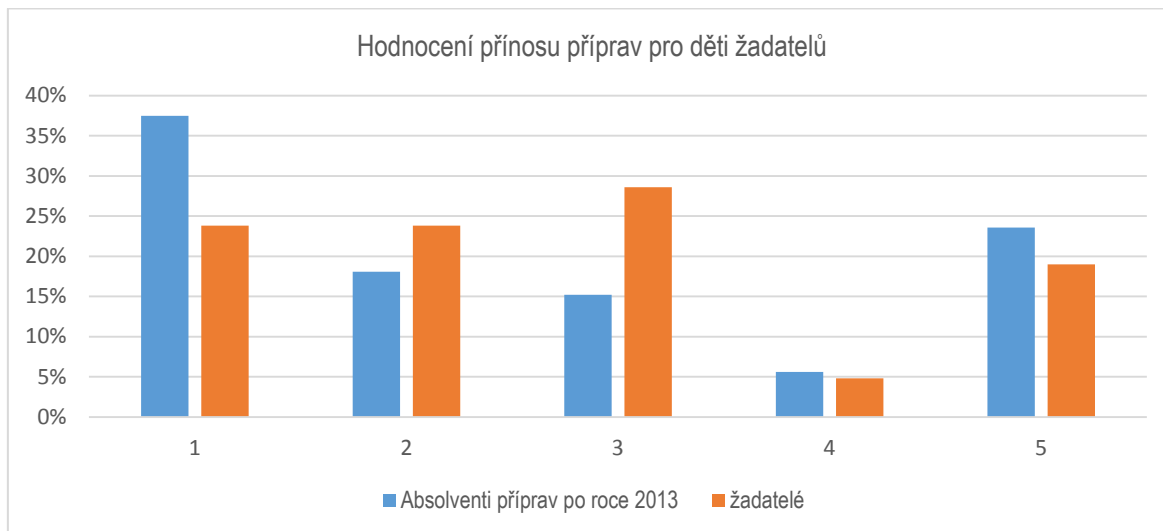
Graf č. 6: Hodnocení kvality přípravy z hlediska jejího přínosu pro výkon náhradní rodinné péče účastníky příprav (1 velmi přínosná – 5 nic mi nepřinesla)⁶²

Další oblastí zkoumání bylo hodnocení **přínosu příprav pro děti žijící v rodině žadatele**. Zde chybí srovnání s osobami, které absolvovaly přípravy před rokem 2013, neboť systematické přípravy dětí byly do českého systému náhradní rodinné péče zavedeny až novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí účinnou od 1. ledna 2013. Pečující rodiče hodnotí přípravu vlastních dětí s odstupem času pozitivněji, než současní účastníci příprav (viz graf č. 7). Kladně ji hodnotilo více než polovina osob, které prošly přípravou v letech 2013 až 2016 a pečují o dítě.

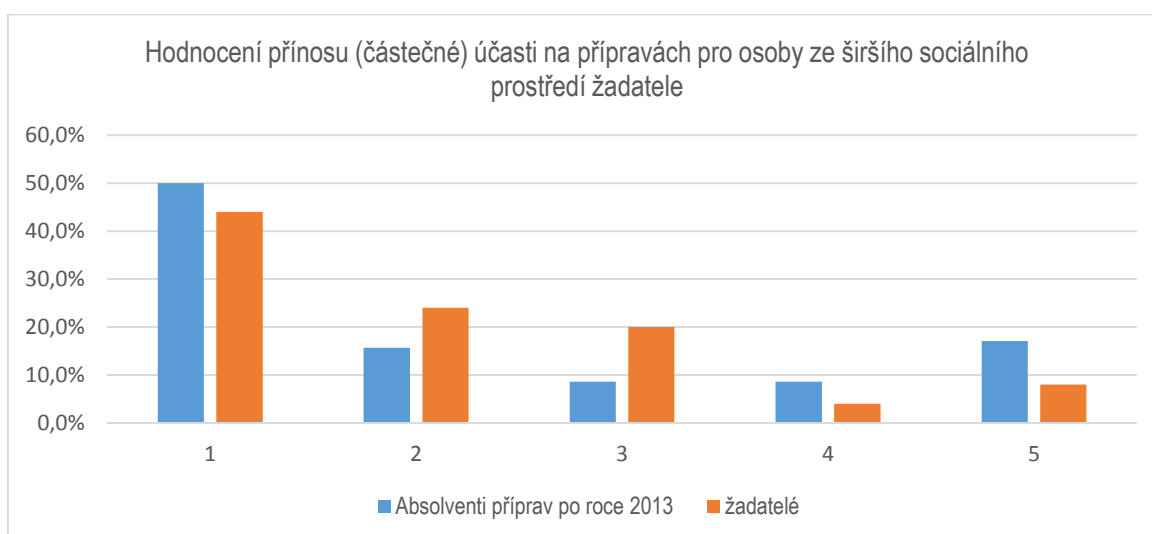
⁶² Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Graf č. 7: Hodnocení přínosu přípravy pro děti žijící v rodině žadatele z pohledu pečujících osob, které absolvovaly přípravu po roce 2013 (1 velmi přínosná – 5 nic mu nepřinesla)⁶³

Hodnocení přínosu přípravy pro **osoby ze širšího sociálního prostředí žadatele** mohla provést pouze cca polovina žadatelů. Příprav se totiž často účastní pouze sami žadatelé, případně jejich děti. Tam, kde přípravy účast těchto osob zahrnují, je hodnocena ve více než polovině případů pozitivně (viz graf č. 8).

Graf č. 8: Hodnocení přínosu přípravy (resp. účasti na části příprav) pro osoby ze širšího sociálního prostředí žadatele z pohledu pečujících osob, které absolvovaly přípravu po roce 2013 (1 velmi přínosná – 5 nic mu nepřinesla)⁶⁴

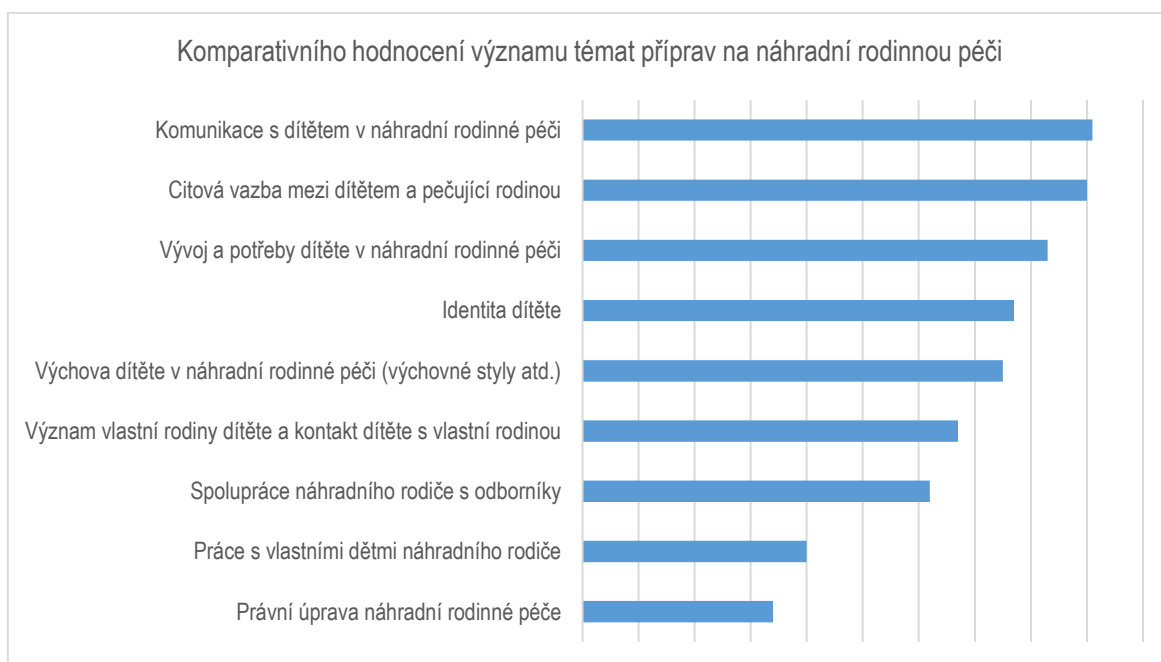

⁶³ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

⁶⁴ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Podrobněji než u současných účastníků příprav, byla v případě pečujících osob sledována otázka přínosu (významu) jednotlivých témat přípravy pro další péči o dítě. Jako nejpřínosnější jsou vnímána témata spojená s citovou vazbou mezi náhradními rodiči a svěřeným dítětem, komunikací s tímto dítětem a jeho vývojovými potřebami. Relativně nižší význam je přikládán otázkám kontaktu dítěte v pěstounské péči s jeho vlastní rodinou, spolupráce pěstounů s odborníky, „práce“ pěstounů s jejich vlastními dětmi a právní úpravy náhradní rodinné péče (viz graf č. 9).

Graf č. 9: Komparace významu jednotlivých témat přípravy přijetí dítěte do náhradní rodinné péče z pohledu pečujících osob, které absolvovaly přípravu po roce 2013.⁶⁵

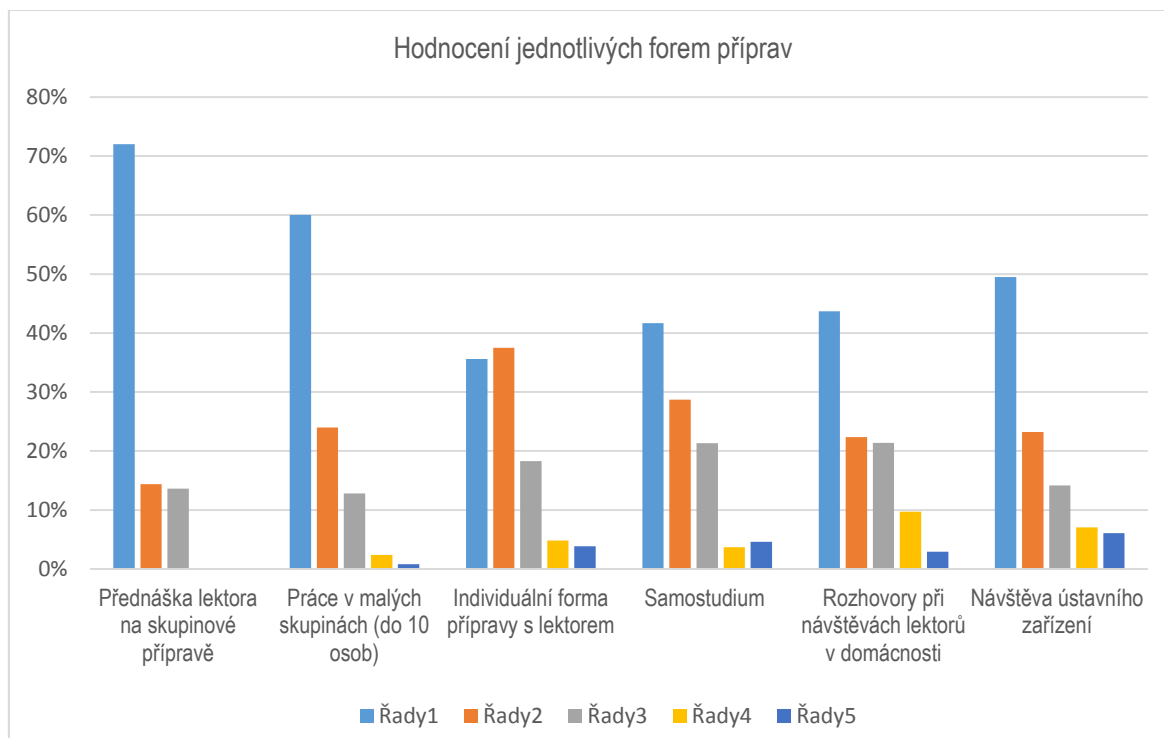

Byl rovněž zkoumán názor pečujících osob na jednotlivé vzdělávací formy příprav. Podobně jako současní účastníci příprav považují i absolventi po roce 2013 za nejpřínosnější přednášky lektorů na skupinové přípravě (průměrné hodnocení 1,4 u osob, které se s touto formou vzdělávání v rámci příprav setkaly), a dále práci v malých skupinách do 10 osob (průměrné hodnocení 1,6). Za relativně nejméně přínosné jsou považovány rozhovory s lektory v domácnosti (průměrné hodnocení 2,1) a samostudium (průměrné hodnocení 2,0). Na rozdíl od současných účastníků se návštěvy ústavního zařízení zúčastnila většina osob, které prošly po roce 2013 přípravou (76,7 % respondentů). Respondenti, kteří se této návštěvy zúčastnili, ji v porovnání s ostatními

⁶⁵ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

metodami přípravy hodnotí rovněž jako méně přínosnou (hodnota přínosu 2,0). Celkově lze říci, že již pečující náhradní rodiče hodnotí význam jednotlivých vzdělávacích metod kritičtěji než současní účastníci příprav. Grafické znázornění údajů je uvedeno v grafu č. 10.

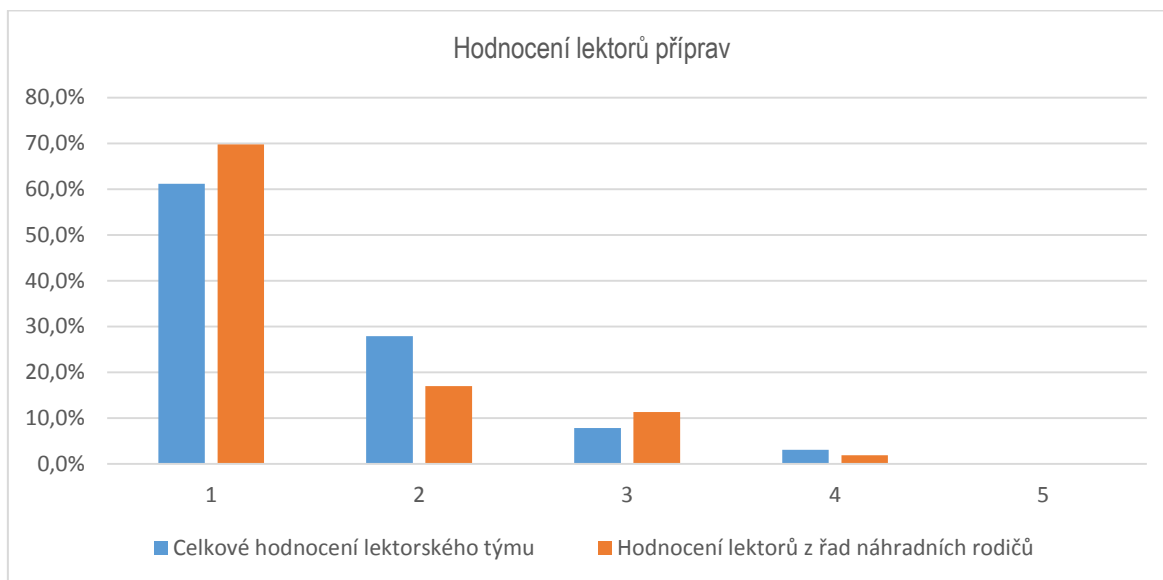
Graf č. 10: Hodnocení jednotlivých forem příprav pečujícími osobami, které absolvovaly přípravy po roce 2013, z hlediska přínosnosti pro náhradní rodinnou péči (1 velmi přínosná – 5 nic mi nepřinesla)⁶⁶

Další otázka směřovala k hodnocení kvality lektorů příprav, přičemž byl zvláště hodnocen přínos zkušených náhradních rodičů jako lektorů. Celkové hodnocení lektorského týmu je horší než u stávajících absolventů příprav (61,2 % nejvyššího hodnocení oproti 88,2 % u současných účastníků příprav). Pozitivněji než budoucí náhradní rodiče v přípravách, hodnotili pečující osoby význam a kvalitu již zkušených náhradních rodičů jako lektorů příprav. Tito lektori měli více nejlepších hodnocení, než lektorský tým jako celek (viz graf č. 11).

⁶⁶ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Graf č. 11: Hodnocení lektorů přípravy ze strany pečujících osob, které absolvovaly přípravu po roce 2013 (1 nejlepší hodnocení – 5 nejhorší hodnocení).⁶⁷

Hodnocení **časového rozsahu příprav** bylo ze strany pečujících osob obdobné jako u současných účastníků příprav. Naprostá většina respondentů (87,6 %) ho hodnotila jako odpovídající. Pouze 1,8 % respondentů ho považovalo za nedostatečný, pro 12,4 % pečujících osob byl naopak příliš vysoký.

Již byla několikrát zmíněna otázka diskontinuity mezi ukončenou přípravou a další podporou (vzděláváním) pečující osoby. Analýza kvality příprav z tohoto důvodu (orientačně) zkoumala, jaká doba u respondentů uplynula mezi ukončením přípravy a přijetím prvního dítěte do péče. Průměrná doba činila u pečujících osob, které prošly přípravou, více než 7 měsíců. U cca 17,6 % žadatelů však byla delší než jeden rok od ukončení přípravy (v extrémních případech šlo i o několik let).

3.5. Shrnutí

3.5.1. Způsob organizace příprav

Z celkového přehledu organizačního zajištění příprav vyplývá, že existují **dva základní přístupy k zajištění příprav žadatelů** o náhradní rodinnou péči. V polovině krajů jsou přípravy zajišťovány buď výhradně nebo z větší části organizacemi zřizovanými kraji.

⁶⁷ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Pouze v 4 krajích je zajištění příprav přeneseno na nestátní subjekty. V Hlavním městě Praha je uplatňována kombinace obou typů poskytovatelů. (viz tabulka č. 3). Od roku 2013, kdy byla zpracována poslední analýza, tak došlo pouze k minimálnímu posunu (tehdy zajišťovaly přípravy krajské příspěvkové organizace v 9 krajích). Specifická je situace v Ústeckém kraji, kde zajišťuje přípravy přímo krajský úřad a ve Zlínském kraji, jde dochází k přesunu kompetencí zajišťovat přípravy na krajskou organizaci.

Tabulka č. 3: Přehled podílu organizací zřizovaných kraji, nestátními subjekty a krajskými úřady na celkové kapacitě příprav v daném regionu (v %).⁶⁸

Region	Organizace zřizované kraji	Nestátní subjekty	Krajský úřad
Hlavní město Praha	60	40	0
Jihočeský kraj	0	100	0
Jihomoravský kraj	0	100	0
Karlovarský kraj	100	0	0
Kraj Vysočina	0	100	0
Královéhradecký kraj	0	100	0
Liberecký kraj	100	0	0
Moravskoslezský kraj	100	0	0
Olomoucký kraj	100	0	0
Pardubický kraj	100	0	0
Plzeňský kraj	100	0	0
Středočeský kraj	95	5	0
Ústecký kraj	0	0	100
Zlínský kraj	25	75	0

V 6 krajích je „dodavatel“ přípravy vybírán na základě veřejné zakázky. V některých případech je jediným hodnotícím kritériem cena (zájemce však musí naplnit podmínky odbornosti stanovené krajským úřadem), jako například v Jihomoravském kraji. Pouze v některých krajích jsou hodnocena i kvalitativní kritéria. Průměrná cena za přípravu (tzn. veškeré náklady spojené s proškolením žadatele v zákonem stanoveném časovém rozsahu) činí dle sdělení jednotlivých krajských úřadů⁶⁹:

⁶⁸ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

⁶⁹ Přehled odhadu nákladů podle jednotlivých krajů je uveden v tabulce č. 4.

- a) v případě **žadatele o osvojení cca 9 800 Kč** („párová“ příprava 15 400 Kč za pár žadatelů), rozpětí uváděných nákladů se pohybuje od 2 660 Kč do 50 907 Kč za přípravu žadatele;
- b) v případě **žadatelů o svěřeni dítěte do pěstounské péče cca 9.860 Kč** (15 430 Kč za pár žadatelů), rozpětí se pohybuje od 2 730 Kč do 52 221 Kč;
- c) v případě žadatelů o **zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu 14 300 Kč** (20 723 Kč za pár žadatelů) rozpětí se pohybuje od 4 100 Kč do 77 279 Kč.

Tabulka č. 4: Přehled průměrných nákladů na přípravu žadatelů o náhradní rodinnou péči v jednotlivých krajích (údaj v Kč za rok 2016)⁷⁰

Region	Žadatelé o osvojení		Žadatelé o pěstounskou péči		Žadatelé o PPPD	
	1 žadatel	párová příprava	1 žadatel	párová příprava	1 žadatel	párová příprava
Hlavní město Praha	5000	10000	5000	10000	5000	10000
Jihočeský kraj	6500	13000	6500	13000	10000	20000
Jihomoravský kraj	3500	7000	4200	8400	6250	12500
Karlovarský kraj	9000	18000	9000	18000	11000	11000
Kraj Vysočina	4800	9600	4800	9600	7200	14400
Královéhradecký kraj	4700	9400	4850	9700	7500	15000
Liberecký kraj	50907	50907	52221	52221	77279	77279
Moravskoslezský kraj	3800	7600	3800	7600	4800	9600
Olomoucký kraj	10722	22184	10722	22184	18222	29684
Pardubický kraj	10000	20000	10000	20000	13000	26000
Plzeňský kraj	nevedl	nevedl	nevedl	nevedl	nevedl	nevedl
Středočeský kraj	6000	12000	4500	9000	7500	15000
Ústecký kraj	2660	5320	2730	5460	4110	8220
Zlínský kraj	nevedl	nevedl	nevedl	nevedl	nevedl	nevedl
Průměr ČR⁷¹	9800	15400	9900	15400	14300	20700

⁷⁰ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

⁷¹ Zaokrouhleno na celé stokoruny.

Výše uvedené náklady je nutno považovat za kvalifikovaný odhad, protože exaktně lze cenu zjistit právě pouze u organizací, jimž je příprava hrazena na základě faktury nebo veřejné zakázky. U organizací zřizovaných kraji zkreslují celkové náklady ještě další aktivity organizace, které jsou rovněž hrazeny příspěvkem zřizovatele.

Při využití standardních pravidel veřejných zakázek pro výběr realizátora příprav je jak ze strany krajských úřadů, tak pověřených osob, vnímána jako problematická **preferencí ceny jako rozhodujícího kritéria výběru**. V rámci vypsané veřejné zakázky lze sice definovat určité požadavky na složení týmu, metodologii příprav, zkušenosti žadatele atd., ty však zpravidla pouze upřesňují rámeček stanovený podmínkami pro vydání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Zařazení dalších hodnotících (kvalitativních) kritérií může být vnímáno jako subjektivní či diskriminační. Uvedené údaje jsou tedy podmínkou pro samotnou účast v soutěži (uchazeč musí tyto skutečnosti doložit), nejsou však hodnoceny jako kritérium výběru. Tato skutečnost vyplývá z převažujícího výkladu platné právní úpravy veřejných zakázek, která vylučuje využití „subjektivních“ kritérií hodnocení. V humanitních oblastech je však jediným „hmatatelným“ ukazatelem právě nabídková cena.

Analýza kvality příprav a následného vzdělávání zmapovala rovněž formy vzdělávání osob, které procházejí přípravami opakovaně („**druhožadatelé**“) a **dětí žijících v domácnosti žadatele**. Zjistila, že přístupy v jednotlivých krajích jsou poměrně rozdílné. U opakovaných příprav žadatelů 8 krajů stanovuje rozsah příprav individuálně. Doba přípravy se pohybuje od několika hodin až po faktické (nové) absolvování celého rozsahu příprav (v Olomouckém kraji v případě žadatelů, od jejichž minulé přípravy uplynulo delší časové období). 5 krajů stanovuje rozsah příprav pro všechny „druhožadatele“ jednotně, a to v rozsahu od 4 do 24 hodin. V Kraji Vysočina přípravy druhožadatelů neprobíhají.

Přípravy dětí žadatelů jsou realizovány zpravidla pro děti ve věku od 3 až 6 let. Při volbě formy přípravy se zohledňuje věk dítěte. Nežádka tyto přípravy probíhají přímo v běžném prostředí dítěte (například v Královéhradeckém kraji jde pouze o rozhovor s dítětem v domácnosti). Skupinové přípravy dětí probíhají zpravidla v samostatných skupinách určených pouze dětem (v některých krajích jsou i tyto skupiny členěny podle jednotlivých věkových kategorií, samostatně pro mladší a starší děti). Časový rozsah příprav dětí žijících v domácnosti žadatelů se pohybuje od 2 do 18 hodin. Přehled přístupů jednotlivých krajů k přípravám dětí (a také přípravám tzv. druhožadatelů) je uveden v tabulce č. 5.

Tabulka č. 5: Přehled způsobu přípravy tzv. „druhožadatelů“ a dětí žijících v rodině žadatele v jednotlivých krajích ČR.⁷²

Region	Druhožadatelé		Děti žijící v domácnosti žadatele		
	Způsob stanovení délky přípravy	Obvyklá doba přípravy (hod.)	Věk, od něhož je příprava realizována	Forma přípravy	Doba přípravy (hod.)
Hlavní město Praha	Individuálně	8	4 až 5 let	skupinová (pouze děti)	3-4
Jihočeský kraj	Jednotně	4	cca od 3 let	skupinová (pouze děti)	Individuální
Jihomoravský kraj	individuálně	0,5	od 3 let	skupinová (pouze děti), individuální	5
Karlovarský kraj	Individuálně	18	Od 6 let	skupinová (s dospělými)	18
Kraj Vysočina	Neprobíhá	0	Od 4 let	individuální, skupinová (děti)	Individuální
Královéhradecký kraj	Jednotně	24	-	rozhovory s dětmi v domácnosti	-
Liberecký kraj	Individuálně	10	Od 5 let	skupinová (s dospělými)	2
Moravskoslezský kraj	Individuálně	10 až 20	Od 4 až 5 let	skupinová (pouze děti)	4-6
Olomoucký kraj	individuálně	až 48	Od 3 let	Individuálně v domácnosti	-
Pardubický kraj	Individuálně	6	Od 3 let	skupinová (pouze děti), individuální	individuální
Plzeňský kraj	Jednotně	4	Od 6 let	skupinová (pouze děti)	4
Středočeský kraj	jednotně	10	Není stanoveno	Individuální, skupinová (děti)	2
Ústecký kraj	jednotně	10	Od 3 let	Individuální (KrÚ, domácnost)	individuální
Zlínský kraj	Individuálně	15 až 48	Od 3 let	skupinová (s dospělými)	8

3.5.2. Tematický obsah příprav a jejich cíl

V České republice sice neexistovala po dlouhou dobu „jednotná“ metodika příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči, ze zkoumání „klasických“ modelů příprav v jednotlivých krajích však vyplynulo, že jsou v praxi uplatňovány velmi podobné okruhy témat. Jde o logickou reakci na potřeby dětí umisťovaných do náhradní rodinné péče a

⁷² Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

náhradních rodičů, které jsou ve svém základu rovněž shodné. Jde o následující okruhy témat:

- charakteristika dětí v náhradní rodinné péči,
- vývojové potřeby dětí, dopady psychické deprivace atd.,
- specifika výchovy dětí v náhradní rodinné péči (práce s traumaty, ztrátami, projevy deprivace atd.),
- identita dítěte,
- vlastní rodina dítěte a kontakt dítěte s touto rodinou,
- spolupráce náhradních rodičů s odborníky,
- sociálně-právní témata (nároky pečujících osob).

Analýza kvality příprav a následného vzdělávání narazila (stejně jako některé starší výzkumy citované v kapitole 2.1.) na zásadní otázku rozdílného pojetí **cílů přípravy**. Jde o rozdíl v preferenci „diagnostických“ cílů přípravy („odhalit“ skryté motivace žadatelů, zhodnotit jejich předpoklady pro výkon náhradní rodinné péče, vést je k „sebeuvědomění“ atd.) oproti preferenci přípravy jako skutečného „tréninku“ na pozdější výkon náhradní rodinné péče. Tyto přístupy se odrážejí například v různé míře osobní účasti odborníků (psychologové odpovědní za vyšetření žadatele, sociální pracovníci krajského úřadu atd.) odpovědných za odborné posuzování na přípravách, v nárocích na podobu závěrečných zpráv z příprav atd. I v této oblasti dochází k výrazným změnám. Zatímco dřívější systém příprav žadatelů se vyznačoval téměř monopolním postavením organizací zřizovaných krajskými úřady („krajské poradny“), v současné době dochází k mírnému zvyšování podílu a počtu nestátních subjektů pověřených přípravou (buď přímým zadáním přípravy nebo ve formě „subdodávky“ pro krajskou organizaci). Tyto subjekty, které náhradní rodiče často i nadále „doprovází“ na základě uzavřené dohody o výkonu pěstounské péče, vnímají přípravu jako úvodní součást kontinuálního systému vzdělávání, nikoliv jako jednorázovou příležitost budoucí náhradní rodiče „proškolit“ a navíc o nich zjistit co nejvíce informací potřebných pro vydání příslušného správního rozhodnutí.

V kvalitativních rozhovorech se tento rozdílný přístup objevoval při popisu obsahu informací, které jsou žadatelům v rámci přípravy předávány o dětech, jimž je třeba zajistit náhradní rodinnou péči. V „hodnotícím“ přístupu jsou zdůrazňovány negativní průvodní jevy náhradní rodinné péče, ať jde o charakteristiku dětí („*děti, které jsou k dispozici pro náhradní rodinnou péči, vypadají zcela jinak, než si žadatelé představují*“), jejich původ („*vrozená zátěž*“ z rodiny), komplikace kontaktu s rodinou, projevy deprivací, výchovné

problémy ve starším věku atd. Obligátní součástí příprav založených na této koncepci je návštěva ústavního zařízení. Cílem je „přimět“ žadatele, aby sami zvážili, zda skutečně chtějí náhradní rodinnou péči i za těchto podmínek vykonávat („vytvoření prostoru pro žadatele, aby zvážili své možnosti, uvědomili si možné hrozby pro rodinu, jejich vlastní děti atd.“). V rozhovorech s náhradními rodiči bylo ovšem poukazováno na skutečnost, že po těchto „upozorněních“ nenásledoval „návod“, jak se s uvedenými negativními jevy vypořádat.

Ze strany krajských úřadů se ve výzkumu ojediněle objevovaly požadavky na sjednocení systému příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči stanovením osnovy a obsahu jednotlivých bloků příprav (resp. obsahovým minimem jednotlivých forem příprav) a způsobem zajištění příprav (techniky a metody práce; znalosti a dovednosti, kterými by měli disponovat lektori; doporučení k poměru individuální a skupinové práce s účastníky, způsob získávání zpětné vazby od účastníků atd.), případně na zvýšení celkové časové dotace. Obzvláště by měla být podrobnější metodika příprav k dispozici v případě zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu.

3.5.3. Způsob monitoringu kvality příprav

Způsob sledování kvality příprav lze rozdělit do dvou fází. Hodnocení kvality příprav ze strany účastníků (jak žadatelů, tak i odborníků, kteří se příprav účastní) je zpravidla realizováno formou zpětnovazebního dotazníku bezprostředně po skončení příprav. Přináší informaci o tom, jak jsou účastníci s přípravou spokojeni, jak jim vyhovovala témata příprav, jak hodnotí úroveň lektorů, organizačního zajištění atd. Analýza kvality příprav a následného vzdělávání mapovala, jak je tato zpětná vazba zjišťována, jak se pracuje s jejími výstupy a zda tyto výstupy využívá nejenom realizátor příprav, ale rovněž krajský úřad z pozice „veřejného zadavatele“. Ve starších výzkumech⁷³ bylo uváděno, že krajské úřady „kontrolují“ tuto kvalitu především prostřednictvím setkávání a konzultací s pěstounskými rodinami a sociálními pracovníky. I podle současných zjištění se krajské úřady omezují na zjišťování zpětné vazby formou rozhovorů s absolventy příprav případně ve formě zpětnovazebních dotazníků. Sofistikovanější systémy řízení kvality nejsou ze strany zadavatelů (krajských úřadů) využívány (viz tabulku č. 6). V některých krajích je jednou z forem sledování kvality příprav účast pracovníků krajského úřadu na části nebo celém průběhu příprav (buď systémově nebo jednorázově).

---

⁷³ Zmapování a porovnání vnitrostátního systému pěstounské péče, s. 47n.

Daleko zásadnější fází je hodnocení přínosu příprav pro skutečnou praxi (zjištění, zda teoretické poznatky a návky pomohly náhradním rodičům zvládnout situaci příchodu nového dítěte do rodiny a zajistit kvalitní péči o toto dítě). **Systematické sledování kvality příprav v České republice neexistuje.** Příčinou je kompetenční rozdělení rolí mezi krajské úřady, které odpovídají za přípravy žadatelů (§ 11 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí), resp. za zprostředkování náhradní rodinné péče, a obecní úřady obcí s rozšířenou působností, které „sledují vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte“ (§ 19 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Hodnocení kvality příprav by vyžadovalo soustavnou a cílenou spolupráci mezi těmito úrovněmi veřejné správy. Pokud dochází k „následnému“ hodnocení příprav, jde o reakci na případy selhání náhradní rodinné péče. Jen výjimečně však tyto případy mají dopad na metodické vedení příprav či změnu realizátora příprav.

Tabulka č. 6: Způsob monitoringu kvality příprav v jednotlivých krajích a přehled o osobní účasti pracovníků krajských úřadů na přípravách⁷⁴

Region	Způsob zjišťování zpětné vazby od účastníků	Účast pracovníků krajského úřadu na přípravách	Rozsah účasti (hod.)	Další postupy sledování kvality příprav
Hlavní město Praha	Rozhovory s účastníky po vydání rozhodnutí	Částečná	3 až 5	Ne
Jihočeský kraj	Rozhovor s účastníky	Pouze u PPPD (lektori)	10	Kazuisticky
Jihomoravský kraj	Rozhovor s účastníky	Lektori	4	Ne
Karlovarský kraj	Dotazník, rozhovor	Částečná	8	Ano
Kraj Vysočina	Rozhovor s účastníky	Částečná	3	Ne
Královéhradecký kraj	Ne (provádí realizátor)	Namátkově	-	Ne
Liberecký kraj	Rozhovor s účastníky	Částečná	6	Ne
Moravskoslezský kraj	Ne (provádí realizátor)	Namátkově	-	Ne
Olomoucký kraj	Ne (provádí realizátor)	Ne	-	Ne
Pardubický kraj	Dotazník	Úplná	48-72	Ano
Plzeňský kraj	Rozhovor	-	-	Ne
Středočeský kraj	Rozhovor	Ne	-	Ne
Ústecký kraj	Rozhovor, dotazník	Ano	28-42	Ano
Zlínský kraj	Dotazník, rozhovor	Ano	5	Ano

⁷⁴ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí je novým prvkem monitoringu kvality, který zasahuje i do oblasti příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči. Inspekce bylo možno realizovat v plném rozsahu od počátku roku 2015, kdy skončilo dvouleté přechodné období pro zavádění standardů kvality sociálně-právní ochrany u pověřených osob. Jak vyplynulo ze zjištění této analýzy, v řadě krajů prozatím tyto inspekce neproběhly. Pokud ano, nezjistily žádné kvalitativní nedostatky, na něž by musely krajské úřady jako zadavatelé příprav reagovat.

4. Analýza stavu následného vzdělávání pěstounů

4.1. Úvod

V části věnované následnému vzdělávání pěstounů se tato Analýza kvality příprav a následného vzdělávání věnuje několika tématům:

- f) formám vzdělávání užívaným v současné době při následném vzdělávání pěstounů,
- g) způsobu zajištění vzdělávání (zda jde o vlastní činnost „doprovázejících organizací“ nebo o vzdělávání zajišťovaném externími subjekty), personálním zajištěním následného vzdělávání (profily lektorů atd.),
- h) následného vzdělávání a hodnocení jejich přínosu pro výkon náhradní rodinné péče z hlediska různých aktérů systému náhradní rodinné péče,
- i) způsobu plánování následného vzdělání, posloupnostmi a návaznostmi mezi jednotlivými poskytovateli služeb pro pěstounské rodiny,
- j) popisu systému hodnocení kvality a efektivity následného vzdělávání.

Výzkum byl proveden mezi obecními úřady obcí s rozšířenou působností, které uzavírají dohody o výkonu pěstounské péče, pověřenými osobami a rovněž mezi cílovými skupinami vzdělávacích procesů v oblasti náhradní rodinné péče.

4.2. Formy následného vzdělávání pěstounů

Analýza kvality příprav a následného vzdělávání zkoumala, jaký **podíl následného vzdělávání** je zajišťován vlastními aktivitami subjektu, který uzavírá dohody o výkonu pěstounské péče, a jaký podíl externími subjekty. Byly přitom sledovány rozdíly v přístupech obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a pověřených osob (viz tabulku č. 7). Zatímco obecní úřady obcí s rozšířenou působností zajišťují vlastními kapacitami pouze necelých 30 % vzdělávacích kapacit, u pověřených osob je tomu přesně opačně (téměř 80 % vzdělávání je zajišťováno vlastní činností pověřené osoby).

Tabulka č. 7: Podíl vzdělávání zajišťovaný vlastní činností subjektu uzavírajícího dohody o výkonu pěstounské péče v roce 2016⁷⁵

Subjekt	Vlastní vzdělávací činnost (%)	Vzdělávání zajišťované externími subjekty (%)
Obecní úřady ORP	29,5	70,5
Pověřené osoby	78,7	21,3

⁷⁵ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

V případě zajišťování vzdělávání externími subjekty bylo zkoumáno, jakým způsobem jsou vybírány. Výzkum zkoumal, nakolik jsou do tohoto procesu zapojeni sami pěstouni a jak často se využívají výběrová řízení formou veřejné zakázky (viz tabulku č. 8). Pouze 6,3 % obecních úřadů vypisuje na zajištění následného vzdělávání pěstounů „otevřenou“ veřejnou zakázku (u pověřených osob není tento způsob výběru externího dodavatele vzdělávání využíván vůbec). U obecních úřadů obcí s rozšířenou působností se nejčastěji využívá **přímé oslovení externího vzdělavatele** k proškolení pěstounů. Cca 60 % úřadů umožňuje pěstounům, aby si vzdělávání vybírali sami. Pověřené osoby jsou v tomto ještě liberálnější (téměř všechny subjekty umožňují pěstounům vlastní výběr vzdělavatele). Tento hlavní způsob zajištění externího vzdělávání je kombinován s přímým oslovováním externího vzdělávacího subjektu.

Tabulka č. 8: Způsob výběru externích subjektů při následném vzdělávání pěstounů (% podíl subjektů, které využívají některý z uvedených subjektů)⁷⁶

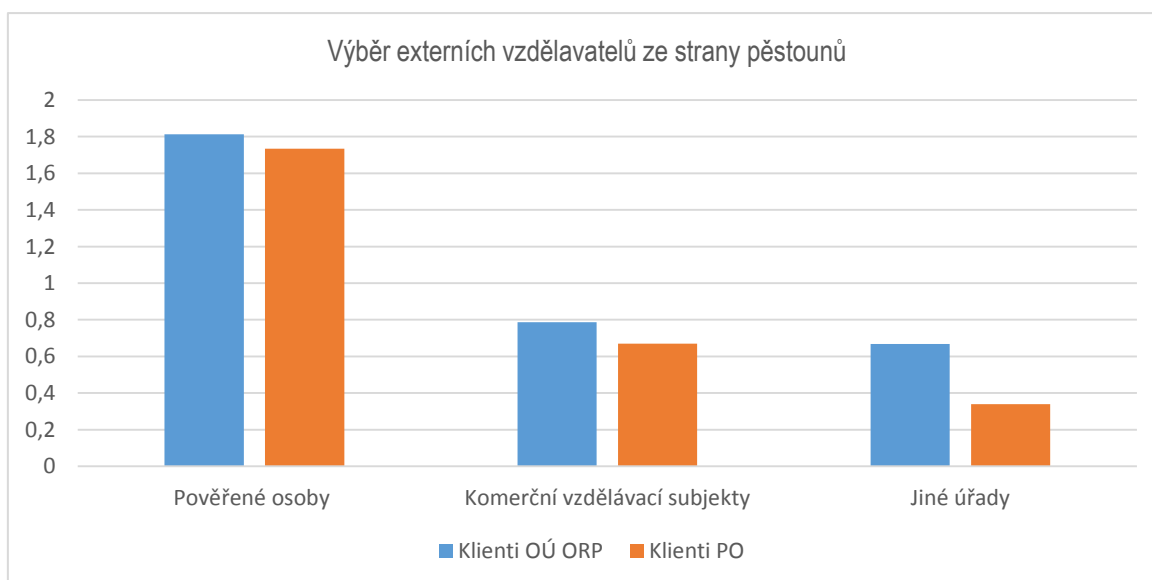
Subjekt	Výběrové řízení (veřejná zakázka)	Přímé oslovení vzdělavatele doprovázejícím subjektem	Vzdělavatele si vybírají sami pěstouni
Obecní úřady ORP	6,3	68,8	62,5
Pověřené osoby	0	40,0	93,4

V souvislosti se zjišťováním způsobu výběru vzdělavatelů bylo zkoumáno, zda jsou ze strany doprovázejících subjektů kladeny na tyto vzdělavatele určité kvalitativní požadavky (profesní složení lektorského týmu, délka praxe atd.), a pokud ano, o jaké požadavky jde. U obecních úřadů obcí s rozšířenou působností se zpravidla vychází z předchozích referencí, osobní zkušenosti se vzdělavatelem, povědomí o jeho odbornosti a erudici. Využívána je rovněž zpětná vazba od klientů. Podrobnější kritéria (například na zaměření a délku odborné praxe lektorů, akreditace kurzu atd.) jsou stanovována jen zcela ojediněle. Zatímco u obecních úřadů byla zdůrazňována odbornost vzdělavatele a zkušenosti s jeho činností, u pověřených osob je zohledňována především vazba na vzdělávací potřeby pěstouna. Lze se setkat i se sofistikovanějšími postupy ve formě schvalovacích postupů, kde je u externího vzdělávání předem schvalováno téma, forma, cena a posuzována potřebnost tohoto vzdělávání na základě plánu práce s pěstounskou rodinou. Některé organizace vymezují způsob externího vzdělávání negativně (například není umožňováno vzdělávání on-line způsobem).

⁷⁶ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Bylo také zjišťováno, na jaké subjekty zajišťující externí vzdělávání se nejčastěji obrací sami **pěstouni**. Pěstouni, kteří mají dohodu o výkonu pěstounské péče s obecním úřadem obce s rozšířenou působností, se podle informací respondentů nejčastěji obrací na pověřené osoby. Stejně tak „klienti“ nestátních doprovázejících subjektů. Mnohem méně často vyhledávají pěstouni nabídku komerčních vzdělávacích subjektů nebo jiných úřadů (graf č. 12). Z výše uvedených dat je zřejmé, že těžiště systému následného vzdělávání pěstounů leží v **aktivitách osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany**, ať již jde o vzdělávání realizované pro „vlastní“ pěstouny nebo osoby doprovázené jinými pověřenými osobami nebo úřady.

Graf. 12: Na jaké subjekty se nejčastěji obracejí pěstouni při výběru externích vzdělavatelů (3 nejčastěji - 1 nejméně často)?⁷⁷

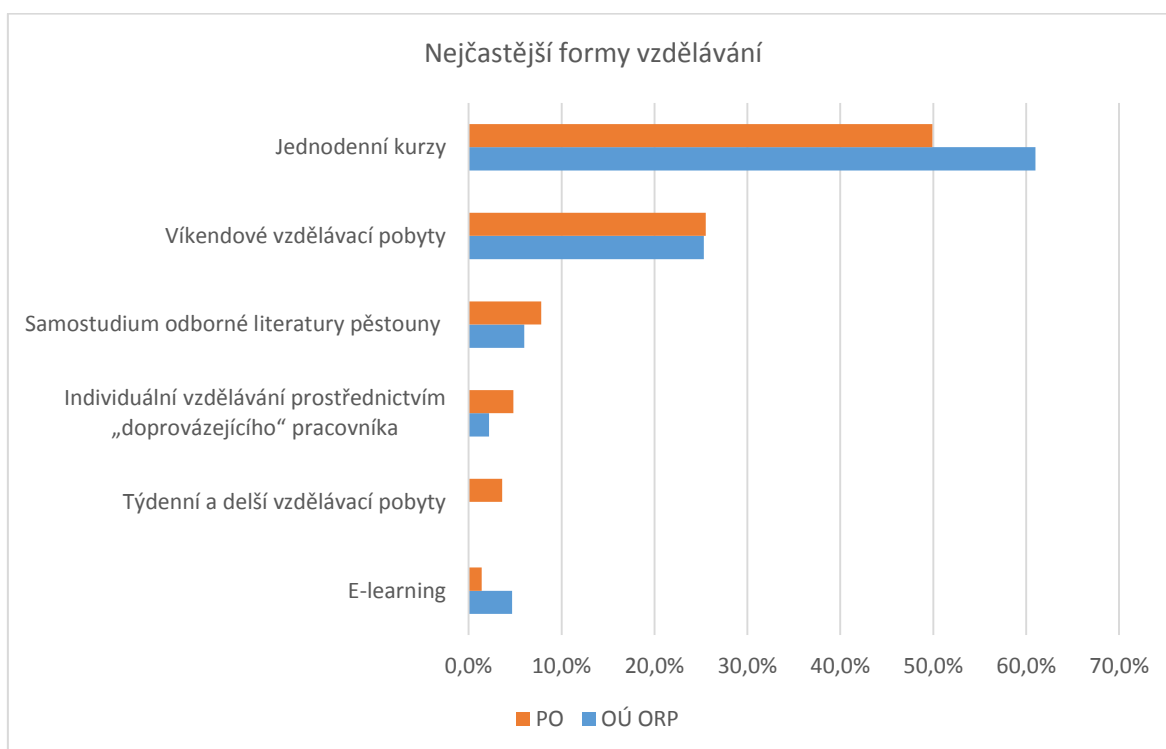
Současnou nabídku vzdělávacích aktivit pro pěstouny považuje naprostá většina aktérů systému náhradní rodinné péče za odpovídající potřebám pěstounů (80 % obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, 86 % pověřených osob). Podobným poměrem (86 %) je hodnocena nabídka vzdělávacích aktivit ze strany pěstounů.

Analýza kvality příprav a následného vzdělávání zmapovala **nejčastěji využívané formy vzdělání**, resp. podíl jednotlivých vzdělávacích metod a technik na celkovém „objemu“ vzdělávání osob pečujících a osob v evidenci (viz graf č.13). V případě obecních úřadů obcí s rozšířenou působností jsou nejčastěji organizovány **jednodenní kurzy** (61 %

⁷⁷ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

celkového „objemu“ vzdělávání). Také u „klientů“ pověřených osob šlo o nejčastější formu vzdělávání, ovšem pouze s cca 50 % podílem. Druhou nejčastější formou jsou víkendové vzdělávací pobyty. Ostatní formy vzdělávání lze považovat za spíše doplňkové. Pověřenými osobami je častěji (než u obecních úřadů obcí s rozšířenou působností) využíváno samostudium odborné literatury a individuální vzdělávání prostřednictvím „doprovázejícího“ sociálního pracovníka. Úřady naopak častěji využívají e-learning.

Graf č. 13: Podíl jednotlivých forem a metod vzdělávání na celkovém „objemu“ vzdělávání pěstounů (údaj za rok 2016 v %)⁷⁸

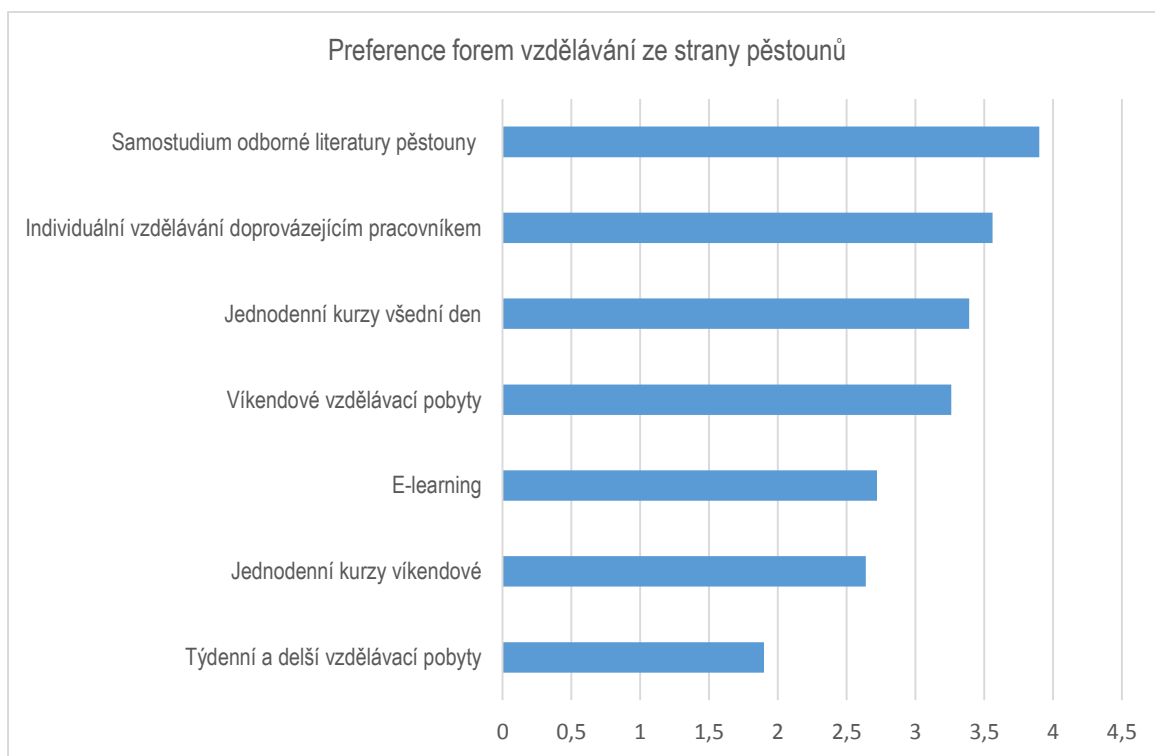

V této souvislosti bylo zjišťováno, jaké formy vzdělávání vyhovují samotným náhradním rodičům (viz graf č. 14). U této cílové skupiny bylo rovněž rozlišováno, zda se vzdělávací akce s osobní účastí pěstounů (kurzy, semináře atd.) konají ve všední dny nebo o víkendech. Nejpreferovanější formou vzdělávání ze strany pěstounů je **samostudium**, které obdrželo nejenom nejvyšší průměrnou hodnotu, ale jako nejvíce vyhovující formu vzdělávání ho označilo celkem 48 % respondentů. Dalšími „oblíbenými“ formami vzdělávání jsou individuální vzdělávání ze strany doprovázejícího pracovníka a jednodenní kurzy, pokud se ovšem konají ve všední den (jako nejpreferovanější formu vzdělávání označil tuto formu vzdělávání největší počet pěstounů, celkem 52 %, pro řadu osob však představuje méně preferovanou variantu, neboť koliduje s jejich zaměstnáním).

⁷⁸ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Pokud se má konat vzdělávací akce ve dnech pracovního volna (o víkendech) preferují pěstouni vzdělávání po celý víkend. Tímto způsobem jsou schopni poměrně rychle naplnit zákonnou vzdělávací povinnost. Naopak nejméně preferované jsou týdenní a delší vzdělávací pobyty, byť i s nabídkou těchto aktivit ze strany doprovázejících organizací se lze v České republice setkat.

Graf č. 14: Hodnocení jednotlivých forem a metod vzdělávání náhradními rodiči (5 nejvíce vyhovujících způsobů vzdělávání – 1 nejméně vyhovujících způsobů vzdělávání).⁷⁹

V případě, že doprovázející subjekt využívá jako formu vzdělávání **samostudium odborné literatury**, bylo zjišťováno, jakým způsobem je kontrolováno naplnění zákonem stanovené vzdělávací povinnosti (včetně stanovení přiměřeného rozsahu doby samostudia), zda například probíhá následný rozhovor s doprovázejícím sociálním pracovníkem, je využíván test znalostí, písemná zpráva pěstouna atd. Subjekty, které tuto formu vzdělávání využívají, nejčastěji (ve více než 75 %) uváděly jako formu ověření následný rozhovor s doprovázejícím pracovníkem. Méně často (u cca 20 % doprovázejících subjektů) se objevuje ověření formou testu znalostí, nebo zpracování písemné zprávy (výtažku z literatury) ze strany pěstouna. Samostudium nemusí být založeno pouze na četbě doporučené literatury. Jeden z nestátních doprovázejících

⁷⁹ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

subjektů využívá vzdělávací videa, jejichž rozboru se (po shlédnutí pěstounem) věnuje doprovázející sociální pracovník při pravidelném osobním kontaktu s pěstounskou rodinou.

Zajištění bezplatného vzdělávání pěstounů je hrazeno státem prostřednictvím **státního příspěvku na výkon pěstounské péče** ve výši 48 000 Kč ročně na jednu uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče (§ 47d zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Analýza zkoumala, jak se náklady na vzdělávání pěstounů podílí na celkovém čerpání státního příspěvku na výkon pěstounské péče (viz tabulku č.9). V případě pověřených osob to bylo průměrně 18,5 %, u obecních úřadů obcí s rozšířenou působností 32,4 %. Náklady na vzdělávání představují u „doprovázejících“ úřadů podstatnou část nákladů. To potvrzuje i „rozpětí“ podílu nákladů na vzdělávání u jednotlivých subjektů, které se u pověřených osob pohybuje mezi 6 % až 34 %, u úřadu však mezi 7 % až 80 %. Tuto informaci je nutno dát do souvislosti se způsobem zajištění vzdělávání. Jak bylo uvedeno výše, v případě obecních úřadů obcí s rozšířenou působností jde nejčastěji o externí formu vzdělávání, přičemž velmi často jde o pověřené osoby. Značná část státního příspěvku vyplácena „doprovázejícím“ úřadům se tak prostřednictvím úhrad za vzdělávání přesouvá k pověřeným osobám.

Tabulka č. 9: Podíl nákladů na vzdělávání na čerpání státního příspěvku na výkon pěstounské péče u doprovázejících subjektů v roce 2016⁸⁰

Subjekt	Průměrný podíl čerpání (%)	Rozpětí (%)
Obecní úřady ORP	32,4	7 až 80
Pověřené osoby	18,5	6 až 34

V souvislosti s náklady na vzdělávání byly pečující osoby dotazovány na to, zda by byly ochotny se na **úhradě nákladů vzdělávání podílet** a za jakých podmínek. Více než polovina pečujících osob se nehodlá finančně účastnit na úhradě vzdělávání za žádných okolností. Cca 30 % respondentů připustilo možnou spoluúčast v případě, že vzdělávání bude na rozdíl od současného stavu dobrovolné. 15,6 % respondentů (tj. 70 osob) by souhlasilo se svou spoluúčástí na úhradě vzdělávání (viz tabulku č. 10).

⁸⁰ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Tabulka č. 10: Podíl odpovědí na otázku: Byl byste ochoten se podílet na úhradě vzdělávání?⁸¹

Odpověď	Podíl odpovědí (%)
Ano	15,6
Pouze v případě, že bude vzdělávání dobrovolné (nikoliv povinné jako dnes)	29,8
Ne, za žádných okolností	54,6

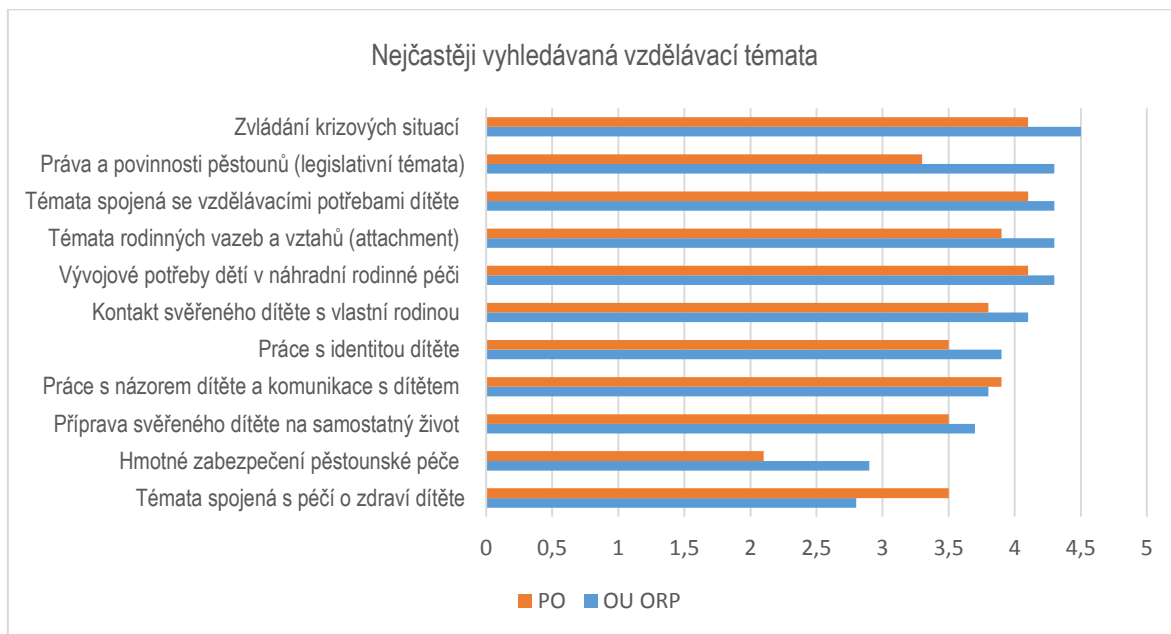
4.3. Témata následného vzdělávání a jejich přínos pro náhradní rodinnou péči

Analýza kvality příprav a následného vzdělávání zkoumala postupy, jimiž je ze strany doprovázejících subjektů sledováno, jaká témata vzdělávání jsou pěstouny vyhledávána a jak je jednotlivými aktéry systému náhradní rodinné péče hodnocen jejich přínos. Vzhledem k tomu, že spektrum témat spojených s náhradní rodinou péčí je velmi široké, vycházel zpracovatel analýzy z okruhu témat stanovených prováděcí vyhláškou a seskupil je do určitých logických celků. Respondenti měli možnost doplnit další témata.

Otázku **vzdělávacích témat** sleduje systematicky dle svého vyjádření 62,5 % obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a 93,4 % pověřených osob, které se účastnily výzkumu. Podle názoru obecních úřadů jsou pěstouny nejčastěji vyhledávána témata spojená se zvládním krizových situací v rámci náhradní rodinné péče, otázkami práv a povinností pěstounů, témata spojená s vývojovými potřebami, jejich vzdělávacími potřebami, vztahy v rodině, vazbami dítěte na pečující osoby atd. Méně často jsou vyhledávána zdravotnická témata a ekonomická témata (hmotné zabezpečení náhradní rodinné péče). Z pohledu pověřených osob pěstouni vyhledávají nejčastěji vzdělávání zaměřené na vývojové potřeby dětí, zvládnání krizových situací a témata spojená se vzdělávacími potřebami dětí. Také v případě pověřených osob se na posledních místech umístila zdravotnická témata a otázky hmotného zabezpečení pěstounské péče (viz graf č. 15).

⁸¹ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Graf č. 15: Míra preference uvedených témat vzdělávání pěstouny z pohledu doprovázejících subjektů (5 nejčastěji vyhledávané téma – 1 nejméně vyhledávané téma vzdělávání).⁸²

Zajímavé bylo porovnání mezi **názory na důležitost (přínos) vzdělávacích témat do praktického výkonu náhradní rodinné péče** ze strany pečujících osob a doprovázejících subjektů. Lze konstatovat, že hodnocení důležitosti témat se jak ze strany pěstounů, tak doprovázejících subjektů v zásadě shoduje. Určité odlišnosti byly vnímány v následujících tématech:

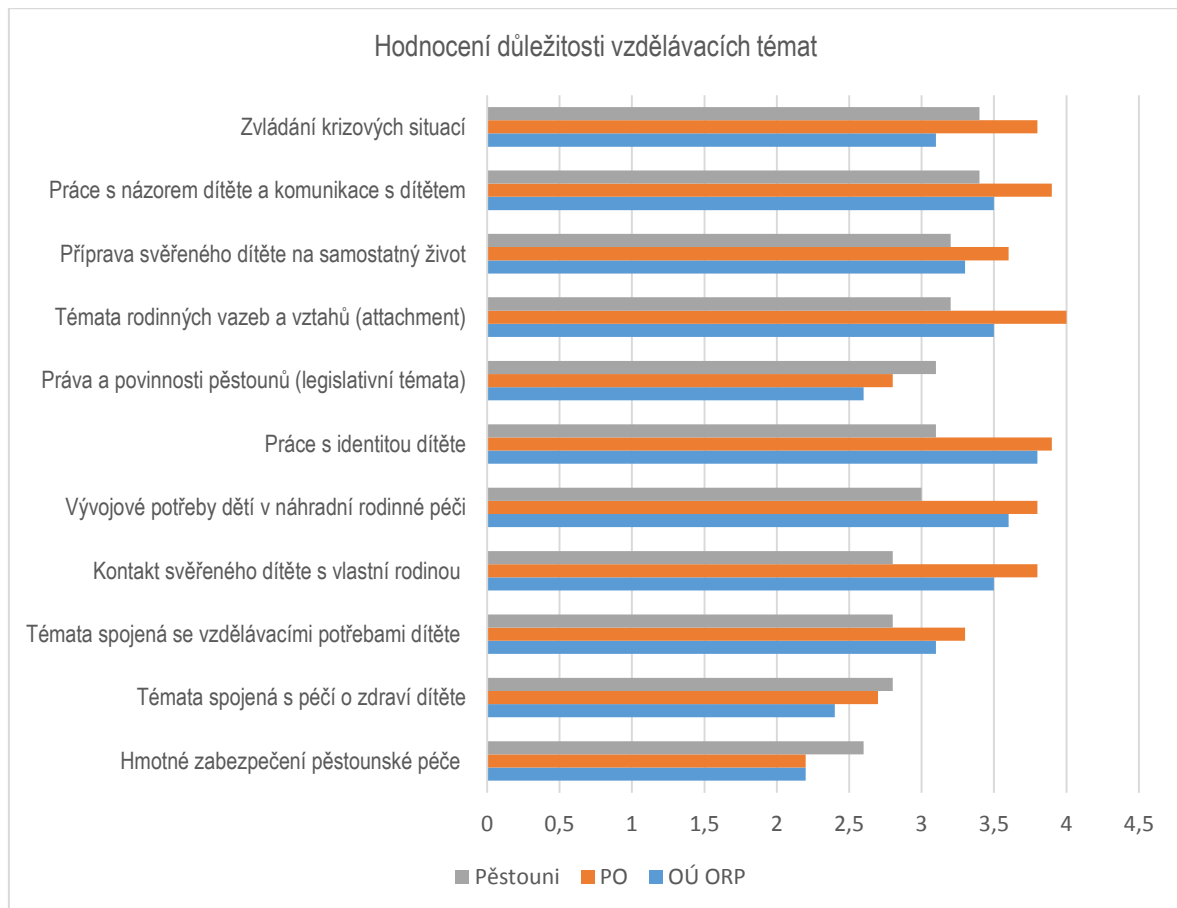
- a) vývojových potřeb dětí, práce s identitou dítěte, vazeb a vztahů (attachment), jejichž důležitost více preferovaly doprovázející subjekty oproti pěstounům;
- b) práv a povinností pěstounů (legislativní témata), které více preferovali pěstouni oproti doprovázejícím subjektům.

Největší rozdíl v názorů na důležitost vzdělávání (a možná i na samu zákonnou povinnost jako takovou) panuje v otázce **tématu kontaktu dítěte s vlastními rodiči a dalšími blízkými osobami**. Toto téma považují za jedno z nejdůležitějších jak obecní úřady obcí s rozšířenou působností, tak pověřené osoby. U pečujících osob se však umístilo ve skupině méně významných vzdělávacích témat (viz graf č. 16).

⁸² Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

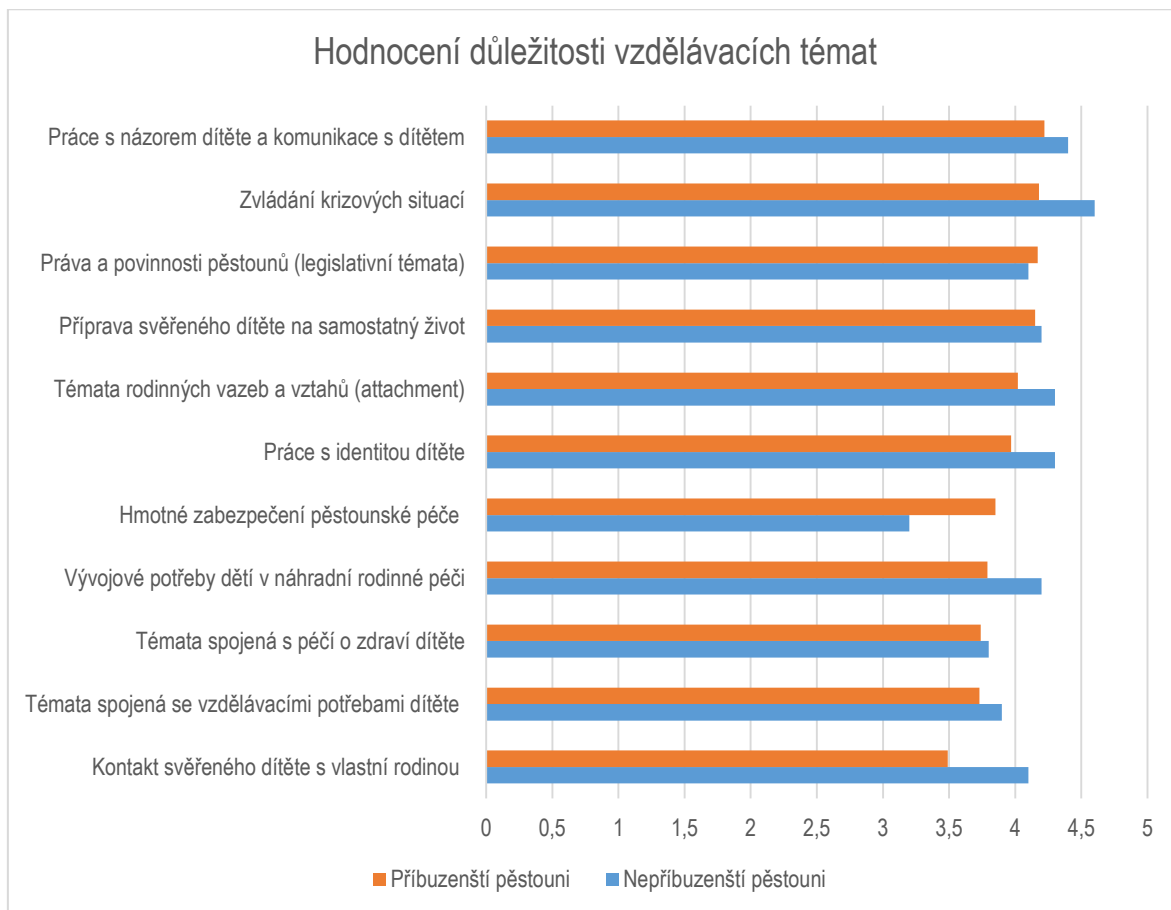
Graf č. 16: Hodnocení důležitosti uvedených témat vzdělávání z hlediska dopadu na kvalitu péče o svěřené dítě (5 nejdůležitější téma – 1 nejméně důležitá témata vzdělávání).⁸³

Zajímavé je hodnocení rozdílů ve vnímání důležitosti témat následného vzdělávání mezi pěstouny s příbuzenským vztahem ke svěřenému dítěti a pěstouny bez příbuzenského vztahu. U nepříbuzenských pěstounů je kladen výrazně vyšší důraz na témata spojená s kontaktem dítěte s jeho vlastní rodinou, rodinných vazeb a vztahů (attachment), a také na otázky vývojových potřeb dítěte. Jako méně významné je u této skupiny vnímána v porovnání s příbuzenskými pěstouny téma hmotného zabezpečení náhradní rodinné péče. U ostatních vzdělávacích témat nezjistil výzkum výrazné odlišnosti v hodnocení jejich důležitosti mezi oběma skupinami náhradních rodičů (viz graf č. 17).

⁸³ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Graf č. 17: Rozdíly v hodnocení důležitosti uvedených témat vzdělávání mezi příbuzenskými a nepříbuzenskými pěstouny.⁸⁴

4.4. Plánování následného vzdělávání

Vzdělávání pěstounů má probíhat na základě tzv. **následného vzdělávacího plánu**, který je zpracováván doprovázejícím subjektem. Tento plán má být zaměřen na rozvoj kompetencí pečujících osob a na zvyšování kvality výkonu pěstounské péče (kritérium 10d přílohy č. 2 prováděcí vyhlášky). Analýza kvality příprava následného vzdělávání se v souvislosti se vzděláváním zabývala několika okruhy otázek. V první řadě bylo zkoumáno, zda je pro plánování vzdělávání pěstounů zpracován v rámci doprovázejícího subjektu speciální pracovní postup nebo metodika. V této otázce existují významné rozdíly mezi pověřenými osobami (jejich postupy se řídí výše uvedenými standardy) a obecními úřady obcí s rozšířenou působností, které speciální kritéria pro „doprovázení“ pěstounů stanovená nemají. Zatímco dvě třetiny pověřených osob uvedlo, že má

⁸⁴ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

zpracovanou metodiku týkající se následného vzdělávání pěstounů, mezi obecními úřady neuvedl kladnou odpověď **ani jeden respondent**.

Bylo rovněž zjišťováno, jakým způsobem jsou následné vzdělávací plány zpracovávány, resp. z jakých podkladů se vychází. V ideálním případě by mělo být vzdělávání propojeno s dalšími plánovacími procesy doprovázejícího subjektu, zejména s vytvářením tzv. plánování průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči (kritérium 10c přílohy č. 2 prováděcí vyhlášky). Tento plán je vytvářen ve spolupráci doprovázejícího subjektu, dítěte svěřeného do náhradní rodinné péče, pěstouna, vlastní rodiny dítěte a příslušného orgánu sociálně-právní ochrany. Vychází se přitom z vyhodnocení potřeb dítěte a rodiny (§ 10 odst. 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí) zpracovaného příslušným obecním úřadem obce s rozšířenou působností. Dalším způsobem, jak je vzdělávání plánováno, je požadavek samotných pěstounů. V šetření byla uvedena rovněž varianta, že následný vzdělávací plán není zpracováván (tuto variantu uvedla téměř pětina respondentů z řad obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, všechny pověřené osoby následné vzdělávací plány zpracovávají, jak již však bylo uvedeno, citovaná kritéria standardů kvality sociálně-právní ochrany dětí se vztahují pouze na pověřené osoby). Výzkum zmapoval, zda existují v plánovacím procesu vzdělávání určité rozdíly mezi pověřenými osobami a obecními úřady obce s rozšířenou působností. V případě pověřených osob je každopádně patrný daleko větší vliv samotných pěstounů na podobu následného vzdělávacího plánu (viz tabulku č. 11).

Tabulka č. 11: Způsob zpracování následného vzdělávacího plánu (% podíl subjektů, využívajících uvedený postup)⁸⁵

Subjekt	Na základě vyhodnocení potřeb dítěte a rodiny	Na základě požadavků na vzdělání ze strany pěstounů	Následný vzdělávací plán není zpracováván
Obecní úřady ORP	56,3	68,7	18,8
Pověřené osoby	66,7	93,4	0,0

Podrobně se výzkum zabýval **obsahem a strukturou vzdělávacích plánů**. Opět bylo zohledňováno, jak po obsahové stránce zpracovávají plány obecní úřady obcí s rozšířenou působností a jak pověřené osoby. Analýza kvality příprav a následného vzdělávání zjistila významné rozdíly mezi obsahem následných vzdělávacích plánů mezi úřady a nestátními subjekty. Lze konstatovat, že všechny vzdělávací plány obsahují

⁸⁵ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

témata vzdělávání. V cca 80 % plánů jsou uvedeny rovněž formy vzdělávání. U pověřených osob se v porovnání s úřady ve větší míře na vytváření plánu podílejí pěstouni. To se promítá i do volby vzdělávacích témat, resp. v intenzitě vazby mezi vyhodnocením potřeb dětí vyrůstajících v náhradní rodinné péči a následným vzděláváním. Pouze u poloviny pověřených osob je součástí následného vzdělávacího plánu informace o vyhodnocení vzdělávacích potřeb ve vztahu k potřebám svěřeného dítěte (u obecních úřadů obcí s rozšířenou působností je to 93,3 %). Pověřené osoby naopak častěji vyhodnocují reálné naplňování vzdělávacího plánu za uplynulé období (86,7 % plánů pověřených osob oproti 41,6 % obecních úřadů). Zajímavý je přístup k otázce vyčíslení nákladů na vzdělávání, které obsahuje polovina vzdělávacích plánů zpracovaných úřady, ale jen pětina plánů pověřených osob. Další drobnější rozdíly a rovněž nejčastější typy informací obsažených ve vzdělávacích plánech jsou uvedeny v tabulce č. 12.

Tabulka č. 12: Obsah a struktura následných vzdělávacích plánů pěstounů (% podíl doprovázejících subjektů, které do plánu zařazují uvedenou informaci).⁸⁶

Informace v následném vzdělávacím plánu	Obecní úřady ORP	Pověřené osoby
Vyhodnocení vzdělávacích potřeb pěstounů ve vztahu k péči o svěřené děti	91,7	53,3
Témata vzdělávání	100,0	100,0
Časová dotace jednotlivých témat vzdělávání	58,3	66,7
Formy vzdělávání a vzdělávací techniky	75,0	80,0
Termíny konkrétních vzdělávacích aktivit	72,7	60,0
Způsob zajištění péče o dítě po dobu vzdělávání	66,7	66,7
Vyčíslení nákladů na jednotlivé formy vzdělávání	50,0	26,7
Vyhodnocení naplňování vzdělávacího plánu za předchozí období	41,6	86,7
Další informace	72,7	50,0

V souvislosti s naplňováním vzdělávacích plánů bylo zjišťováno, zda je doprovázejícími subjekty tolerována určitá **absence na vzdělávání**, resp. nesplnění vzdělávací povinnosti

⁸⁶ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy. V případě obecních úřadů obcí s rozšířenou působností jde o podíl mezi úřady, které následné vzdělávací plány zpracovávají.

stanovené zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Podle aktuálního výkladu⁸⁷ nelze jednorázové nesplnění vzdělávací povinnosti považovat za závažné porušení dohody o výkonu pěstounské péče. I při opakovaném neplnění vzdělávací povinnosti (ve dvou po sobě jdoucích 12 měsíčních obdobích) je jedinou sankční možností doprovázejících subjektů výpověď dohody podle § 47c odst. 2 písm. a) zákona o sociálně-právní ochraně dětí a její nahrazení správním rozhodnutím obecního úřadu obce s rozšířenou působností. V případě, že výpověď dává sám úřad, jde tento úřad stejným subjektem, který bude následně vést správní řízení. Oproti dohodě má ovšem správní rozhodnutí výhodu v tom, že podléhá výkonu podle správního řádu (možnost uložení tzv. pořádkových pokut podle správního řádu). Podle výsledků šetření je jednorázové nesplnění vzdělávací povinnosti tolerováno čtvrtinou obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a 46,7 % pověřených osob. Rozsah tolerance se pohybuje od 10 % do cca poloviny celkové vzdělávací povinnosti. Je však snaha nahradit „zameškané“ hodiny v dalším vzdělávacím období. Doprovázející subjekty přitom upozorňují na nízkou vymahatelnost vzdělávací povinnosti a neúčelnost vzdělávání nemotivovaných klientů (u nichž by šlo pouze o formální splnění povinnosti).

Jak však hodnotí **přínos povinnosti „následného vzdělávání“** sami pěstouni? Více než dvě třetiny pečujících osob, které se zúčastnily výzkumu (69 %) **hodnotí tuto povinnost jako přínosnou. 18,5 % respondentů ji označuje za zbytečnou a 12,5 % pěstounů zvolilo odpověď „nevím“.**

4.5. Monitoring kvality následného vzdělávání

Hodnocení kvality vzdělávacího procesu by mělo být součástí plánovacího procesu. Jak vyplývá z výsledků výzkumu u vedených v předchozí kapitole, vyhodnocení naplňování vzdělávacího plánu a přínosu vzdělávání za uplynulé období je realizováno u cca 60 % doprovázejících subjektů.

Další formou monitoringu kvality je zjišťování zpětné vazby doprovázejícího subjektu na kvalitu vzdělávání od pěstounů, s nimiž má tento subjekt uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče, a to jak u externě zajišťovaného vzdělávání (tabulka č. 13), tak v případě, že vzdělávací aktivitu pořádá přímo úřad nebo pověřená osoba (tabulka č. 14). Doprovázející subjekty až na úplné výjimky zjišťují zpětnou vazbu na kvalitu i v případě externího vzdělávání. Zpravidla jde o hodnocení prováděné při zpracovávání následných

---

⁸⁷ MACELA, Miloslav [et al]. 2015, s. 603.

vzdělávacích plánů, formou rozhovorů s pěstouny atd. Metodu zpětnovazebních dotazníků pro hodnocení externího vzdělávání používá necelá pětina obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a 13,7 % pověřených osob (u úřadů je však podíl externího vzdělávání výrazně vyšší).

Tabulka č. 13: Způsob zjišťování zpětné vazby na kvalitu vzdělávání zajišťovaného externími subjekty (% podíl subjektů využívajících externí vzdělávání)⁸⁸

Subjekt	Zpětná vazba není zjišťována	Zpětnovazební dotazník	Hodnocení při vytváření vzdělávacích plánů
Obecní úřad ORP	0,0	18,7	50,0
Pověřené osoby	6,6	13,3	86,7

Pokud je doprovázející subjekt sám pořadatelem vzdělávací aktivity je zpětná vazba na kvalitu akce **vždy zjišťována**. V případě pověřených osob je převažující metodou zpětnovazební dotazník, u obecních úřadů obce s rozšířenou působností rozhovor s účastníky akce. Některé subjekty kombinují obě metody.

Tabulka č. 14: Způsob zjišťování zpětné vazby na kvalitu vzdělávání při vzdělávacích akcích pořádaných obecními úřady nebo pověřenými osobami (% podíl ze subjektů pořádajících vlastní akce)⁸⁹

Subjekt	Zpětná vazba není zjišťována	Zpětnovazební dotazník	Rozhovor s účastníky akce
Obecní úřad ORP	0,0	44,4	88,8
Pověřené osoby	0,0	78,6	28,6

Zásadním způsobem zjišťování kvality vzdělávání je hodnocení jeho přínosu pro výkon náhradní rodinné péče. Výzkum mapoval, zda jsou na úrovni doprovázejících subjektů používána systémová řešení pro sledování kvality a efektivity vzdělávacích postupů. Na otázku, zda subjekt tuto kvalitu sleduje a hodnotí odpovědělo kladně pouze cca 50 % subjektů (viz tabulka č. 15). Bylo také sledováno, jaké jsou využívány metody pro toto sledování, zda jsou nastaveny indikátory „měření“ této kvality a efektivity atd. Velmi častým způsobem hodnocení je pouze zpětnovazební dotazník nebo rozhovory s pěstouny. Provázání oblasti vzdělávání a sledování kvality péče by tak mělo být jedním z hlavních metodických impulsů vůči současnému systému následného vzdělávání.

⁸⁸ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

⁸⁹ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

Tabulka č. 15: Podíl subjektů, které dle svého vyjádření systematicky hodnotí kvalitu a efektivitu vzdělávání pěstounů z hlediska dopadu na kvalitu péče (%).⁹⁰

Subjekt	Podíl subjektů hodnotících kvalitu
Obecní úřad ORP	50,0
Pověřené osoby	46,6

---

⁹⁰ Zdroj: dotazníkové šetření zpracovatele analýzy.

5. Popis zahraničních systémů odborné přípravy a vzdělávání

5.1. Východiska pro výběr příslušných zahraničních systémů.

Součástí Analýzy posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči je rovněž studie zahraniční praxe založená na detailním rozboru tří evropských zahraničních systémů. Podle zadání objednatele se má být analýza zahraničních systémů promítnuta do podoby doporučení (návrhu oblastí) vzdělávání (jak přípravného, tak následného), včetně formy a cílů. Ve vyspělých zahraniční sociálních systémech jsou přípravy, průběžné vzdělávání pěstounů a jejich posuzování (hodnocení) pojímány jako komplexní a kontinuální proces založený na nepřetržitém zkoumání předem vytyčených kompetencí a hodnocení požadované kvality péče.

Při výběru zahraničních systémů náboru, příprav, posuzování a dalšího vzdělávání byl kladen důraz na ty systémy, které mají jednoznačně nastavena měřítka kvality péče, definované klíčové okruhy výkonu péče a kritéria výstupů péče. Bylo rovněž cílem, aby byly zohledněny různé přístupy k zajištění ochrany dětí. V Evropě lze (s velkou mírou zjednodušení) vysledovat dvě základní koncepce⁹¹:

- a) **systém ochrany dítěte**, dítě je považováno za nezávislou entitu s právy na ochranu, také před jeho vlastními rodiči. Intervence jsou zaměřeny na vztah mezi dítětem a jeho rodiči, orientují se na nápravu problémů v rodičovství. Systém spoléhá na expertní, profesionální pracovníky v systému, především na sociální pracovníky (například Velká Británie).
- b) **systém podpory rodiny**, využívající intervence zaměřené na celou rodinu. Tzv. účastný intervenční model. Klade důraz na to, aby rodiny vstupovaly do systému služeb dobrovolně a nemusely tak svou situaci řešit soudní cestou. Systém podpory rodiny existuje například v Nizozemí, Belgii, Německu, Francii, Itálii či Španělsku. Specifickou skupinu pak v tomto systému představují skandinávské země.

S ohledem na výše uvedené faktory byly pro účely zpracování analýzy vybrány Spolková republika Německo, Irsko a Dánsko. Zpracovatel zvažoval rovněž zařazení některé z postkomunistických zemích (zejména Slovensko a Polsko). Po provedení předběžné

---

⁹¹ SYCHROVÁ, Adriana. *Pohledy na praxi zahraničních systémů péče o ohrožené děti*. Aktuální otázky sociální politiky - teorie a praxe. Pardubice: Univerzita Pardubice. 2012. VI, ročník, s. 8 – 19. ISSN: 1804-9095.

rámcové analýzy vývoje v těchto zemích lze konstatovat, že prochází (byť s určitým časovým náskokem) obdobnými tranzitními procesy jako Česká republika. Ve zkoumaných oblastech náhradní rodinné péče (posuzování, přípravy) dochází k přebírání programu PRIDE a jeho adaptaci (mnohdy s výraznou modifikací) na místní podmínky. Na stranu druhou jsou k dispozici velmi zajímavé modely posuzování a příprav z mimoevropských zemí (Austrálie, Nový Zéland, Spojené státy americké, Kanada), které byly v minulosti inspirací i pro některé postupy užívané v západoevropských zemích. Vzhledem k tomu, že zadání výzkumu hovoří o evropských zahraničních systémech, zpracovatel využije získané informace (včetně údajů z dalších evropských systémů) v obecném teoretickém rámci při formulaci doporučení systémových změn v České republice.

5.2. Příklad zahraničního systému 1 (Spolková republika Německo)

Základní popis německého přístupu k náhradní rodinné péči (včetně právní úpravy) je stejně jako v případě ostatních zahraničních systémů popsán v *Analýze stávajícího systému posuzování zájemců o náhradní rodinnou péči v ČR*. Tato analýza se zaměřuje na doplňující informace týkající se příprav a následného vzdělávání pěstounů (ve Spolkové republice Německo však jde o zcela propojené procesy s posuzováním). Klíčovou právní úpravou je VIII. kniha německého sociálního zákoníku (*Sozialgesetzbuch, Achten Buch, Kinder- und Jugendhilfe*, dále jen „SGB VIII“). V oblasti příprav náhradních rodičů existují v různých spolkových zemích *Pflegeelternschule*⁹² zaměřené na různé typy pěstounské péče (tzv. celodenní – *Vollzeitpflege* krátkodobé *Kindertagespflege*, profesionální, příbuzenské atd.). Příprava na výkon náhradní rodinné péče se dělí do tří fází:

1. Fáze prvního kontaktu
2. Přípravná a kvalifikační fáze
3. Posuzovací (vyhodnocovací) a rozhodovací fáze

První kontakt je realizován zpravidla telefonicky nebo osobním rozhovorem. Již ve fázi prvního kontaktu jsou několikrát ročně pořádána informační setkání, kde jsou zájemci o náhradní rodinnou péči seznamováni s:

---

⁹² Informace o vzdělávání pěstounů v těchto „školách“ jsou dostupné například z: www.pflegeelternschule-bawue.de; www.hamburg.de/pflegeelternschule1 [cit. 2017-01-20]

- obsahem a podmínkami pěstounské péče (zákonný rámec, způsobilost k výkonu pěstounské péče, proces zprostředkování, finanční podmínky, pojištění, formy následné podpory pěstounských rodin);
- přípravou pěstounských rodin formou seminářů (pomoc při rozhodování přijmout dítě do rodiny, motivace pro přijetí dítěte, téma očekávání od svěřeného dítěte, situace dítěte v pěstounské rodině, situace dítěte ve vztahu k původní rodině, informace o nabídce poradenství a podpory);
- kritérii způsobilosti k výkonu pěstounské péče, předpoklady a kompetencemi (ochota ke spolupráci s rodinou dítěte a sociální službou, flexibilita, výdrž a odolnost, pečovatelské zkušenosti/předchozí rodičovské zkušenosti);
- působností a rolí sociální služeb a služeb péče o děti v pěstounské péči a dalšími otázkami.

Na základě těchto informací se zájemci rozhodnou, zda podají žádost o zprostředkování náhradní rodinné péče (tento proces je podrobně popsán v *Analýze stávajícího systému posuzování zájemců o náhradní rodinnou péči v ČR*).

Všichni uchazeči zpravidla procházejí **úvodním seminářem**, jehož cílem je informovat potencionální pěstounské rodiny o právních, sociálních a psychologických aspektech výkonu pěstounské péče. Úvodní seminář může proběhnout formou série na sebe navazujících setkání, na která mohou být rovněž pozvaní odborníci z řad sociálních služeb, soudců, psychologů, pedagogů, lidí, kteří vyrostli v pěstounské péči, zkušených pěstounů atd. Některé služby na podporu pěstounských rodin pořádají tyto semináře samy, jiné ve spolupráci s dalšími poskytovateli sociálních služeb. V průběhu seminářů je vytvořen prostor pro to, aby si mohl každý z účastníků ujasnit, co je smyslem práce pěstounské rodiny, co znamená péče o přijaté dítě a kde jsou její hranice. Na konci série seminářů musí být zájemcům jasno, zda je jejich rozhodnutí stát se pěstouny a pečovat o přijaté dítě pro jejich rodinu ta správná cesta nebo ne. Doporučenými tématy seminářů jsou:

- Relevance osobních zkušeností a prožitků z vlastní rodiny
- Motivace k přijetí "cizího" dítě
- Téma bezdětnosti a touha po dítěti
- Proměna a změny v rodině, které s sebou nese přijetí svěřeného dítěte
- Pěstounská rodina jako „veřejný a otevřený prostor" ve vztahu k sociálním službám
- Raná duševní zranění a jejich následky

- Teorie vazby a práce se vztahy
- Dítě v pěstounské péči jako dítě mezi dvěma rodinami
- Základní hlediska výchovy, zacházení s hranicemi
- Původ dítěte a jeho situace, popis možného průběhu zprostředkování
- Požadavek spolupráce, doprovázení pěstounské rodiny, spolupracující síť (původní rodina, pěstounská rodina, úřad pro péči o mládež)
- Význam původní rodiny, nastavení kontaktů a návštěv
- Plán pomoci (podpory)
- Právní rámec pěstounské péče
- Práva dětí

Semináře jsou pro účastníky bezplatné, náklady seminářů hradí úřad pro péči o mládež (*Jugendamt*). Po přijetí dítěte do rodiny je pěstounům poskytováno poradenství a „doprovázení“ jehož součástí jsou i tři typy podpůrných a vzdělávacích aktivit: **následné vzdělávání, skupinová práce a supervize**. Při účasti na těchto akcích je pěstounům zajišťováno hlídání dětí. Doprovázení pěstounských rodin je zajišťováno (stejně jako další aktivity v sociální oblasti) v úzké spolupráci veřejné správy a nezávislých subjektů péče o mládež. Veřejné subjekty mají povinnost nezávislé subjekty péče o mládež podporovat, pokud tyto subjekty splňují odborné předpoklady a poskytují záruku účelného a ekonomického použití prostředků. Předpokladem dlouhodobější podpory je úřední uznání tohoto subjektu (právnícké osoby a sdružení osob). Nárok na úřední uznání má organizace, která vykonává odbornou činnost v oblasti péče o mládež alespoň tři roky. Církev a náboženské společnosti a svazy dobrovolné sociální péče na spolkové úrovni jsou automaticky úředně uznanými nezávislými subjekty péče o mládež. To vyplývá ze skutečnosti, že charitní organizace jsou ve Spolkové republice Německo tradičně nejvýznamnějším poskytovatelem služeb v sociální oblasti.

Pro **následné vzdělávání** je možno využít výše zmíněných pěstounských škol (*Pflegeelternschule*), místního nebo zemského úřadu pro mládež, spolků pěstounů nebo nezávislých odborníků na řešení různých otázek. Vzdělávání je často hrazeno Úřadem pro mládež, **není však automaticky bezplatné** jako v České republice.

Skupinová práce s pěstouny zahrnuje:

- podporu vyměňování zkušeností mezi pěstouny při výchovných otázkách a při vztahových problémech (svépomocné skupiny),

- zpracování napětí mezi pěstounskou rodinou, svěřeným dítětem a původní rodinou,
- citlivost vůči problémům v původní rodině a vliv na chování dítěte,
- posílení tolerance vůči různým životním stylům,
- posílení pěstounů při práci skupiny, tak aby mohli převzít roli organizátorů skupin a dalších aktivit.

Další možností podpory pěstounů je nabídka **individuální nebo skupinové supervize** pro pěstouny se zaměřením na:

- reflexi vlastního chování při péči,
- posílení rodičovských kompetencí,
- vnímání a přijetí situace svěřeného dítěte,
- vypracování strategií pro řešení konfliktů,
- reflexi vlastního životního modelu a hodnot.

Vedle těchto vzdělávacích aktivit jsou pěstounským (i vlastním) rodinám ve Spolkové republice Německo k dispozici další podpůrné aktivity, například skupinová práce se svěřenými dětmi, skupinová práce pro vlastní rodiče dětí a různé formy krizové intervence ve vztazích uvnitř pěstounské rodiny nebo k vlastní rodině svěřeného dítěte.

5.3. Příklad zahraničního systému 2 (Irsko)

Obecný popis Irského systému ochrany dětí a náhradní rodinné péče je uveden v Analýze stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR (kapitola 6.3. analýzy). Irský systém přípravy a následného vzdělávání pěstounů představuje propojený proces, který je jednoznačně orientován na potřeby dítěte. Systém náhradní rodinné péče vychází (kromě právní úpravy) z Národních minimálních standardů pro pěstounskou péči⁹³, podle nichž se musí pěstouni účastnit školení nezbytných k tomu, aby si osvojili dovednosti a znalosti potřebné k poskytování vysoce kvalitní péče.

Podobně jako ve Velké Británii může být pěstoun „navázán“ na veřejnou instituci (v Irsku jde o nezávislou státní Agenturu pro dítě a rodinu, *Child and Family Agency Tusla*) nebo na soukromé pěstounské agentury, kterých v této zemi funguje celá řada. Soukromé pěstounské agentury spolupracují při umisťování dětí a mladých lidí do pěstounských

---

⁹³ *National Standards for Foster care*. Standardy jsou dostupné například z webových stránek: http://www.dcy.gov.ie/documents/publications/National_Standards_for_Foster_Care.pdf [cit. 2017-01-25].

rodin, které jsou u nich registrovány, se státní agenturou (všechny soukromé pěstounské agentury musejí před tím, než jsou k nim děti zaregistrovány, uzavřít s touto agenturou smlouvu o poskytování služeb). Za hodnocení pobytu dítěte u pěstounů odpovídá sociální pracovník státní agentury z oblasti, z níž umístěné dítě pochází. Všichni pěstouni, které najaly soukromé pěstounské agentury, musejí být schváleni výborem pro pěstounskou péči. Soukromé subjekty však odpovídají za přípravu pěstounů a jejich následné vzdělávání.

Odborná příprava budoucích pěstounů není vnímána jen jako povinnost (je povinnou součástí hodnocení pěstouna před jeho „schválením“), ale především jako jejich právo. Za přípravu pěstouna odpovídá jeho **klíčový sociální pracovník**. Irský integrovaný systém náhradní rodinné péče (a ochrany práv dětí obecně) dovoluje, aby jeden „styčný“ sociální pracovník procházel s pěstouny všemi fázemi náhradního rodičovství, od organizování odborné přípravy, hodnocení, přes poskytování podpory pěstounům a jejich dětem („doprovázení“). Odpovídá za to, aby pěstouni měli všechny relevantní informace o dětech a doporučení, která se týkají dětí, včetně jejich minulosti, zdraví, vzdělání, kultury, etnického původu, náboženského vyznání a záležitostí spojených se sexuálním vývojem, citlivých otázek a rizik a informací o zanedbávání nebo týrání, které děti případně zažily. Zajišťuje i to, aby pěstouni a jejich děti měli možnost poradit se s odborníkem v případě, že dojde k přerušení pobytu dítěte v jejich rodině nebo nastane jiná krizová situace.

Příprava je součástí definovaných práv pěstouna, která do jisté míry určují obsah jejich přípravy. Jejich součástí jsou, mimo jiné, tato práva:

- na to, aby se k nim pracovníci státní agentury chovali s úctou a brali v potaz jejich názory a na podporující vztah ze strany pracovníků této agentury,
- na to, cítit se ve své roli pěstounů bezpečně,
- vyjadřovat se k rozhodnutím, která se týkají dítěte v jejich péči, a být považováni za členy týmu při sestavování plánu péče pro dítě,
- na jasné vysvětlení nebo popis jejich role jakožto pěstounů a role vlastní rodiny dítěte a státní agentury,
- získat podrobné informace o dítěti, které je v jejich péči (viz níže).

Pěstouni jsou zároveň povinni:

- hájit zájmy dítěte, které je v jejich péči,

- respektovat vlastní rodinu dítěte, jeho tradice, kulturu a hodnoty,
- prohlubovat si znalosti a zkušenosti související s péčí o dítě, které k nim bylo umístěno, formou **průběžného vzdělávání**,
- fungovat jako členové týmu, který se o dítě stará,
- zajistit, že budou naplňovány potřeby dítěte týkající se zdraví a bezpečí.

V Irsku existuje také **specializovaná pěstounská péče**⁹⁴, kterou se rozumí péče o děti a mladé lidi, jejichž chování významně ohrožuje je samotné, jejich zdraví, bezpečnost, vývoj a spokojený život. Tento typ péče poskytují pěstouni, kteří prošli (kromě výše uvedených obecných témat) ještě další speciální odbornou přípravou a mají speciální dovednosti spojené s péčí o děti s mimořádnými potřebami.

Příprava je zajišťována prostřednictvím široké nabídky vzdělávacích kurzů. Zastřešující organizací je irská asociace pěstounské péče (*Irish Foster Care Association*)⁹⁵. Přípravné kurzy se dělí na tři klíčové oblasti: kurzy pro pěstouny, kurzy pro příbuzenské pečující osoby a kurzy pro vlastní děti pěstounů. Asociace má pro všechny typy kurzů zpracovány:

- a) knihy pro lektory (*Foundation for Fostering' Leaders' Guide*);
- b) knihy pro pěstouny (*Foundation for Fostering' Foster Carers' Resource Manual*);
- c) výukové materiály na DVD a CR/Rom (*Foundation for Fostering' DVD/CD Rom*).

Kurzy se skládají z osmi tříhodinových lekcí. Vedou je (facilitují) vždy společně sociální pracovník a zkušený pěstoun (v případě přípravy osob blízkých dítěti jde vždy o příbuzenského pěstouna). Většina pěstounů prochází kurzy u soukromých nebo nestátních pěstounských agentur, které mají uzavřenou smlouvu se státní agenturou *Tusla*. Přípravy vlastních dětí pěstounů mají speciální metodiku (*New Beginnings*). Ta rovněž zahrnuje pracovní knihu pro lektory a dva manuály pro účastníky (pro děti ve věku do 12 let a pro děti starší). K dispozici jsou rovněž publikace („skládačky“) pro různé věkové skupiny dětí. Kurz pro děti probíhá formou dvou tříhodinových setkání. Vede ho proškolený sociální pracovník a dospělé vlastní dítě pěstounů.

⁹⁴ Různé typy pěstounské péče v Irsku jsou popsány v *Analýze potřeb pěstounských rodin pečujících o děti se specifickými potřebami*.

⁹⁵ Informace (včetně ukázek výukových materiálů) jsou dostupné z webových stránek asociace. Dostupné z: <http://www.ifca.ie/services/training/training/> [cit. 2017-02-01].

V Irsku není příprava na náhradní rodičovství vnímána jako jednorázový akt. Velmi podrobné informace a v případě potřeby i trénink dostává pěstoun od sociálního pracovníka před příchodem dítěte do rodiny. Existuje standardizovaný seznam záležitostí, které jsou pěstounům povinně odpovědným sociální pracovníkem sdělovány. Na základě těchto informací se stanovuje **strategie přípravy pěstouna** na to, jak se vypořádat s rizikovými faktory, před tím, než je k pěstounovi dítě umístěno, nebo ve chvíli, kdy je k němu umisťováno. Co se týče zmíněných informací, jde základní údaje o dítěti (věk, informace o vlastních rodičích, sourozencích, kontakt na pečující osoby, pokud již dítě bylo dříve v náhradní rodinné péči atd.) a dále:

- Běžný režim dítěte (např. spánek, koupání, strava – oblíbené či neoblíbené jídlo).
- Co dítě uklidní (např. speciální hračka, pokrývka, rozsvícené světlo přes noc).
- Popis osobnosti dítěte (bez subjektivních nebo hodnotících komentářů).
- Informace, z jaké zeměpisné oblasti dítě pochází.
- Podrobnosti o rodině dítěte a o důvodech, proč bylo dítě svěřeno do náhradní péče.
- Zda existují nějaké obavy ve spojitosti s chováním dítěte, s jeho zdravím apod.
- Zda dítě trpí nějakými alergiemi nebo má zvláštní stravovací potřeby.
- Zda existují nějaké kulturní požadavky spojené se stravováním nebo s péčí o vlasy či pokožku.
- Informace o školní docházce dítěte.
- Informace o osobním kontaktu s vlastní rodinou (např. místo, doprava, frekvence), a objasnění podmínek kontaktu (např. telefonické hovory, dopisy, emaily, internet).
- Informace o jakýchkoliv záležitostech spojených s velkým rizikem, o kterých by měl pěstoun vědět (například zda došlo v minulosti k sexuálnímu zneužití dítěte nebo existuje podezření, že k němu došlo; dítě bylo k pěstounům umístěno proto, že u předchozích pěstounů nastal problém; informace o případech, kdy dítě vneslo u předchozích pěstounů nějaká obvinění; známé rizikové faktory, jako je chování se sexuálním podtextem, etapy v životě dítěte, o kterých není nic známo, závislosti, agresivní chování dítěte; známé rizikové faktory na straně vlastní rodiny, vrstevníků nebo dalších osob z okolí dítěte).

Při stanovování **vzdělávacích potřeb pěstounů** se mimo jiné vychází z pravidelného **hodnocení dítěte v pěstounské péči**. Toto hodnocení je součástí průběžného procesu plánování a poskytuje příležitost přehodnotit plán péče dítěte, vyhodnotit pokrok, jakého bylo dosaženo při plnění plánu, a také stanovit cíle do budoucna. Dovolují-li to rozumové schopnosti dítěte, mělo by se tohoto hodnocení rovněž účastnit, a to spolu se svými

vlastními rodiči, pěstouny, učiteli, se svým sociálním pracovníkem, vedoucím týmu sociálních pracovníků a se všemi dalšími osobami nebo odborníky, kteří jsou s dítětem významně spjati. Cílem hodnocení je získání různých úhlů pohledu na všechny aspekty spokojeného života dítěte, jeho zdraví, vzdělávací potřeby apod. Obsah hodnocení je zaznamenán písemně. První hodnocení se koná v intervalech kratších šesti měsíců po dobu dvou let počínaje od okamžiku, kdy bylo dítě umístěno do péče pěstounů (s tím, že první hodnocení se má konat do dvou měsíců od příchodu dítěte do rodiny). Následně se provádí nejméně jednou za každý kalendářní rok (jde však o minimální požadavky dle platného Zákona o péči o dítě)⁹⁶. Hodnocení je možné provést kdykoli, kdy je to považováno za nezbytné. Hodnocení by se mělo konat na místě, na kterém lze vytvořit příjemnou atmosféru pro všechny zúčastněné, především pak pro dítě. Při popisu irského systému hodnocení dítěte v náhradní rodinné péči se nabízí srovnání se „sledováním vývoje dítěte umístěného v náhradní rodinné péči příslušným obecním úřadem obce s rozšířenou působností“ podle § 19 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. V Irsku má však toto hodnocení jiný charakter. Nejde o „kontrolu“ orgánu veřejné správy, ale o podpůrný proces, do něhož je zapojena řada aktérů se vztahem k dítěti. Před samotným hodnocením jsou rozdány různé formuláře, které vyplní pěstouni, dítě, škola a další subjekty, které mohou mít přímý vliv na spokojený vývoj dítěte. Písemná hodnocení mohou být prezentována na schůzce. Zápis ze schůzky by měl být do několika týdnů doručen všem osobám k založení.

Součástí podpůrných a vzdělávacích procesů je i systematické organizování **podpůrných skupin**. Jejich úkolem je umožnit pěstounům probrat jejich obavy nebo problémy v bezpečném prostředí, získat od ostatních pěstounů ze svého okolí podporu a mít možnost poradit se se sociálními pracovníky, kteří podpůrnou skupinu organizují.

5.4. Příklad zahraničního systému 3 (Dánsko)

Dánský systém stojí na pomezí skandinávských systémů, které byly v minulosti zkoumány v rámci jiných projektů (např. Norsko)⁹⁷ a tzv. kontinentálních systémů (Spolková republika Německo). Dánsko je zajímavé širokým spektrem forem pěstounské péče

---

⁹⁶ Platné znění zákona v anglické verzi je k dispozici například na webových stránkách: Dostupné z: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1991/act/17/enacted/en/html> [cit. 2017-02-05].

⁹⁷ Jde o studie zpracovávané norskými experty v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Kodifikace právní úpravy podpory rodin, náhradní rodinné péče a systému péče o ohrožené děti“.

(síťová pěstounská péče, společné umístění dospělého rodiče a dítěte do pěstounské rodiny atd.).

Jakmile je rozhodnuto o umístění dítěte nebo mladého člověka do pěstounské rodiny, komunální pěstounské péče nebo síťové pěstounské péče, místní úřad, který má povinnost nabízet dítěti v péči pomoc (*Kommuner*)⁹⁸, ověřuje, že pěstounská rodina absolvuje požadované doplňující tréninky. Úřad navíc zabezpečuje, že je poskytována supervize v dostatečném rozsahu odpovídajícím náročnosti péče.

Podle zákona o sociálních službách z roku 2005 (*Lov om social service, resp. Serviceloven*)⁹⁹ musí všechny síťové pěstounské rodiny a respitní rodiny splnit základní kurz, aby byly schváleny pro přijetí dítěte. To platí pro všechny rodiny, ať už potřebují všeobecné prověření, prověření pro konkrétní dítě nebo prověření jako podpůrná rodina pro rodiny (viz Analýzu stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR). Od roku 2014 zajišťuje základní vzdělávání pro všeobecně prověřenou péči a respitní rodiny regionální sociální služba, místní správy organizují základní kurzy pro síťové pěstounské rodiny a specializované pěstounské rodiny.

Základní kurz musí rozvíjet šest základních kompetencí:

- schopnost pečovat a vychovávat dítě,
- schopnost vytvořit si silný vztah s dítětem založeným na přítomnosti, přátelských pocitech, kontinuitě a respektu k právu dítěte na participaci,
- schopnost respektovat a podporovat vztahy mezi dítětem a jeho vlastní rodinou,
- schopnost být oddaný dlouhodobému (životnímu) závazku,
- schopnost aktivně spolupracovat s profesionály okolo dítěte,
- schopnost vidět a přijmout dítě takové jaké je s jeho individualitou a zázemím.

Základní kurz je čtyřdenní, kurz pro respitní rodiny je třídenní. Kurzy jsou skupinové, pořádané formou přednášek, na které navazuje skupinová práce a diskuse. Místní úřad nabízí odbornou podporu také síťovým pěstounským rodinám dle rozsahu poskytované

---

⁹⁸ Jde o prvoinstanční orgán veřejné správy. V Dánsku je 98 těchto správních orgánů, rozsahem činnosti a velikostí ozimních obvodů odpovídají obecním úřadům obcí s rozšířenou působností v ČR.

⁹⁹ *Bekendtgørelse af lov om social service*. Konsolidovaná verze č. 1284 ze dne 17. listopadu 2015. Dostupné z: <https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=183958> [cit. 2017-01-31].

péče a také rodinám, které si osvojily dítě, jež u nich před tím žilo v péči pěstounské. Zásadním prvkem dánského systému je skutečnost, že **vzdělávání reaguje na potřeby vyplývající z péče o dítě**. Nejde tedy o formálně stanovenou povinnost, při hodnocení péče (které probíhá kontinuálně) však může být pěstounům doporučeno, aby zdokonalili své kompetence formou tréninku nebo vzdělávání.

Následné vzdělávání zajišťují vedle orgánů veřejné správy také nestátní subjekty. Jako příklad je uvedena nabídka organizace pro podporu pěstounů *Center for Familiepleje*, která pro rok 2017 zahrnuje nabídku více než dvaceti různých vzdělávacích kurzů. Témata kurzů jsou pestrá, mimo jiné:

- dovednostní kurzy zaměřené na podporu a péči o děti se specifickými potřebami (traumata, postižení, psychické problémy apod.),
- kurzy zaměřené na denní péči o dítě v pěstounské péči (školní problematika, stravování atd.),
- specializované kurzy zaměřené na péči síťových pěstounských rodin,
- specializované kurzy pro krizové a podpůrné (posilující) pěstounské rodiny.

Organizace dále nabízí tematická večerní setkání pro respitní rodiny, kde se účastníci zaměřují na témata podpory dětí, o které pečují, jak budovat identitu dítěte apod.

6. Závěry a systémová doporučení

6.1. Závěry analýzy v oblasti příprav k přijetí dítěte do rodiny

Analýza kvality příprav a následného vzdělávání byla provedena v době probíhajících zásadních změn v metodice příprav a jejich celkového konceptu v souvislosti s implementací programu PRIDE. Ještě zřetelněji, než v minulosti vyvstává potřeba diskuse o **charakteru příprav** (zda je pojímat jako trénink, jako hodnotící proces nebo uplatňovat kombinaci obou přístupů). Na tento rozpor upozornila již v roce 2010 studie *Monitoring současných příprav pro náhradní rodinnou péči v ČR*. V této souvislosti je vhodné připomenout, že program PRIDE vznikl ve Spojených státech amerických z iniciativy samotných pěstounů a byl koncipován primárně jako **program podpůrný** (byť je jeho součástí i průběžné hodnocení kompetencí budoucích náhradních rodičů). Nyní je implementován do prostředí vysoce centralizovaného systému příprav, jejichž součástí je ve většině krajů (v různé intenzitě) hodnotící proces (viz Analýzu stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR). V dotaznících a kvalitativních rozhovorech se objevoval požadavek na zavedení **standardů příprav** (jednoznačné určení, jaká metodika a jaké postupy mají být využívány). Zpracovatel Analýzy kvality příprav a následného vzdělávání na rozdíl od procesu odborného posuzování (viz Analýza stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR) však nespaturuje cestu ve výběru jedné metodiky.

Pokud má dojít k určité standardizaci, musí se týkat **výsledku přípravy** (nikoliv metod, jak má být tohoto výsledku dosaženo), a to ve vztahu ke všem skupinám osob, které přípravami procházejí (žadatelé o náhradní rodinnou péči, děti žijící v domácnosti žadatele, případně další osoby). Důležitost odklonu od formálních parametrů lze demonstrovat na otázce časového rozsahu příprav. Zákonná úprava v současné době určuje **minimální dobu příprav** (48 hodin pro zájemce o osvojení a o svěřením dítěte do pěstounské péče, 78 hodin u pěstounů na přechodnou dobu). Z analýzy vyplývá, že jakýkoliv konkrétní (číselný) parametr uvedený v právní úpravě se stává normou, přestože jde o parametr minimální. Doba přípravy tak v naprosté většině případů (žadatelů) nepřesahuje zákonný limit (podobně je tomu u vzdělávací povinnosti pěstounů stanovené na 24 hodin). Vzdělávací potřeby náhradních rodičů (až ve fázi příprav nebo následného vzdělávání) jsou však zcela jistě individuální a tudíž odlišné (pro někoho by byla vhodnější delší doba přípravy, včetně časového rozsahu určitých témat apod.). Cílem přípravy také rozhodně není, aby žadatel formálně absolvoval („odseděl“) požadovaný časový rozsah na vzdělávací akci, kterou nevnímá jako přínosnou. Z tohoto důvodu by se mělo

metodické vedení Ministerstva práce zaměřovat především na smysl a účel příprav (požadovaný výstup), a nikoliv na řešení dalších detailů, jako jsou například požadavky na jednoznačné stanovení tolerované doby absence na přípravách apod.

Samostatnou otázkou, která stojí mimo oblast příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči, s procesem zprostředkování náhradní rodinné péče však úzce souvisí, je **příprava dětí, jimž má být zajištěna náhradní rodinná péče**. Po vzoru slovenské právní úpravy se doporučuje zakotvit povinnost příslušného orgánu sociálně-právní ochrany zajistit přípravu dítěte k přijetí do rodiny.

Používané metodiky a způsob zajištění příprav (například ve formě jejich větší individualizace) zásadně ovlivňuje faktor **nákladů na přípravu jednoho zájemce**. Podle zjištění analýzy existují v objemu finančních prostředků, které jsou na přípravy v jednotlivých krajích vynakládány, výrazné rozdíly. V krajích, kde je využívána pro výběr dodavatele přípravy veřejná zakázka s cenou jako jediným kritériem, se úhrady za přípravu jednoho zájemce pohybují na hranici únosnosti (nejde ani o 100 Kč na jednu hodinu). Realizátoři příprav v tomto případě dotují (nebo kombinují) náklady na přípravy z jiných zdrojů, které jsou však primárně určeny k jinému účelu (například státní příspěvek na výkon pěstounské péče). Jediným mechanismem, jak může Ministerstvo práce a sociálních věcí tuto záležitost ze své pozice přímo ovlivnit, jsou účelové finanční dotace. Existuje přitom několik variant:

- a) vytvoření mechanismů financování mezi tímto ústředním orgánem a krajskými úřady (obdobu dotace na výkon sociálně-právní ochrany dětí poskytovanou obecním úřadem obce s rozšířenou působností), tento finanční vztah by byl zaměřen na úhradu nákladů, které mají krajské úřady v oblasti náhradní rodinné péče;
- b) zavedením státního příspěvku na úhradu nákladů spojených se zajišťováním příprav zájemců o náhradní rodinnou péči (obdobu státního příspěvku na výkon pěstounské péče), šlo by o fixní částku vyplácenou podle počtu žadatelů, kteří byli zařazeni do příprav v příslušném roce.

Varianta a) je realizačně jednodušší, zachovává však určitý „monopol“ regionálních úřadů v oblasti příprav zájemců o náhradní rodinnou péči. V případě využívání externích subjektů by bylo nutno i nadále postupovat podle pravidel veřejných zakázek, tj. včetně problematického využívání kritéria ceny jako primárního hlediska pro výběr dodavatele příprav.

Podle zkušeností s rozvojem systému tzv. „doprovázení“ by varianta b) vedla k dalšímu rozvoji organizací zajišťujících přípravu žadatelů. V současné době není vzhledem k poklesu počtu zájemců o náhradní rodinnou péči pocíťován kapacitní nedostatek v oblasti příprav. Problémem je však právě opadnutí zájmu o náhradní rodinnou péči. V současné době v zásadě neexistuje systém aktivního vyhledávání zájemců (omezují se jen na jednorázové kampaně krajů a obcí nebo na izolované snahy několika nestátních subjektů). Garantovaný finanční zdroj ve formě státního příspěvku by mohl vést k tomu, že realizátoři příprav začnou sami aktivně vyhledávat potenciální zájemce o náhradní rodinnou péči. Současně s tímto motivačním prvkem by bylo nutno zavést rovněž kontrolní mechanismy spočívající ve stanovení vazby výše státního příspěvku na úspěšné dokončení příprav. Dalším přínosem by mohla být větší flexibilita zajišťování příprav.

Dalším systémovým nedostatkem je **diskontinuita vzdělávání a dalších podpůrných mechanismů u žadatelů o náhradní rodinnou péči**. Po ukončení přípravy existuje poměrně dlouhá „mezera“ spočívající v probíhajících procesech odborného posuzování, zařazení žadatele do příslušné evidence krajského úřadu, zprostředkování náhradní rodinné péče atd. Teprve po uzavření dohody o výkonu pěstounské péče je na přípravu systematicky navázáno poradenstvím a následným vzděláváním. Budoucí osvojitelé vypadávají ze systému zcela, neboť nemají nárok na tzv. doprovázení. U žadatelů o svěřením dítěte do pěstounské péče činí období mezi ukončením přípravy, zařazením do evidence krajského úřadu a svěřením dítěte (což je okamžik, kdy dochází k uzavření dohody o výkonu pěstounské péče a navázání spolupráce) průměrně 7 měsíců, může však být i výrazně delší. Relativně lepší je zajištění návaznosti u pěstounů na přechodnou dobu (i zde však existuje určité období mezi ukončením přípravy a zařazením do evidence, resp. uzavřením dohody o výkonu pěstounské péče). Neexistuje systematická podpora žadatelů, kteří nejsou v režimu dohody o výkonu pěstounské péče, aktivity krajských úřadů v této oblasti jsou spíše výjimečné. Dobrou praxí je v tomto ohledu aktivita Moravskoslezského kraje, který realizuje **doprovázení žadatelů o náhradní rodinnou péči**. Jde o prvek, který je vhodné rozvíjet systémově. V České republice v současné době existují minimálně dva ucelené metodické programy, které funkčně propojují proces příprav a následné podpory (budoucího) náhradního rodiče. Pro zavedení tohoto systému existuje několik variant:

1. Rozšíření (upřesnění) povinnosti krajských úřadů v oblasti poradenství zájemcům o náhradní rodinnou péči o „doprovázení žadatelů“¹⁰⁰ (úprava § 11 zákona o sociálně-právní ochraně dětí).
2. Upřesnění povinností klíčového sociálního pracovníka budoucích náhradních rodičů na úrovni obce s rozšířenou působností, v tom, že bude žadatele provázet po celou dobu od podání žádosti, v procesu zprostředkování náhradní rodinné péče, i v době péče o děti (tento systém doporučuje zpracovatel analýzy zavést bez ohledu na další formy podpory)¹⁰¹.
3. Rozšíření systému „doprovázení“ na bázi dohody nejenom na osoby pečující a osoby v evidenci, ale také na žadatele (možnost uzavřít smluvní vztah se žadatelem odpovídající dohodě o výkonu pěstounské péče již po úspěšném ukončení celé přípravy, s podporou ze strany státu ve formě odpovídajícím způsobem sníženého státního příspěvku).¹⁰²

Nový systém příprav a doprovázení žadatelů (podpořený výše uvedenými finančními mechanismy) by bylo možno účinně navázat na navrhovaný nový systém odborného posuzování zájemců (viz kapitolu 7.2. Analýzy stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR). Má-li být cílem návrhu sjednocení systému odborného posuzování v rámci České republiky, vytvoření národního registru žadatelů o náhradní rodinnou péči a další kroky, které vedou k většímu propojení regionů, není důvodem, aby podobný princip nebyl uplatněn rovněž v případě příprav zájemců. Základním principem je liberalizace systému, která však musí být nutně doprovázena **nastavením jednoznačných mechanismů kontroly a řízení kvality (akreditační princip)**. První krok k této liberalizaci učinila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2013, když uložila krajským a obecním organizacím, aby procházely stejným způsobem pověřování k výkonu sociálně-právní ochrany jako nestátní subjekty. Podobně by bylo možno zavést

¹⁰⁰ Viz kapitolu 3.2.8. této analýzy popisující praxi v Moravskoslezském kraji.

¹⁰¹ V současné době je příslušný pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností v intenzivnějším kontaktu se žadatelem do doby, než dojde k postoupení žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče na krajský úřad a poté až v závěrečné fázi zprostředkování (navíc jen v některých krajích).

¹⁰² Tato varianta by zajistila nejenom návaznost mezi procesem příprav a následného doprovázení, ale zároveň by vedla k vyjasnění jednoznačné odpovědnosti za tyto procesy. V současné době jsou procesy příprav a doprovázení odděleny. V případě vzniku problému tak existuje prostor pro vzájemné „obviňování“ různých aktérů systému náhradní rodinné péče, kdo za toto selhání nese odpovědnost. Integrovaná odpovědnost (jeden a týž subjekt doprovází osobu, kterou připravil a nese zároveň odpovědnost za vyhodnocování problémů) může být motivací pro kvalitní přípravu i následné doprovázení a vzdělávání.

princip, že zájemce o náhradní rodinnou péči může absolvovat přípravu u jakéhokoliv akreditovaného subjektu kdekoliv na území České republiky. Odborný panel pro posuzování předpokladů zájemce by pak mimo jiné vycházel z informací tohoto akreditovaného subjektu. Je přitom pravděpodobné, že zájemci budou i nadále využívat služeb organizací působících v „jejich“ regionu. Vyřešila by se tím však situace (která bude – nezmění-li se trend počtu zájemců o náhradní rodinnou péči – stále naléhavější) rostoucích čekacích dob na zařazení do kurzu, zejména v případě zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Vzhledem k tomu, že v České republice probíhá příprava zejména skupinovou formou, a existuje proto logický požadavek na určitý minimální počet účastníků příprav, dochází ke stavu, kdy v krajích s nižšími počty žadatelů jsou hledány možnosti, jak skupiny „naplnit“, případně jsou vyhledávány přípravy v jiných regionech, do nichž by bylo možno žadatele nasměrovat. Pokud by došlo k realizaci navržených opatření, byl by k dispozici jednotný (národní) systém vyhledávání, příprav a odborného hodnocení zájemců o náhradní rodinnou péči.

Kvalitu příprav je samozřejmě možno ovlivňovat i nástroji nepřímými. Jde v první řadě o systémy řízení kvality, které jsou v současné době reprezentovány na centrální úrovni pouze **inspekci kvality sociálně-právní ochrany**. Z výsledků šetření a kvalitativních rozhovorů vyplynulo, že tento kontrolní systém v současné době teprve hledá mechanismy účinného posuzování kvality služeb poskytovaných v oblasti náhradní rodinné péče. U řady organizací zajišťujících přípravu (pověřených osob) tyto inspekce prozatím neproběhly. Navíc krajský úřad jako zadavatel příprav nemá z hlediska platné právní úpravy automatický přístup k těmto zprávám. Současný systém řízení kvality (a to nejen pro oblast příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči) tak lze označit za neucelený, spoléhající spíše na neformální komunikaci a předávání informací než na systémová opatření. Jako příležitost se jeví plánovaný přesun inspekci sociálně-právní ochrany z Úřadu práce ČR na Ministerstvo práce a sociálních věcí, vytvoření specializovaných inspekčních týmů zaměřených na oblast příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a sjednocující metodické vedení ministerstva v oblasti **řízení kvality**. Současně by bylo vhodné zajistit větší účinnost inspekci kvality sociálně-právní ochrany legislativní změnou spočívající v aplikaci stejných sankčních opatření při zjištění závažných nedostatků, jako je tomu v systému sociálních služeb.

6.2. Závěry analýzy v oblasti následného vzdělávání náhradních rodičů

Povinnost pěstounů zvyšovat si dovednosti a znalosti v oblasti výchovy a péče o dítě byla do právní úpravy zavedena novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí s faktickou

účinností od 1. července 2013. Analýza kvality příprav a následného vzdělávání došla k následujícím závěrům:

- Následné vzdělávání je u všech skupin respondentů (tedy jak u profesionálů působících v systému náhradní rodinné péče, tak osob pečujících) hodnoceno jako přínosné. Ze strany profesionálních pracovníků je vyšší přínos vnímán u příbuzenských pěstounů, kteří neprocházejí přípravou k přijetí dítěte do rodiny.
- Úroveň vzdělávání a jeho formy se vyznačují velkou variabilitou a kvalitou. Jak vyplynulo z kvalitativních rozhovorů, u řady doprovázejících subjektů je přistupováno k naplnění této povinnosti formálně. Cílem není často zvýšení kompetencí pěstouna, ale **formální doložení** splnění povinnosti v rozsahu 24 hodin v době 12 po sobě jdoucích kalendářních měsíců. Tato informace je především impulsem do oblasti řízení kvality systému (a to nejen inspekce kvality sociálně-právní ochrany dětí), který by se měl zaměřit na kvalitativní prvek vzdělávání a upřednostnit ho před formální kontrolou naplňování vzdělávací povinnosti.
- Za současného stavu prozatím nefungujících systémů řízení kvality existuje velké riziko přechodu těchto pěstounů k jiné „konkurenční“ doprovázející organizaci, která se vyznačuje benevolentnějším přístupem ke vzdělávací povinnosti. I v případě těchto organizací je zpravidla formálně vše „v pořádku“, naplnění vzdělávací povinnosti je z hlediska potřebných dokumentů „správně“ doloženo, třebaže vzdělávání fakticky neprobíhá.
- Zpracovatel Analýzy kvality příprav a následného vzdělávání si v této souvislosti položil otázku, co je **cílem vzdělávání** (resp. náhradní rodinné péče obecně). Odpověď je jednoznačná. Hlavním hlediskem je **zájem dítěte**, které nemůže vyrůstat v péči vlastních rodičů (jeho „blaho“ nebo „prosperita“ v náhradní rodinné péči). Tímto směrem je nutno celý systém podpory a vzdělávání orientovat. Vzdělávací potřeby by proto měly přímo vycházet z potřeb dítěte a pěstounské rodiny ve vztahu k dítěti. Ke zvýšení kvality vzdělávacího procesu by nepochybně přispělo zavedení kvalitativních prvků (standardů) do celé oblasti náhradní rodinné péče. Pravidelné vyhodnocování péče o dítě by přispělo k jednodušší definici vzdělávacích potřeb pěstounů a forem k jejich naplnění.
- Za současného stavu neexistence standardů kvality pěstounské péče lze využít mechanismy, které nabízí postupy upravené standardy sociálně-právní ochrany pro doprovázející organizace. Ty jsou sice závazné pouze pro pověřené osoby, stejnými postupy by se však měly řídit i orgány sociálně-právní ochrany, pokud v „rolí“ doprovázející organizace (smluvního partnera pěstounů) vystupují. Jde zejména

o funkční provázání individuálních plánů ochrany dítěte, resp. „plánu průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči“ (kritérium 10c přílohy č. 2 prováděcí vyhlášky) s následnými vzdělávacími plány podle kritéria 10d téže části prováděcí vyhlášky.

- Skutečně systémové řešení spočívá v zavedení určitých **standardů pěstounské péče** a jejich hodnocení. Vzdělávací proces by měl reagovat na kvalitu péče o dítě. tendence upravovat současnou vzdělávací povinnost dalšími pravidly (akreditace, ještě pečlivější dokládání plnění 24 hodinové povinnosti atd.) povede ve skutečnosti ještě k větší míře jejich obcházení a prohloubení formalizace celého podpůrného procesu. Je nutno vycházet ze skutečnosti, že pěstounská péče je v České republice soukromoprávní institutem a odehrává se většinou v rámci širší rodině dítěte. Pokud má mít vzdělávání smysl, mělo by fungovat jako **nástroj podpůrný**.
- Poněkud odlišná situace může nastat v případě, že dojde k částečné specializaci a profesionalizaci pěstounské péče (viz Analýzu potřeb pěstounských rodin pečujících o děti se specifickými potřebami). K pěstounovi v roli profesionála lze z hlediska vzdělávací povinnosti přistupovat zcela jiným způsobem. Půjde o součást a nezbytnou podmínku pro výkon jeho profese. I zde by však měly být uplatňovány principy uvedené v přechozích bodech, zejména vazba vzdělávání na péči o konkrétní dítě, jeho zájem a potřeby.

7. Zdroje informací a použitá literatura

- Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče.* Ostrava: SocioFactor. 2015. 151 s.
- Analýza náhradní rodinné péče v České republice.* Hradec Králové: Institut projektového řízení. 2013, 97 s.
- Analýza současného stavu v náhradní rodinné péči v Moravskoslezském kraji.* Ostrava: SocioFactor, 2015. 351 s.
- Children Act, 2001 (irský Zákon o dítěti)
- Child and Family Agency Act (irský Zákon o Agentuře pro děti a rodiny)
- Child Care Act 1991 (irský Zákon o péči o dítě)
- Consolidation Act on Social Services (ve znění zveřejněném 28. října 2015).
- Consolidation Act on Social Services 4 Act on Social Supervision (ve znění Act No. 608 z 12. června 2013)
- Instrukce náměstkyně ministryně pro ochranu práv dětí a sociální začleňování č. 14/2014: Kontrola čerpání státního příspěvku na výkon pěstounské péče podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole, ve znění pozdějších předpisů.
- MACELA, Miloslav [et al]. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.* Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 912 s.
- Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro pověřené osoby podle § 48 odst. 2 písm. d) až f) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2014. 110 s.
- Metodika odborných služeb pro náhradní rodinnou péči. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 1979, 259 s., (1979)
- Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče.
- Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči
- National Standards for Foster care (irské standardy pěstounské péče).
- Pěstounská péče.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2. vydání. 1976, 164 s.
- Pěstounská péče.* Pracovní metodická příručka pro praxi sociálních pracovníků v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Brno: Sdružení pěstounských rodin. 2015.
- Osvojování dětí.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 1975, 55 s.
- ROTREKLOVÁ, Eva – HOFROVÁ, Veronika – KOTEK, Miloslav – LÁSKOVÁ, Jana. *Metodické poznámky pro lektory příprav pěstounů a osvojitelů.* Brno: Trialog. 2003, 31 s.
- Sozialgesetzbuch, Ahtes Buch, Kinder- und Jugendhilfe (SGB VIII)
- Vorbereitung und Begleitung von Pflegeund Herkunftsfamilien. 2011, s. 35.
- Vyhláška č. 437/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 116/2011 Sb., o registrovaném partnerství o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2012. 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9

Zmapování a porovnání vnitrostátního systému pěstounské péče se systémy ve vybraných evropských zemích se zřetelem na a) výběr, podmínky, přípravu a vzdělávání pěstounských rodin b) standard podpůrných služeb pro pěstounské rodiny. Závěrečná zpráva z projektu. Praha: Národní vzdělávací fond. 2010. 104 s.

8. Seznam zkratk

BAAF	British Association for Adoption and Fostering
DVPP	dohoda o výkonu pěstounské péče
KrÚ	krajský úřad
PO	osoba pověřená k výkonu sociálně-právní ochrany
PPPD	pěstounská péče na přechodnou dobu
PRIDE	Parent Resources for Information, Development and Education
o.p.s.	obecně prospěšná společnost
ORP	obec s rozšířenou působností
OÚ	obecní úřad

9. Přílohy

Příloha č. 1: Způsob stanovení reprezentativního vzorku obecních úřadů obcí s rozšířenou působností

Při stanovení reprezentativního vzorku osob obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zpracovatel vycházel zejména ze statistických údajů Ministerstva práce a sociálních věcí a *Analýzy fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče*. Kritérii byla velikost pracovišť (podle počtu dětí žijících v daném správním obvodu obce s rozšířenou působností) a počet obecních úřadů uzavírajících dohody o výkonu pěstounské péče v jednotlivých krajích.

Tabulka č. 16: Podíl různých velikostí pracovišť obecních úřadů obcí s rozšířenou působností

Kategorie pracoviště	Počet dětí žijících ve správní obvodu	Podíl kategorie na celkovém počtu pracovišť OSPOD (%)	Podíl dětí žijících v těchto správních obvodech (%)	Minimální zastoupení ve vzorku
Malé	Do 5000	42	17	6
Střední	Od 5001 do 15000	43	44	8
Velké	Nad 15001	15	39	6

Tabulka č. 17: Počet obecních úřadů obcí s rozšířenou působností uzavírajících dohody o výkonu pěstounské péče v jednotlivých krajích.

Region	Počet obecních úřadů uzavírajících DVPP	Minimální zastoupení ve vzorku
Hlavní město Praha	21	2
Jihočeský kraj	16	2
Jihomoravský kraj	12	1
Karlovarský kraj	3	0
Kraj Vysočina	12	2
Královéhradecký kraj	10	1
Liberecký kraj	4	1
Moravskoslezský kraj	12	2
Olomoucký kraj	12	1
Pardubický kraj	14	2
Plzeňský kraj	7	1
Středočeský kraj	19	2
Ústecký kraj	12	1
Zlínský kraj	13	2
CELKEM	171	20

Příloha č. 2: Způsob stanovení reprezentativního vzorku osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí

Při stanovení reprezentativního vzorku osob pověřených k výkonu pěstounské péče zpracovatel vycházel z *Analýzy fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče*. Byl sledován:

- a) počet osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí podle § 48 odst. 2 písm. d) a f) zákona o sociálně-právní ochraně dětí v příslušném regionu (kraji);
- b) podíl osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí na celkovém počtu uzavřených dohod k výkonu pěstounské péče;
- c) celkový počet dohod o výkonu pěstounské péče v příslušném regionu.

Tabulka č. 18: Počet pověřených osob podle § 48 odst. 2 písm. d) a f) zákona o sociálně-právní ochraně dětí a jejich podíl na celkové počtu uzavřených dohod o výkonu pěstounské péče v jednotlivých krajích ČR.

Region	Počet pověřených osob v kraji	Celkový počet DVPP v kraji	Podíl na celkovém počtu uzavřených DVPP (%)	Minimální zastoupení ve vzorku
Hlavní město Praha	6	1116	59,1	1
Jihočeský kraj	9	505	35,8	1
Jihomoravský kraj	10	860	80,3	2
Karlovarský kraj	5	393	90,8	1
Kraj Vysočina	5	344	27,3	1
Královéhradecký kraj	11	424	69,8	2
Liberecký kraj	8	426	76,1	1
Moravskoslezský kraj	13	1420	70,1	2
Olomoucký kraj	3	408	20,8	1
Pardubický kraj	11	468	54,5	2
Plzeňský kraj	5	442	90,0	1
Středočeský kraj	9	1041	41,7	1
Ústecký kraj	6	887	16,6	1
Zlínský kraj	7	443	39,7	1
Celostátní působnost	-	-	-	2
CELKEM	108	9177	55,2	20

Příloha č. 3: Dotazník pro krajské úřady (šetření v oblasti příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči)

Příloha č. 4: Dotazník pro obecní úřady obcí s rozšířenou působností (šetření v oblasti následného vzdělávání pěstounů)

Příloha č. 5: Dotazník pro pověřené osoby (šetření v oblasti následného vzdělávání pěstounů)

Příloha č. 5: Podklad pro kvalitativní rozhovor pověřené osoby (šetření v oblasti příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči)